

**İLERİ YAŞLARDA SOSYAL YAŞAM VE YAŞLI
REFAHI: EBEVEYN OLMAYAN YAŞLILARIN
DENEYİMİ**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYAL HİZMET**

Eda Sıdika BULUŞ

**Danışman
Prof. Dr. Gülay GÜNAY**

**İLERİ YAŞLARDA SOSYAL YAŞAM VE YAŞLI REFAHI: EBEVEYN
OLMAYAN YAŞLILARIN DENEYİMİ**

Eda Sıdka BULUŞ

Prof. Dr. Gülay GÜNAY

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Mayıs 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	15
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	20
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	21
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	23
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	23
1.1. Yaşlanma ve Yaşlılık Kavramı	23
1.1.1. Yaşlanma	24
1.1.2. Yaşlılık	25
1.2. Dünya’da ve Türkiye’de Yaşlı Popülasyonu	27
1.3. Yaşlılık Döneminin Genel Özellikleri ve Boyutları.....	30
1.4. Yaşlılık Döneminde Karşılaşılan Sorunlar	32
1.5. Yaşlılıkta Sosyal İlişki ve Sosyal Hayata Katılım.....	34

1.6.	Yaşlı ve Yaşlılık Anlayışındaki Değişimler	35
1.7.	Yaşlılıkta Yalnızlık.....	36
1.8.	Yaşlılıkta Ayrımcılık.....	40
1.9.	Yaşlılıkta Çocuksuzluk ve Etkileri	42
1.9.1.	Ebeveyn Olmayan Yaşlılarda Sosyalleşme.....	43
1.9.2.	Ebeveyn Olmayan Yaşlılarda Yaşam Memnuniyeti.....	44
1.10.	Sosyal Destek.....	45
1.10.1.	Yaşlılık Döneminde Sosyal Destek ve Önemi	47
1.10.2.	Yaşlılık Döneminde Aile, Arkadaş ve Komşu Desteği	48
1.10.3.	Ebeveyn Olmayan Yaşlılarda Sosyal Destek Sistemleri	50
1.11.	Yaşlı Bireylere Yönelik Uygulanan Hizmetler Çerçevesinde Sosyal Destek Sağlayıcıları.....	52
1.11.1.	Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Sunulan Hizmetler	52
1.11.1.1.	Sosyal Güvenlik	52
1.11.1.2.	Sosyal Yardımlar.....	53
1.11.1.3.	Sosyal Hizmetler	54
2.	İKİNCİ BÖLÜM	56
	ANALİZ.....	56
2.1.	Ebeveyn Olmayan Yaşlı Bireyler Hakkında Genel Bilgiler	56
2.2.	Yaşlılık ve Çocuksuzluk Süreci: <i>“Bir tane çocuğum olsaydı bizi arardı diye düşündük, buna üzüle üzüle hastalandık.”</i>	60
2.3.	Çocuksuzluk Durumuna Çevresel Tepkiler: <i>“Senin olmuyor dediler, evden atarız dediler, çocuğum olmadığı için bana çok baskı yaptılar.”</i>	63
2.4.	Evlad Edindirme ve Koruyucu Aile Hizmetlerine Bakış: <i>“Yani elin çocuğu evlat olmaz ha.”</i>	67
2.5.	Sosyal Destek Unsurları: <i>“İnan ki isterim ki herkesle görüşeyim.”</i>	71
2.6.	Yaşlıların Pişmanlıkları ve Keşkeleri: <i>“Ben evliyken eşime kız getirdim kendi elimle everdim. Mesela onları yapmasaydım bir çocuk alsaydım yuvadan büyütseydim daha mutlu olurum.”</i>	77
2.7.	Geleceğe Yönelik Kaygılar: <i>“Bazıları diyor ki işte burada oturuyorsun. Elin eviyle insanın kendi evi bir olur mu? İnsan elden ayağa düşer, başka şeyler olur.”</i> 80	
2.8.	Yaşlıların Yaşam Memnuniyetleri: <i>“Bütün gün evdeyim. Kimsem yok.”</i> 84	
2.9.	Yaşlılara Yaklaşımda Yaşanan Değişimler: <i>“Eskiden yaşlılara daha iyi davransaylardı.”</i>	90

2.10. Yaşlı Bakım Hizmetlerine Yönelik Görüş ve Öneriler: “Devlet olarak yaşlılarımıza destek olunması gerekiyor.”.....	92
3.TARTIŞMA.....	94
SONUÇ	97
KAYNAKÇA.....	102
TABLOLAR LİSTESİ	118
EKLER	119
EK- 1: Bilgilendirilmiş Onam Formu	119
EK 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	121
EK- 3: Etik Kurul İzni.....	124
ÖZGEÇMİŞ	126

TEZ ONAY SAYFASI

Eda Sıdıka BULUŞ tarafından hazırlanan “İLERİ YAŞLARDA SOSYAL YAŞAM VE YAŞLI REFAHI: EBEVEYN OLMAYAN YAŞLILARIN DENEYİMİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Gülay GÜNAY

.....

Tez Danışmanı, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu Seçiniz ile Sosyal Hizmet Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.
23.05.2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY(KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Gülay GÜNAY(KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Buğra YILDIRIM (MCBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Eda Sıdıka BULUŞ

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışmada ileri yaşlarda toplumsal statü algısı, sosyal riskler, sosyal destek algısı ve yaşam refahının çocuklu ve çocuksuz yaşlılar bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın yürütülmesi esnasında tecrübe ve yardımlarının yanı sıra tezimin tamamlanma sürecinde yoğun desteğini esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Gülay GÜNAY'a

Lisans ve lisansüstü eğitimim süresince bana yol gösteren ve hoşgörüsünü hiçbir zaman eksik etmeyen değerli hocam Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY'a,

Tez jürimde bulunarak bilgi, öneri ve yapıcı eleştirileriyle tezimin iyileştirilmesine yardımcı olan değerli hocam Doç. Dr. Buğra YILDIRIM'a

Lisansüstü eğitim konusunda beni cesaretlendiren, sonsuz sevgi ve anlayışlarını hayatımın her anında yanı başımda hissettiren, biricik annem Kudret BULUŞ ve babam Nurettin BULUŞ'a,

Ablaları olduğum için bana her daim gurur ve mutluluk yaşatan canım kardeşlerim Halime BULUŞ, Onur BULUŞ, Didem BULUŞ ve Çiğdem BULUŞ'a,

Çalışmalarım esnasında motivasyon ve destekleri ile yanımda olan değerli arkadaşlarım Ebrar AYDOĞAN, Serhat KAYGUSUZ ve Meryem SARIBAŞ'a,

Ve son olarak araştırmanın katılımcıları olan, yaşam deneyimlerini tüm içtenliğiyle paylaşan birbirinden değerli büyüklerime şükranlarımı sunuyorum.

Bu proje Karabük Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından Proje No: SYL-2020-2167 kapsamında desteklenmiştir.

Kudretli Annem'e İthafen...

ÖZ

Yaşlanma doğal bir süreçtir, ancak yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan anatomik ve fizyolojik değişiklikler birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Yaşlılık döneminde birey, yeterli sosyal destek alamazsa yaşlılık döneminin getirmiş olduğu fiziksel, psikolojik ve sosyal uyum sorunları ile karşı karşıya kalarak bu olguların doğurmuş olduğu yoğun izolasyon duygusuna karşı ise korunmasız kalabilmektedir. Çocuğun sosyal destek unsuru olarak görüldüğü ülkemizde yaşlılık döneminde çocuksuz olmak toplum tarafından problem olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de yaşlılara yönelik sosyal destek unsurları üzerine pek çok çalışma yapılmıştır fakat çocuk sahibi olmayan yaşlı bireyler üzerine herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Bu araştırmanın amacı ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin sosyal destek ihtiyaçlarının karşılanması için mevcut anlayışımızı geliştirmeye yönelik uygulamaları keşfederek ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin sosyal destek sistemlerine entegrasyonu konusunda bilinçli adımlar atılmasına öncülük etmektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin yaşam deneyimlerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla amaçlı örnekleme yöntemiyle tespit edilen on altı ebeveyn olmayan yaşlı birey ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kapsamında derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler araştırmacı tarafından oluşturulan temalar çerçevesinde analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda ebeveyn olmayan yaşlıların gereksinimlerini, sorunlarını ve bu sorunlarla baş etme yöntemleri, yaşlılık döneminde sosyal çevrelerine uyum süreçlerini sosyal destek ağları kapsamında tespit etmek hedeflenmiştir. Nitekim ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin aile, akraba ve komşuları gibi yakın çevrelerinden aldığı sosyal ve psikolojik desteğin yetersiz olduğu, yaşlıların kendilerini sosyal çevreleri üzerine bir yük olarak gördükleri saptanmıştır. Bu süreçte yaşlıların çok azının yaşama daha sıkı bağlandığı hususu araştırmada önemli bir noktayı oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı; Çocuksuzluk; Yalnızlık; Sosyal Destek; Sosyal Hizmet

ABSTRACT

Aging is a natural process, but the anatomical and physiological changes that occur with aging bring along many problems. If the individual does not receive adequate social support during his old age, he may face the physical, psychological and social adaptation problems brought about by the old age and remain unprotected against the intense feeling of isolation caused by these phenomena. In our country, where the child is seen as a social support element, being childless in old age is accepted as a problem by the society. Many studies have been conducted on social support elements for the elderly in Turkey, but there is no research on elderly individuals who do not have children. The purpose of this research is to pioneer taking conscious steps in the integration of non-parent elderly individuals into social support systems by exploring practices to improve our current understanding to meet the social support needs of elderly non-parent individuals. Qualitative research method was used in the study, and in-depth interviews were conducted with sixteen non-parent elderly individuals determined by purposive sampling method, within the scope of semi-structured interview form, in order to determine the views of non-parent elderly individuals about their life experiences. The data obtained were analyzed within the framework of the themes created by the researcher. As a result of the research, it was aimed to determine the needs, problems and methods of coping with these problems of the elderly who are not parents, and the processes of adaptation to their social environment in old age within the scope of social support networks. As a matter of fact, it has been determined that the social and psychological support of non-parent elderly individuals from their close environment such as family, relatives and neighbors is insufficient and the elderly see themselves as a burden on their social environment. In this process, the fact that very few of the elderly are more attached to life has formed an important point in the research.

Keywords: Elderly; Childlessness; Loneliness; Social Support; Social Service

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	İleri Yaşlarda Sosyal Yaşam ve Yaşlı Refahı: Ebeveyn Olmayan Yaşlıların Deneyimi
Tezin Yazarı	Eda Sıdıka BULUŞ
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Gülay GÜNAY
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	23.05.2022
Tezin Alanı	Sosyal Hizmet
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	126
Anahtar Kelimeler	Yaşlı; Çocuksuzluk; Yalnızlık; Sosyal Destek; Sosyal Hizmet

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Social Life and Elderly Welfare in Advanced Ages: The Experience of Non-Parent Elders
Author of the Thesis	Eda Sıdıka BULUŞ
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Gülay GÜNAY
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	23.05.2022
Field of the Thesis	Social Work
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	126
Keywords	Elderly; Childlessness; Loneliness; Social Support; Social Service

KISALTMALAR

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

EYHGM: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

BM: Birleşmiş Milletler

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

SSKGM: Sosyal Sektörler Koordinasyon Genel Müdürlüğü

SUT: Sağlık Uygulama Tebliği

ASHB: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Yaşlanma canlı organizmaların yapısında meydana gelen dinamik ve geri dönüşü olmayan fizyolojik bir süreç olarak nitelendirilmektedir. Ancak yaşlanmayla birlikte ortaya çıkan anatomik ve fizyolojik değişiklikler birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Yaşlanma yalnızca bedensel değişimlerin meydana gelişi ile tanımlanamaz. İnsan, çok yönlü mekân ve zaman süreçlerinden geçen beşeri bir varlıktır. Kuşkusuz insanın yaşlanması da tek boyuta indirgenemeyecek kadar karmaşık süreçleri barındıran bir olgudur. İnsanın toplumsal bir varlık olması itibariyle doğası gereği yalnız yaşam sürdürmesini olanaksız kılmaktadır. Yaşlılık döneminde ise birey yaşlanmanın getirmiş olduğu olumsuz durumlara ek olarak toplumsal süreçlere katılımı etkileyen unsurların yetersiz oluşu ile çocuk sahibi olmamış/olamamış, yakınlarını kaybetmiş, tanıdığı değerleri yitirmiş kısacası hayatın hızlı değişimlerine eldeki bilgileriyle uyum sağlayamadan geçiş yapmış olabilir. Birey bu aşamada, yeterli sosyal destek alamazsa, bu olguların doğurduğu yoğun izolasyon duygusuna karşı, korunmasız kalabilir. Yalnız yaşayan yaşlı bireyler de yaşlılıkla ortaya çıkabilen fiziksel, psikolojik ve sosyal olmak üzere tüm sorunlarıyla kendi kendilerine baş etme durumunda kalmakta, zaman zaman karşı karşıya kaldıkları krizleri aşamamakta, zaman zaman da sorunlarının çözümünü rastlantılara bırakmaktadırlar.

Bir çocuğun dünyaya gelişi ile birlikte ebeveynler bir taraftan “anne ve baba” olmanın getirmiş olduğu yeni rollere ayak uydurmak zorunda kalırken diğer taraftan evlat sahibi olarak edinmiş olduğu yeni unvan ile birlikte yaşamının gelecek dönemine yönelik belirsizlikleri büyük oranda ortadan kaldırmanın rahatlığına erişmektedir. Çocuk sahibi olmaya bu kadar çok anlam yüklemenin temelinde bireyin bağımlılık düzeyinin arttığı yaşlılık döneminde hastalık, engellilik gibi dezavantajlı durumlar ve olası sorunlarla mücadele noktasında kendine destek olacak toplumsal kaynağı dünyaya getirmenin mutluluğu yatmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2021 aile yapısı araştırması sonuçlarına göre; bireylerin çocuk sahibi olmanın anlamı üzerine görüşleri incelendiğinde; bireylerin % 83,1'i çocukların anne ve babasına yaşlılıklarında bakması gerektiğini düşünmektedir. Çocuğun anne ve babanın itibarını artırdığını düşünen bireylerin oranı % 80,4, çocuğun bir işi olduğunda anne ve babasına maddi katkı sağlaması gerektiğini düşünen bireylerin oranı % 66,9 ve neslin (soyun) devamının sadece erkek çocuk ile sağlandığını düşünen bireylerin oranı ise %

28,8 olmuştur. Ayrıca aynı çalışmada; yaşlı bireylerin (65 ve daha yukarı yaştaki kişilerin) kendilerine bakamayacak kadar yaşlandıklarında nasıl yaşamayı tercih ettikleri incelendiğinde, % 46,0'sı çocuklarının yanında kalmayı, % 31,6'ı evde bakım hizmeti almayı, % 10,3'ü ise huzurevi/bakımevine gitmeyi istediğini belirtmiştir. Yaşlılık döneminde bireyin çeşitli ihtiyaçlarını (ebeveynlik isteği, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim, maddi kaygıları giderme, özbakım vb.) çocukları aracılığıyla gerçekleştirme düşüncesi çocuksuz yaşlılar açısından dezavantajlı bir durum oluşturmaktadır.

Yaşlılık, tüm dünya ülkeleri açısından önemi her geçen gün artan evrensel bir olgu ve toplumsal bir fenomen haline gelmiştir. Doğumdan itibaren, bireylerin gereksinimleri göz önünde bulundurularak sosyal devlet tarafından sağlanacak hizmetler ve kişilerin bilinçlendirilerek bu hizmetlerden yararlanır hale gelmeleri hem sağlıklı hem de nitelikli bir yaşamın vazgeçilmez koşuludur. Böylece ileri yaşlarda da bireyler toplumdan soyutlanmadan mutlu bir yaşam sürdürebilecektir. Bu çalışmada yaşlılık döneminde çocuksuzluk ve sosyal destek kavramı kapsamlı olarak ele alınacaktır. Çocuk sahibi olmayan yaşlı bireylerin sağlıklı yaşam biçimine uygun davranış örüntüsü geliştirmesinde ve devam ettirmesinde sosyal destek sistemlerinin önemi ve etkilerinden detaylı bir şekilde bahsedilecektir. Güçlü sosyal ilişkilerin ve sosyal desteğin yaşlılık dönemi davranışları üzerinde olumlu etkileri ele alınacaktır. Sosyal destek sistemlerinin, yaşlılık döneminde çocuksuz olmanın getirmiş olduğu zorlukları ve riskleri minimize etmesindeki rollerine değinilecektir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin sosyal destek ihtiyaçlarının karşılanması için mevcut anlayışımızı geliştirmeye yönelik uygulamaları derinlemesine keşfetmek, sosyal destek sistemlerine entegrasyonu konusunda bilinçli adımlar atılmasına öncülük etmektir. Bunun yanı sıra sosyal devlet anlayışı ilkesinin gereği olarak, her geçen gün toplam nüfus içerisindeki oranı artmakta olan ebeveyn olmayan yaşlı bireylere yönelik sunulacak sağlık ve sosyal hizmetlerin nitelik ve nicelik yönünden etkili ve yeterli uygulamaların ortaya çıkarılmasını sağlamaktır.

Çalışmadan elde edilen sonuçların özellikle yaşlı bakımı konusunda kalkınma planları ve devlet politikalarını harekete geçirici etkiye sahip olması beklenmektedir. Ayrıca yeni sivil toplum kuruluşlarının oluşumunun teşvik edilmesi, bu kuruluşlara

gerekli maddi desteğin sağlanması, devlet ve sivil toplum kuruluşları işbirliği içerisinde yaşlı bireylere hizmet sunumu yapılması hedeflenmektedir. Araştırmanın, ileri yaşlarda çeşitli sosyal risklere maruz kalan bireylerin çocuk sahibi olma durumları ile sosyal destek sistemlerine erişimleri arasındaki ilişkinin anlaşılmasına katkı sunarak lisansüstü düzeydeki araştırmacılara yol gösterici bir belge niteliği taşıması beklenmektedir. Bu çerçevede Türkiye genelinde çok sayıda katılımcı ile çalışılarak ebeveyn olmayan yaşlılara yönelik çeşitli araştırmalar yapılmasının önü açılacaktır. Elde edilen verilerin uluslararası düzlemde karşılaştırılması ile de mevcut sorunları ortadan kaldırmaya yönelik yaşlı bireyleri merkeze alan projeler ve yaşlanan dünyamız gerçeği konusunda farkındalık oluşturulması beklenmektedir.

Çocuksuzluk, yaşlanmanın olumsuz sonuçlarının şiddetli bir yoğunlukta ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sosyal destek sistemlerinin yetersizliğine ek olarak çocuk sahibi olmama durumunun bireyleri depresyon, yalnızlık, sosyal destek, arkadaşlık ve yakınlık eksikliğine karşı duyarlı kılmaktadır (Carr, 1997, s.331; Djernes, 2006, s. 372). Bu çalışma kapsamında;

- Ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin gündelik yaşama dair sorunlarını tanımlamaları ve çözümlemeleri noktasındaki görüşlerine yer verilmesi,
- Ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin sosyal destek sistemlerinin yokluğunun bireyin iyilik hali üzerine etkisinin değerlendirilmesi,
- Çocuksuz bireylerin yaşlılık dönemine bağlı olarak gelişen rol ve statü kayıplarına karşın kendini gerçekleştirerek özünde var olan potansiyellerini kullanabilme yetisinin açığa çıkarılması,
- Ebeveyn olmayan yaşlılara sağlık ve sosyal hizmetler başta olmak üzere hizmetlere erişim noktasında katkı sağlanması,
- Ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürebilmesi için toplum ve devlet işbirliğinde geliştirilen olanaklardan yararlanılması ile yeni sosyal destek sistemi modellerinin oluşturulması,
- Ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin; psikolojik, ekonomik, sağlık, hayat şartları, sosyal dışlanma vb. risklere karşı savunmasız kimliğinin, sosyal çevre ve devlet tarafından sağlanan sosyal destek sistemleri aracılığıyla güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın Tasarımı

Bu çalışma, ileri yaşlarda sosyal yaşam ve yaşlı refahının ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin deneyimleri bağlamında değerlendirilmesi amaçlanarak gerçekleştirilen nitel araştırma modelindedir. Nitel araştırma, bireylerin gerçek yaşam deneyimlerine ilişkin kendi zihinsel ve duygusal süreçlerine bağlı olarak kullanmış oldukları ifadelerin araştırmacıya aktarılması biçiminde tanımlanır (Cropley, 2015, s.5; Kvale, 1983,s. 174). Nitel araştırmada çoğunlukla üç tür veri toplanmaktadır:

1. Çevreyle ilgili veri; araştırmanın yapıldığı çevrenin psikososyal, kültürel, demografik ve fiziksel özelliklerine ilişkindir.
2. Süreçle ilgili veri; araştırma süresince neler olup bittiği ve bu olanların araştırma grubunu nasıl etkilediğine ilişkindir.
3. Algılara ilişkin veriler ise araştırma grubuna dâhil olan bireylerin süreç hakkındaki düşüncelerine ilişkindir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 40).

Bu üç tür veriyi toplamak için araştırmacı genellikle; görüşme, gözlem ve yazılı materyallerin incelenmesi olmak üzere üç tür yöntem kullanır. Nitel araştırma yöntemlerinden sıklıkla kullanılanı ise görüşmedir. Nitel araştırma yönteminde görüşme tekniğinin yaygın olarak kullanılmasındaki asıl amaç, araştırmanın amacının ve öneminin net bir şekilde anlaşılmasına ve katılımcıların yaşam dönemlerine ait kesitleri detaylandırmasına olanak tanınmasıdır (Valenzuela, 2002, s. 2; Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 40). Bu kapsamda araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Grubu

Yapılan bu araştırmada ebeveyn olmayan yaşlıların sosyal yaşamlarına ilişkin deneyimlerine ve yaşlı refahı uygulamaları kapsamındaki görüşlerine ilişkin ipuçları elde etmek için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin teorik bir çerçevede oluşturulması verilerin daha doğru şekilde anlaşılmasına katkı sunması açısından önemlidir. (Bernard, 2017, s. 83). Yargı örnekleme olarak da adlandırılan amaçlı örnekleme yöntemi, bilgi verenin sahip olduğu nitelikler sebebiyle araştırmacı tarafından bilgi kaynağının tercih edildiği tekniktir. Amaçlı örnekleme yöntemi temel teorilere ve belirli sayıda bilgi kaynağına ihtiyaç duymayan rastgele

olmayan bir tekniktir. Temelde araştırmacı tarafından belirlenen probleme cevap arama yolunda bilgi ve deneyimleri aracılığıyla paylaşımda bulunmaya istekli kişileri bulma amacıyla kullanılmaktadır (Lewis ve Sheppard, 2006, s. 292; Bernard, 2017, s. 84).

Amaçlı örnekleme yöntemi, özellikle bir veya birkaç kişinin belirli bir kültüre rehberlik etmesi istenildiğinde kullanılan temel bilgi kaynağı aracılığıyla örneklendirilmesidir (Gustad vd., 2004, s. 578; Jarvis vd., 2004, s. 111; Lyon ve Hardesty, 2005, s. 287 ; Cruz Garcia, 2006, s. 1; Bernard, 2017, s. 84). Bu kapsamda başvuru kilit bilgi kaynakları kültürel açıdan bilgi sahibi ve bilgilerini paylaşmaya istekli olan ilgili toplumun gözlemci ve fikir sahibi üyeleri olmuştur (Campbell, 1955, s. 339; Tremblay, 1957, s. 699; Seidler, 1974, s. 816; Bernard, 2017, s. 84). Araştırmanın belirli sosyokültürel çevrede bulunan katılımcılarla gerçekleştirilmesi nedeniyle örneklem yanılmasına karşı görüşmeler farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiş olup görüşme sorularının diğer katılımcılarla paylaşılmaması talebinde bulunulmuştur. Bu çerçevede gerçekleştirilen çalışmada, nitel araştırma yöntemi ve amaçlı örnekleme yöntemine başvurulmuştur.

Araştırmada çalışma grubu belirlenirken kullanılan ölçütler; katılımcıların Türk vatandaşı olması, Türkiye’de sürekli olarak ikamet ediyor olması, altmış yaş üzeri evli boşanmış veya eşini kaybetmiş, çocuk sahibi olmayan, huzurevi, özel bakım merkezi ve sığınma evi gibi kuruluşlar bünyesi haricinde hayatını idame ettiren yaşlı bireyler şeklinde belirlenmiştir. Araştırma COVID 19 pandemi sürecinde yaşanan çeşitli yasaklar ve kısıtlamalar nedeniyle araştırmacının ikamet şehri olan Malatya ilinde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Malatya ilinde yaşamını idame ettirmekte olan ebeveyn olmayan altmış yaş ve üzeri on altı yaşlı birey; toplumsal statü algısı, sosyal risklere maruz kalma durumu, sosyal destek algısı ve yaşam refahına ilişkin deneyimleri çerçevesinde incelenmiştir.

Nitel araştırmada yönteminde gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde araştırmanın örneklem büyüklüğü konusunda emin olunmayan hallerde elde edilen verilerin tekrara düşmesi, yeterli sayıda katılımcıya ulaşıldığının göstergesi olarak anlaşılmaktadır (Yıldırım ve şimşek, 2018, s. 125). Bu bağlamda araştırmanın görüşme sürecinde tekrar eden verilerin oluşması ve üst sınıra ulaşılması nedeniyle katılımcı sayısı on altı kişi ile sınırlandırılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada çocuk sahibi olmayan yaşlı bireylerin, günlük yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları psikososyal, fiziksel ve ekonomik sorunlarda, çocuksuzluk hallerinin yaşamlarını ne derecede etkilediği ve sosyal yaşama uyum konusunda yaşadıkları problemler görüşme tekniği kullanılarak incelenmiştir. Araştırmacı tarafından gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda katılımcılara ilişkin demografik bilgilerin bulunduğu Kişisel Bilgi Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (EK- 2) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Bu görüşme formu ile benzer konular üzerine farklı kişilerin konu hakkındaki görüşlerine dair bilgi alınması hedeflenmiştir (Patton, 2005, s. 24).

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmasının amacı, yapılandırılmış görüşme tekniğine göre araştırmacıya esnek bir düzlem sunmasıdır. Araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme sorularını oluşturur. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve detaylandırmasını sağlayabilmektedir (Türnüklü, 2000, s. 547). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin araştırmacıya sunduğu en önemli kolaylık, görüşmenin önceden hazırlanmış görüşme protokolüne bağlı olarak sürdürülmesi nedeniyle daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgiler sunmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 283).

Veri Toplama Süreci

Araştırmada katılımcılardan alınan bilgilendirilmiş onam formu (EK-1) doğrultusunda yapılan görüşmelerde ses kaydı alınmıştır. Araştırma kapsamında 10.03.2021 ve 18.12.2021 tarihleri arasında yüz yüze toplam on altı katılımcıya gönüllülük esasına bağlı kalınacağı ve gizlilik ilkesine uygun olarak görüşmelerin gerçekleştirileceği bildirilmiştir. Katılımcılar arasında çiftlerin bulunması halinde ise görüşmeler birebir gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma modeli kullanılarak uygulanan bu çalışmada çocuk sahibi olmayan/olamayan yaşlı bireylerin, günlük yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları psikososyal, fiziksel ve ekonomik sorunlar üzerinde çocuk sahibi olmamanın/olamamanın etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda katılımcılara, araştırmacı tarafından sosyal çevre, telefon ve yüz yüze görüşme neticesinde ulaşılarak katılımcılar araştırmaya davet edilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcılara;

araştırmanın konusu, araştırma sürecinin planlanması ve görüşme esnasında kullanılacak olan ses kayıt cihazı hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada analizin ilk adımında on altı katılımcı ile yapılacak derinlemesine görüşmeler, katılımcılardan alınan bilgilendirilmiş onam formu dâhilinde ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınarak daha sonra yazılı metinler oluşturulmuştur. Elde edilen bilgiler betimsel analiz tekniği kapsamında gerekli çözümler yapıldıktan sonra rapor haline getirilmiştir. Araştırmada katılımcılara, literatür taraması neticesinde oluşturulan otuz dört açık uçlu soru yöneltilmiştir. Görüşmeler esnasında alınan ses kayıtları bilgisayar ortamında dinlendikten sonra yazılı metne dönüştürülmüştür. Yapılan görüşmelerin veri seti toplamda on altı görüşme ve seksen dört sayfadan oluşmuştur. Görüşmeler neticesinde gizlilik esasına bağlı kalmak amacıyla katılımcılar yıldız isimleri ile Kanatlıat, Mizar, Karina, Turna, Hadar, Antares, Aldeboran, Cennetkuşu, Kuzeytacı, Çelikkalem, Vega, Alnilam, Agena, Sirius, Rigel, Polaris şeklinde kodlanmıştır.

Görüşmeler sonucu oluşturulan metinler detaylı bir şekilde incelenerek temalar oluşturulmuştur. Metinde sıklıkla tekrarlanan veya odaklanılan kavramlar tespit edilerek benzer anlamlara sahip veriler aynı kodlar altında sınıflandırılmıştır. Gerçekleştirilen ilk kodlama sonrasında veri seti defalarca okunarak kodlara uygun ifadeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Tamamlanan kodlamaların ardından araştırmanın amacı ve kapsamına uygun olarak oluşturulan kodlar ana temalar altında birleştirilmiştir. Araştırmanın verilerinin işlenmesi ve analizi bulgular başlığı altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Araştırmanın Etiği

Bu araştırma, EK-3'te yer alan Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 21/11/2019 toplantı tarihli ve 2019/19-3 toplantı kararı çerçevesinde düzenlenmiştir. Araştırmaya katılım göstermeyi kabul eden katılımcılara görüşme öncesinde araştırmacı tarafından hazırlanan EK-1'de yer alan Bilgilendirilmiş Onam Formu takdim edilmiştir. Katılımcılara araştırmanın konusu ve içeriği hakkında genel bir açıklamanın yanı sıra araştırmaya katılımın gönüllük esasına bağlı olduğu vurgusu yapılmıştır. Katılımcıların araştırma sürecine dair görüşlerine ses kaydı alınarak başvurulacağı hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcılara;

gerçekleştirilen görüşmelerin gizlilik esasına dayandığı, bilgilerinin de bu kapsamda gizli tutulacağı ve isimlerine yer verilmeyerek kodlanacağı bildirilmiştir.

Görüşme Süreçlerine İlişkin Değerlendirmeler

Nitel araştırmanın veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşmeye başlamadan önce katılımcılara araştırmanın kapsamı ve amacından kısaca bahsedilmiştir. Katılımcılara araştırma hakkında eklemek veya sormak istedikleri herhangi bir konunun olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların bir kısmının tarafına yöneltilen ebeveyn olmama temalı sorular kapsamında görüş belirtemeyeceğini bildirmesi üzerine görüşme kapsamında verilen cevapların bireysel olarak değerlendirileceği, verilen cevapların doğru veya yanlış olarak kategorilendirilmeyeceği, kişisel deneyimlerin ve konuya ilişkin genel düşünce ve önerilerin araştırmaya önemli katkılarının olacağı belirtilerek görüşmeye dair soru işaretleri giderilmiştir. Bu kapsamda araştırmacının görüşme talebi kabul edilerek görüşmeye başlanmıştır.

Katılımcıların genel olarak ebeveyn olmama durumlarının ilerleyen yaşa bağlı olarak gelişen; toplumsal statü algısı, sosyal riskler, sosyal destek algısı ve yaşam refahı üzerine etkilerine ilişkin görüşleri ve deneyimlerini paylaştığı ancak var olan problemlerinin çözüm yolları hakkında çeşitli endişelerinin bulunduğu gözlenmiştir. Katılımcıların bir kısmı tarafından, görüşme öncesinde yapılan ön bilgilendirme esnasında yaşlı bireylerin uzun dönemler boyunca toplum tarafından ihtiyaçlarının ve problemlerinin görmezden gelindiği, zaman içerisinde yaşlanma ve yaşlılık anlayışında meydana gelen değişimlerin kendilerini olumsuz yönde etkilediği ifade edilmiştir. Katılımcıların yaşlılara yönelik uygulanan sağlık ve sosyal hizmetler hakkında genel olarak bilgi sahibi olmak istediklerini belirtilmesi üzerine yaşlılara yönelik uygulanan hizmet modelleri hakkında araştırmacı tarafından bilgilendirme yapılmıştır.

Katılımcıların bir kısmı tarafından yaşlılık sürecinde bir eşin varlığının önemli olduğu bu süreci yalnız geçirmeyerek karşılıklı paylaşımların psikolojik ve toplumsal açıdan kişiye sosyal destek sağladığı yönüne vurgu yapılmıştır. Katılımcılardan Sirius: *“Biz aramızda gerçekten çocuk konusunda hiç birbirimize kırıcı bir şey yapmadık. Eşimin akraba tarafından çok baskı oldu. Çocuğunuz olsun, çocuk üzerine plan yapın, yalnız yaşamayın. Niye çocuğunuz olmuyor diye soran olmuyordu hep yargılıyorlardı. Şunu şöyle yapsaydınız belki olurdu diyordlardı. Çocuğunuz yoktur sizin bu bebek*

eşyalarının içinde ne işin var diyorlardı. Eşim rahatsızlığı nedeniyle ameliyat oldu dediler ki onun çocuğu olmuyor kocasını ameliyat ettirip kısırlaştırıyor. Ne kadar bilinçliyiz de desek çocuk konusunda çok önyargılıyız.” Katılımcılardan Polaris ise “Çok iyi bir kocam olsun isterdim. İlk evliliğimde severek evlenmişim başlarda çok güzel bir muhabbet vardı aramızda ama çocuğumuz olmadığı için bana çok eziyet etti. Başkaları araya girdi çocuğu yoktur şöyledir böyledir diye. Ama yaşlıyken benim elimden tutan bir kocam olsun isterdim.” Sözleriyle yaşlılıkta çocuk sahibi olmamaya karşı olumsuz yaşam deneyimleri ve aktarımların eş desteği ile hafifletilebileceği inancını dile getirmiştir. Çocuksuz çiftlerde sosyal destek unsurları arasında gösterilen eş desteğinin bireyin yaşlılığa uyum sürecini kolaylaştırdığı ve algılanan yaşam doyumu üzerine olumlu katkılarının olduğu şeklinde bildirimlerde bulunulmuştur.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bilimsel araştırmada hedefe ulaşmak için temel bir problem cümlesi belirlenmelidir. Araştırmanın kapsamı dâhilinde oluşturulan problem cümlesine uygun alt problemler veya cevap aranan sorular yazılmaktadır. Araştırmanın probleminin belirlenmesi elde edilen bulguların sistematik olarak sunumu noktasında önem taşımaktadır (Yelken vd., 2020, s.445). Bu çerçevede bu araştırmanın problemini de hem dünyada hem de ülkemizde toplam nüfus içerisinde oranı artmakta olan yaşlı nüfus içerisinde yer alan çocuksuz yaşlıların sosyal destek sistemlerine erişim sorunu oluşturmaktadır. Sosyal destek sistemlerinin yokluğunda bu durumun toplumsal risklerle karşı karşıya kalan bireyin yaşam refahını etkilemesi kaçınılmaz olacaktır. Yaşlanan dünya gerçeğinin henüz kabul edilmeye başlandığı bir dönemde yaşlı nüfus içerisinde oranı gün geçtikçe artan çocuksuz yaşlılar probleminin, bireysel ve toplumsal gerçekliği üzerine çalışmalara yer verilmesi önemlidir. Bu kapsamda yapılan araştırmanın problemini; mevcut istatistikî verilerin ve yapılan çalışmaların yanı sıra çocuksuz yaşlı bireylere ilişkin toplumsal bilincin henüz gelişmemesi, yaşlılık dönemi risklerine karşı koruyucu ve önleyici tedbirlerin yeterli düzeyde olmayışı ve araştırmacının ilgili alanda görev alıyor olması belirlemiştir.

Bu çerçevede oluşturulan araştırmanın soruları şöyledir:

- Katılımcıların yaşlılık ve yaşlanma süreçlerine ilişkin geçmişten günümüze yaşanan değişimler konusunda duygu ve düşünceleri nasıldır?

- Katılımcıların yaşlılık ve çocuksuzluk sürecine ilişkin duygu ve düşünceleri nasıl ifade edilmiştir?
- Katılımcıların ebeveyn olmama durumuna ilişkin çevresel tepkiler konusunda düşünceleri nasıldır?
- Katılımcıların evlat edinme ve koruyucu aile hizmetlerine yönelik bakış açıları nasıldır?
- Katılımcıların sosyal destek unsurlarına ilişkin duygu ve düşünceleri nasıldır?
- Katılımcıların yaşlılık dönemi öncesine ait pişmanlıkları ve keşkeleri nasıl ifade edilmiştir?
- Katılımcıların ebeveyn olmama durumunun gelecek yaşantısına yönelik kaygı durumları üzerine etkileri nasıldır?
- Katılımcıların yaşam memnuniyetlerine ilişkin duygu ve düşünceleri nasıldır?
- Katılımcıların yaşlılara yönelik uygulanan hizmet modellerine ilişkin bilgi düzeyleri, duygu ve düşünceleri nasıldır?

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırmada ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin yaşadığı olumsuzluklar, kullandıkları baş etme stratejileri, sahip oldukları sosyal destek ağları, psiko-sosyal durumları ve yaşlılığa uyum süreçleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın örneklem grubunun araştırmacıyı birebir tanımaması nedeniyle görüşme yapmaya sıcak bakmaması, sosyokültürel açıdan farklı bölgelerde yaşayan yaşlı bireylerin bakış açıları hakkında bilgi sahibi olma durumunu olumsuz etkilemiştir. Araştırmanın planlama aşamasında yaşlı odaklı kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarından yardım alınamamıştır. Özellikle huzurevlerinde ve yaşlı bakım merkezlerinde hayatını idame ettirmekte olan ebeveyn olmayan yaşlı bireyler ile görüşülememiştir. Bu nedenle çalışma sonucunda ulaşılan bulgular, çalışmanın yapıldığı sosyal çevrenin yaşlı üzerinde oluşturduğu etkilerin farklı olmasından dolayı genellenememektedir.

Araştırmanın COVID 19 pandemi sürecinde gerçekleştirilmesi ve örneklem grubunun 60 yaş üstü vatandaşlardan oluşması nedeniyle sokağa çıkma yasağı, sosyal mesafe kuralı gibi pek çok olumsuz durumla karşılaşılması veri toplama sürecini sekteye uğratmıştır. Bu araştırmanın, karşılaşılan sınırlılıkların yanı sıra Türkiye’de

gerontoloji alanında çocuksuz yaşlılar gerçeğine dikkat çekecek öncü bir çalışma olması beklenmektedir.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde yaşlılık ve yaşlanma sürecine bağlı olarak gelişen problemler üzerine yapılan tanımlamaların yanı sıra Türkiye’de yaşlılara yönelik uygulanan hizmet sunumlarına ilişkin bilgilere yer verilecektir. Araştırmanın konusunu oluşturan çocuk sahibi olmayan/olamayan yaşlı yetişkinlerin algılanan sosyal destek düzeyleri üzerinde etkili olan faktörler kapsamlı bir değerlendirme ile incelenecektir.

1.1. Yaşlanma ve Yaşlılık Kavramı

Cansız varlıkların süreç içerisinde aldıkları yol, eskime veyahut yıpranma olarak açıklanabilirken canlı varlıklar için yaşlanma kavramı tercih edilmektedir. Nitekim canlı organizmaların yaşlanma süreci, yıpranma ve bozulmayı kapsayan bir süreç olsa da onarım ve yeniden yapım mekanizmaları aktiftir. Bu nedenle “yaşlanma” dünyaya gelen tüm canlıların zaman içerisinde aldıkları mesafe olup ölüm ile sonlanmaktadır (Duyar, 2008, s. 9). Yaşlanmanın sınırlarını sadece hücre, doku ve bir organ sisteminde meydana gelen, anatomik, fizyolojik veya biyokimyasal değişimleri takip ederek belirlemek mümkün değildir (Akın, 2006, s. 10). Ancak insanın yaşlanma sürecine baktığımızda çok daha karmaşık süreçlerden meydana geldiğini söylemek mümkündür. Nitekim insanın yaşlanma süreci bireysel olup biyolojik, psikolojik ve sosyolojik alan olmak üzere çeşitli süreçlerin toplamından meydana gelmektedir (Kocemba, 2007, s. 6-12).

Yaşlanma ile sıklıkla karıştırılan bir diğer kavram olan yaşlı ise halk arasında; bakıma ihtiyacı olan, değişime dirençli, yürüme güçlüğü yaşayan, yalnız, mutsuz ve sosyal ilişki düzeyi zayıflamış kişiler olarak algılanmaktadır. Yaşlılığın yaşam deneyimi ve bilgelik gibi olumlu yönleri görmezden gelinerek daha çok olumsuz aktarımları ön plana çıkarılmakta, yaşlılık sürecini etkin ve sağlıklı bir şekilde geçiren pek çok kişi görmezden gelinmektedir. Toplumsal bir fenomen haline dönüşen yaşlılık dönemi ile ilgili ise yaşlı bireye bakım sağlamanın ötesinde, mevcut kaynaklar çerçevesinde kaybolan statü ve rollerin yerine yenilerinin kazanımı, toplumsal bütünleşme, günlük yaşam aktivitelerine etkili katılım gibi konuların üzerinde durularak, ülkemiz özelinde yaşlanma ve yaşlı refahı politikalarının yeniden düzenlenmesi ve oluşturulması zorunluluğu doğmuştur (EYHGM, 2013, s. 7). Bu

kapsamda yaşlılık dönemine ilişkin doğru değerlendirmeler yapabilmek için öncelikli olarak yaşlanma, yaşlı, yaşlılık gibi çokça karıştırılan kavramlar üzerinde durulacaktır.

1.1.1. Yaşlanma

Yaşlanma, yaşın ilerlemesine eşlik eden kişinin hastalık ve ölüme karşı duyarlılığının artması ile ilişkili olan ve zaman içerisinde gelişen fizyolojik değişimlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Harman, 1981, s. 7124). Bulterijs vd (2015, 205)' ne göre yaşlanma, moleküler yapıdaki birçok değişikliğe neden olan canlı organizmaları etkileyen ve bulaşıcı olmayan pek çok hastalık için risk faktörü oluşturan zamana bağlı meydana gelen fizyolojik ve fonksiyonel bir düşüş hali ile karakterize edilen bir süreçtir. Yapılan diğer çalışmalar ise yaşlanmanın hastalık olarak tanımlanması gerektiğini savunmaktadır (Caplan, 2005, s. 72; Faragher, 2015, s. 12). Blagoskloony (2018, s. 3068) de yaşlanmayı bir hastalık olarak tanımlarken Dilman ise otuz yılı aşkın bir süre önce yaşlanma sürecini “kaçınılmaz bir hastalık” olarak tanımlamıştır (Dilman vd., 1986, s. 90; Dilman, 1988, s. 227). Tüm bu tanımlamaları özetleyecek olursak yaşlanmayı “yaşa bağlı tüm hastalıkların toplamı” ya da bir “ön hastalık” olarak kabul eden yadsınamaz bir çoğunluğun olduğu görülmektedir.

Yaşlanma sürecine bağlı olarak belirli bir takvim yaşının üstündeki insanlar ise yaşlı olarak nitelendirilmektedir. Ancak yaşlılık toplumdaki topluma, kültürden kültüre hatta kişiden kişiye farklı yaşanmışlık düzeyleri olan bir dönemdir. Biyolojik düzeyde yaşlanma, çok çeşitli moleküler ve hücrel hasarın kademeli olarak birikmesiyle ilişkili bir durum olarak görülmektedir (Vasto vd., 2010, s. 392; Steves vd., 2012, s. 581). Zamanla, bu hasar fizyolojik yapıda kademeli bir azalmaya, birçok hastalık riskinin artmasına ve bireyin kapasitesinde genel bir düşüşe yol açar. Bu süreç ise sonunda ölümle sonuçlanacaktır. Ancak bu değişiklikler ne doğrusal ne de tutarlıdır ve yalnızca yıl olarak yaşla bağlantılı bir şekilde ilişkilidir (Steves vd., 2012, s. 152). Bu nedenle, aynı yaş grubunda bulunan yaşlı bireylerden bir kısmı iyi bir fiziksel ve zihinsel işlevselliğe sahip olabilirken diğer gruptaki bireylerin tam tersi ve ihtiyaçlarını karşılama noktasında önemli ölçüde desteğe ihtiyaç duyduğu gözlemlenebilir. Bunun nedeni ise yaşlanma mekanizmalarının genellikle rastgele şekillenmesi ve bireysel olmasıdır. Aynı zamanda bu değişikliklerin, bireyin çevresinden ve davranışlarından güçlü bir şekilde etkilenmesinden kaynaklandığı söylenebilir (WHO, 2015, s. 25). Tüm

bu tanımlamalardan hareketle insanın yaşlanmasının karmaşık ve kişisel süreçlerden meydana geldiği sonucu çıkarılabilir.

1.1.2. Yaşlılık

Yaşlanma, insan yaşamının doğal bir sürecidir. Bu süreç içinde yaşlılığın ne zaman başladığını tespit etmek güçtür. Yaşlılık terimi yalnızca biyolojik ve demografik bir kavram olarak ele alınmamalı, sosyal ve psikolojik yönleriyle de değerlendirilmelidir (Cangöz vd., 2014, s. 39). Yaşlılık, yaşam süresinde gelişme ve olgunlaşmayı takip eden, genetik yapı ve çevre arasındaki etkileşimin en üst düzeyde görüldüğü fizyolojik ve ruhsal değişimlerin ortaya çıkması şeklinde tanımlanmaktadır (Pekcan, 2000, s. 51). Pedich (2007, s. 2)'ye göre yaşlılık yaşlanma sürecinin ölümle sonuçlanan son aşaması iken Szarota (2004, s. 17) ise yaşlılığı biyolog ve hekimler tarafından yürütülen araştırmalardan edinmiş olduğu bilgilerin bir yansıması olarak; vücut fonksiyonlarında azalma, sistem ve organlarda çeşitli değişikliklerin yaşandığı bireyin olgunluk sürecinden sonraki yaşam dönemi olarak tanımlamaktadır.

Yaşlılığı tanımlayan pek çok çalışma incelendiğinde herkes tarafından kabul gören tek bir tanımı olmadığı anlaşılmaktadır. İnsan yaşlanmasının bireyselleştirilmiş süreçleri nedeniyle yaşlılığın başlangıcını belirlemek güçtür bu nedenle toplumlarda genel kabul gören sınıflandırmada takvim yaşı sınıflandırması önemli bir yer edinmektedir (Nowicka, 2006, s. 18). Alman Psikolog L. Aschoffa'ya göre yaşlılık 40 yaşında başlarken, Rus gerontolojisi yaşlılık başlangıcını 80 yaş olarak belirlemiştir (Szarota, 2004, s. 1). WHO yaşlılık sınırını 60 yaş olarak belirlemiş olup bu yaş sınırlamasını İngiltere hariç tüm Avrupa ülkelerinin kabul ettiği görülmektedir. Ancak Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yaşlılığın 65 yaşında başladığına işaret edilmiş olup bu yaş sınırının Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere'de kullanıldığı belirtilmiştir (Szukalski, 2007, s. 14).

Kocemba (2000, s. 108), yaşlılık dönemini üç evrede incelemektedir. Buna göre;

1. *Erken yaşlılık: 60-75 yaş*
2. *Olgun yaşlılık: 75-90 yaş*
3. *Uzun ömürlü yaşlılık: 90-120 yaş olarak sınıflandırılmıştır.*

Klonowicz, S. (1986, s. 36) yaşlılığı cinsiyete göre sınıflandırarak;

1. *Erkekler için: 60-79 yaş*
2. *Kadınlar için: 65-79 yaş*
3. *İleri yaşlılığı ise 80 yaş ve üzeri olarak belirlemiştir.*

Bromley, (1969, s. 37) ise yaşa bağlı sınıflandırmayı dört aşamada incelemiştir.

Bunlar;

1. *Emeklilik öncesi dönem: 65 yaş öncesi dönem*
2. *Emeklilik dönemi: 65 yaş ve üstü*
3. *Yaşlılık: 70 yaş üzeri*
4. *Geç yaşlılık: 110 yaşa kadar olan zaman dilimi olarak belirlenmiştir.*

Yaşlılık, genel geçer bir tanıma sahip olmasa da bilimsel çalışmaların yaşlılığı açıklayan kavram ve teorilerinde çoğunlukla biyolojik ve fizyolojik tabanlı ifade edildiği görülmektedir. Yaşlılık kavramı tıbbi ifadelerden beslendiği durumlarda biyolojik ve fizyolojik değerlendirmelere konu olarak özellikle disiplinler arası çalışmalarda psikolojik, sosyolojik, biyolojik ve kronolojik yaşlanma başlıklarında tanımlanmaktadır (Tutal, 2015, s. 2). Kişinin dış görünüşünde meydana gelen; saçların beyazlaması veya dökülmesi, deride oluşan kırışıklık gibi fiziksel değişimler yaşlılığı tek başına tanımlamaya yeterli göstergeler değildir. Fakat kişinin sosyal çevresine uyum göstermekte zorlanıyor oluşu onun yaşlanma belirtileri taşıdığına işaret etmektedir (Özer ve Fadiloğlu, 2006, s. 158). Yaşlanma ile birlikte zihinsel ve fiziksel kapasitede azalmalar, hareket yeteneğinde yavaşlama görülse de, birey kendini yaşlı hissetmeyebilir. Yaşlılık, durağan ve değişmez bir yaşam dönemi değildir. Tam karşıtı, yaşlılık çeşitli güçlerin etkileşimini içerir. Bu güçlerin temelinde yaşamın tüm evrelerinin zorlamalarına karşın varoluşu sürdürebilmiş olmanın bilgeliği ve içgörüsü bulunmaktadır (Beğer ve Yavuzer 2012, s. 1).

Yaşlılığın birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımların ortak yanı “yaşlanma”nın tüm canlılara özgü olduğu gerçeğidir. Yaşlılık yaşam sürecinin ilerleyen dönemindeki gelişmenin devamını ve bireydeki değişimleri anlatır. Yaşlılık, yaşam konusundaki kayıpların ve çöküşlerin görüldüğü bir süreci kapsamaktadır. Aynı zamanda kültürel, çevresel ve ekonomik etmenlerin hazırladığı doğal bir sonuçtur (Özer ve Fadiloğlu, 2006, s. 159). Birey yaşlanma süreci ile birlikte, kendini gerçekleştirme olgusuna karşın fizyolojik ve psikolojik olmak üzere çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalabilmektedir. Yaşlılıkla birlikte, bireyin üretimden çekildiği, rol ve statü kayıpları

yaşadığı, bağımlılık ve kaza riskinin arttığı, fiziksel gücün azaldığı, yeti kaybının arttığı, bedenin dış çevreye uyumu ve stresörlere karşı direncinin zayıfladığı, immün yetmezlik nedeniyle hastalıklara yatkın olduğu pek çok dejeneratif ve kronik hastalık yaşadığı döneme geçiş yaşanmaktadır (Terakye ve Güner, 1997, s. 96).

1.2. Dünya’da ve Türkiye’de Yaşlı Popülasyonu

Yaşlanma, son dönemlerde tıp biliminden sosyolojiye, psikolojiden mimariye pek çok alanda önem kazanan bir yaşam dönemi haline gelmiştir. Bu durumun temel nedeni ise tüm dünyada hızlı bir şekilde artış gösteren yaşlı nüfusun, diğer bir deyişle nüfusun yaşlanmasıdır (Varışlı, 2017, s. 28). Nüfustaki yaş yapısının değişim ve dönüşümü ile birlikte genç ve çocuk nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranının azalarak 60 yaş üstü bireylerin oranında yaşanan göreceli artış nüfusun yaşlanması olarak adlandırılmaktadır. Demografik dönüşüm veya küresel yaşlanma denilen bu süreçte nüfus yaş gruplarında mortalite ve fertilitede yaşanan düşüşlerle birlikte doğumdan sonra beklenen yaşam süresinde meydana gelen artışlarla toplam nüfus içerisinde çocuk ve genç nüfus oranı azalırken yaşlı nüfus yüzdesinde artış yaşanmaktadır (Mandıracıoğlu, 2010, s. 39).

Demografik geçiş sürecinin sonucu olarak nüfusun yaşlanması gerçeği ortaya çıkmıştır. Yüksek doğumluluk ve yüksek ölümlülük seviyesinde yaşanan düşüşlerle birlikte bireylerin ortalama yaşam süresi de uzamıştır. Bunun yanı sıra nüfusun yaş yapısında değişiklikler meydana gelerek genç ve çocuk yaş aralığından yetişkin yaş gruplarına doğru bir geçiş yaşanması söz konusu olmuştur. Yaşlı nüfus oranlarındaki temel artışın sebebi olarak ise doğurganlık düzeyinde yaşanan düşüşün etkisi olduğu söylenebilir. Ölümlülük oranlarında yaşanan değişimler yaşlı nüfusun sayısal büyüklüğünün tespitinde önemli bir göstergedir. Çocukluk dönemi ölümlülük düzeyindeki düşüşler ile birlikte genel ölümlülük düzeyindeki iyileşmeler daha fazla insanın uzun süre hayatta kalacağı ve bu durum da doğumdan beklenen yaşam süresinin uzaması anlamına gelmektedir (Tezcan ve Seçkiner, 2012, s. 2).

Demografik yaşlanma süreci öncelikli olarak üç faktöre bağlıdır;

1. İyi beslenmenin, halk sağlığı ve tıbbi bakımın ölüm oranlarını düşürmesi,

2. Bebek ölüm oranları ile birlikte doğurganlık hızında yaşanan azalma, evlilik ve doğum kontrolüne yönelik toplumsal davranış değişiklikleri, kadının sosyal statüsünün artması ve

3. Nüfus yapısı ile ilgili çeşitli faktörler (uluslararası göç, yaşlı nüfus oranında artış, vb.) (Kalınkara, 2014, s. 75).

Doğum oranlarındaki düşüşle birlikte birçok ülkede doğal olarak nüfus artış hızında düşüş görülmüştür ve buna bağlı olarak genel nüfus içinde yaşlı nüfus oranı yükselmiştir. Dünya nüfusunun 1990'da % 9'undan biraz fazlasını oluşturan yaklaşık yarım milyar insan, 60 yaşın üzerindeki, 2050 yılında bu sayının üç kat artarak 1,4 milyara ulaşması ve bu artışın büyük bir kısmının gelişmekte olan ülkelerde olması beklenmektedir (Yılmaz, 2013, s. 3-5). BM Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi (BM, 2017, s. 1)'ne göre gelişmiş ülkelerin çoğunluğunun bulunduğu Avrupa ve Kuzey Amerika kıtasında 2017 itibarıyla nüfusunun beşte birinden fazlasını 60 yaş ve üstü bireylerin oluşturduğu bilinse de yaşlı nüfus oranları diğer kıtalarda da artış göstermektedir. 2050 yılında Avrupa'daki nüfusun % 35'ini, Kuzey Amerika'da ve Latin Amerika'da % 25'ini, Karayipler'de ve Asya'da % 24'ünü, Okyanusya'da % 23'ünü ve Afrika'da ise nüfusun % 9'unu 60 yaş ve üzeri kişilerden oluşması beklenmektedir. WHO 2021 verilerine göre 2015 ile 2050 yılları arasında 60 yaş üstü dünya nüfusu oranının % 12'den % 22 ye çıkarak neredeyse iki kat artış göstermesi beklenmektedir. 2020 yılında 60 yaş üstü birey sayısının 5 yaşından küçük çocuk sayısını geçtiği görülmüştür. 2050 yılına gelindiğinde ise dünya üzerindeki yaşlı nüfus oranının % 80'inin düşük ve orta gelirli ülkelerde olması beklenmektedir. Nitekim bu büyük demografik dönüşüm sonrasında tüm ülkelerin sağlık ve sosyal sistemlerinin, gelecekte yaşanılması muhtemel insani kriz riskine karşı en iyi şekilde hazır olmasını zorunlu kılmaktadır.

Avrupa, hemen hemen tüm alanlarda demografik dönüşüm sürecine giren ilk kıta olarak bilinmektedir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında doğurganlık oranlarındaki azalmanın yanı sıra doğumdan beklenen yaşam süresinde artış meydana gelmiştir. Nüfus piramitleri incelendiğinde bugünün Avrupa'sının diğer altı kıta içerisinde en yaşlı nüfusa sahip olduğu bilinmekle birlikte nüfusunun yüzde 25'ini 60 yaş ve üstü bireylerin oluşturmaktadır. Avrupa'nın önümüzdeki on yıllarda en yaşlı kıta olarak kalması 2050 yılında ise nüfusun yüzde 34'ünün 60 yaş ve üzerinin oluşturması öngörülmektedir. Yaşlı nüfus oranlarına bakıldığında Avrupa'yı sırasıyla Kuzey

Amerika (yüzde 28), Latin Amerika ve Karayip'ler (yüzde 25), Asya (yüzde 24) ve Okyanusya (yüzde 23) izlemektedir. Afrika'daki birçok ülke demografik dönüşüm sürecinin ilk aşamalarında. 2017 yılında Afrika nüfusunun yaklaşık yüzde 5'ini yaşlı nüfus oluşturuyorken bu oranın 2050'ye kadar iki katına çıkması beklenmektedir (BM, 2017, s. 11).

Türkiye'de diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi demografik değişim sürecine giren ülkelerden biridir. Türkiye nüfusu artık doğurganlığın yüksek oranlarda olduğu ve yüksek ölüm hızına sahip genç bir nüfus olmaktan çıkarak, düşük doğurganlık oranı ve düşük ölüm hızına sahip ve gittikçe yaşlanan bir nüfusun özelliklerini kazanmaktadır. Mevcut demografik eğilimlerin devam edeceği varsayımıyla 21. yüzyıl dünyasındaki beklentilere paralel olarak önümüzdeki yıllarda Türkiye'de yaşlı yüzyılı tabirinin kullanılması beklenmektedir (Yılmaz, 2013, s. 5). Türkiye'de günümüzdeki nüfus dağılımına göre henüz “*yaşlı toplum*” ifadesini kullanmak söz konusu olmamaktadır. Ancak gelecek yıllarda “*yaşlı toplum*” tanımlamasına uygun bir nüfus projeksiyonu görülmesi beklenmektedir (Arabacı, 2013, s. 212). Nitekim günümüze bakıldığında Türkiye'de yaşlı (65 ve yukarı yaş) nüfus, 2016 yılında 6 milyon 651 bin 503 kişi iken son beş yılda % 24 oranında artarak 2021 yılında 8 milyon 245 bin 124 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2016 yılında % 8.3 iken, 2021 yılında % 9.7'ye yükselmiştir. Yaşlı nüfusun 2021 yılında % 44.3'ünü erkek nüfus, % 55.7'sini kadın nüfus oluşturmuştur. Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2025 yılında % 11, 2030 yılında % 12.9, 2040 yılında % 16.3, 2060 yılında % 22.6 ve 2080 yılında % 25.6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2021).

Dünya nüfusunun her geçen gün yaşlanması, gelecek dönemlerde insanlığın en önemli mücadele alanlarından birini oluşturacaktır. Bir toplumda, doğurganlık oranının azalması ve yaşam süresinin uzamasıyla nüfusun yaşlanması şeklinde ortaya çıkan demografik değişimler; ekonomik büyüme, istihdam, üretken işgücü, özel tasarruflar, vergi yükü ve yaşam standartları gibi birçok ekonomik ve sosyal sonuçları beraberinde getirmesi nedeniyle toplumlar açısından irdelenmesi gereken konuların başında gelmektedir (SSKGM, 2007, s. 8). Dünya genelinde yaşlı nüfusun hızlı bir şekilde artması, sosyal hizmetlerden, sağlık hizmetlerine, ekonomik ve sosyal koşullardan, çevre düzenlemelerine kadar pek çok alan üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle yaşlanma ve yaşlılık döneminin bütüncül olarak gözden geçirilmesi, yaşlı bireylerin

mikro, mezzo ve makro düzeyde ihtiyaçlarının giderilmesi için yeni sosyal refah sistemlerinin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Özmete, 2019, s. 18).

1.3. Yaşlılık Döneminin Genel Özellikleri ve Boyutları

Yaşlılık; çocukluk ve gençlik gibi yaşamın bir dönemi olarak anılmaktadır. Bireyin doğumdan itibaren geçirmiş olduğu bu evrelerde vücut fonksiyonları ve metabolizmasında yaşanan fizyolojik değişimin yanı sıra psikolojik iyi oluş hali ve sosyal ilişki düzeyinde de değişim yaşanmaktadır. Bu nedenle yaşlılığı bir hastalık olarak değil de kendine özgü fizyolojik ve psikolojik süreçleri kapsayan bir dönem olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Bu çerçevede çocukluk ve gençlik dönemine geçiş sürecinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de kişilerin fiziksel ve psikolojik durumlarında değişiklikler meydana gelmektedir (Yertutan, 1991, s.1).

Yaşlı, gençlik ve olgunluk dönemlerinde kazanmış olduğu özelliklere birebir sahip olan kişinin yaşlanmış şekli değildir. Birey yaşlılık ile birlikte hayatının önceki dönemlerinde sahip olduğu özelliklerinden farklı bir hale gelmiştir. Yaşlanma sürecine bağlı olarak kişinin morfolojisi, fonksiyonları ve psikolojisinde de bir takım farklılıklar meydana gelmektedir. Yaşlılık döneminin başlamasından itibaren bireyin duygusal ve entelektüel olgunluğunda da değişimler başlamaktadır (Akın, 2006, s. 12). Emeklilikle birlikte aile yapılarında değişimler meydana gelmesi, yeni sosyal rollere uyum sağlama, ilgi alanları geliştirme, aile bireyelerine destek sağlama, tecrübelerini bir sonraki nesillere aktarma, kayıpların yarattığı hislerle başa çıkma, yas sürecini zamanla atlatma, kuşaklararası bağları tekrar düzenleme gibi roller yaşlılık döneminde kişiden beklenen görevlerdendir. İlerleyen yaşa bağlı olarak gençlerin yardımına ihtiyaç duyma, ölümün varlığını hatırlama, kabullenme ve ölüm sürecine hazırlık da bu vazifeler arasındadır (Ünal, 2010, s. 7).

Bireyin yaşlanma süreci karmaşık ve öznedir. Yaşlanma süreci dört biçimde gelişir. Bunlar;

Kronolojik yaşlanma: Kronolojik yaş kavramı yaklaşık üç yüzyıldır demograflar tarafından kullanılan önemli bir değişkendir. Buna göre kronolojik yaş demografik verilerin analizi başta olmak üzere tüm demografik verilerin belirleyici olduğunu öne süren bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Seguy vd., 2019, s. 1). Kronolojik yaş kişinin doğumundan itibaren bahsi geçen zaman dilimine kadar olan

süredir. Bireylerin yaşlarını tanımlamanın ilk yolu olarak bilinmektedir. Bu kapsamda genler aracılığıyla aktarılan ve zaman geçişine bağlı olarak gelişen yaşlanmaya kronolojik veya içsel yaşlanma denir (Sjerobabski vd., 2010, s. 515).

Biyolojik Yaşlanma: Metabolizmada ve hücrelerin fizikokimyasal özelliklerinde yaş değişiklikleri ile artan, dejenerasyon ile doku ve organlarda yapısal ve fonksiyonel değişikliklere yol açan, geri döndürülemez olan doğal bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Zych ve Kaleta, 2006, s. 29). Kişide yaşlanma sürecine paralel görülen yapısal değişikliklerin başlıcaları (Dzlechlaz ve Filip, 2014, s. 836);

- Yavaş gelişen ve sonuçta ölüme yol açan doku ve organların ölümü,
- Polimorfik amiloid dejenerasyonu (amiloidin biriktiği doku alanlarında) ve lipofuscinoit (katı organ hücrelerinin stoplazmasında) "yaşlılık pigmenti" olarak adlandırılan lipofusin pigmenti birikimi,
- Gençlerde ve yetişkinlerde vücut sıvılarının toplam hacminin vücut ağırlığının % 60'ı olan oranından yaşlılarda vücut ağırlığının yaklaşık % 45'ine düştüğü iç ve dış hücre dehidrasyonu;
- Artan yağ ve azalan kas dokusu şeklinde görülmektedir.

Psikolojik Yaşlanma: Biyolojik yaşlanmada ikincil bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır. Bireyin organlarındaki işleyiş, yaşla birlikte meydana gelen değişikliklerle beraber; ruh hali, çevreye karşı tutum, fiziksel durum ve sosyal aktivite düzeyini etkileyerek yaşlıların aile ve toplumsal alandaki konumunu belirleyen önemli bir faktör haline gelmektedir (Dzlechlaz ve Filip, 2014, s. 837). Matecka (2009, s. 23)' ya göre kişi kronolojik yaşa bağlı olarak gelişen yaşlılık dönemine ulaştığını kabul ederse yaşam doyumuna olumlu katkıda bulunur eğer bu dönemin varlığını reddederse üzüntü ve yalnızlık duygusuna karşı savunmasız kalabilmektedir.

Sosyolojik Yaşlanma: Sosyal yaşlanma bireyin yaşlanma sürecini nasıl algıladığını ve yaşadığını toplumla ne derecede ilişkili olduğunu ifade eder (Zych ve Kaleta, 2006, s. 30). Toplum içerisinde yaşayan her birey tarafına tanımlanmış rollere sahiptir. Bu rollerin bazıları yaşlılıkta birlikte kaybolurken yerini yeni rollere bırakmaktadır. Uzun yıllar sonucu edinilmiş bir rol ve statünün kaybı veya değiştirilmesi yaşlılar için önemli bir sorunu oluşturmaktadır. Sorunun çözümü noktası ise büyük ölçüde bireyin, sosyal çevresinde oluşturduğu aktif rollere bağlıdır (Dziegielewska, 2000, s. 89).

Yaşlılık dönemi, öznel ve kendine has değişim süreçlerini bünyesinde barındırmaktadır. Yaşlılıkta birey, arkadaş ve akrabalarının kaybını yaşayabilir yetişkin çocukları çeşitli nedenlerle ev ortamından ayrılabilir. Sağlık sorunlarının da artmasıyla yaşam doyumunun azalarak yalnızlık duygusuna karşı savunmasız kalabilmektedir (Zakowska, 2000, s. 12). Tüm bunlara ek olarak emeklilikle birlikte yaşam tarzında köklü değişiklikler yaşayarak sosyal çevresiyle etkileşimi azalan yaşlı bireyin maddi veya manevi açıdan yoksullaşarak yoğun izolasyon duygusuna maruz kalması kaçınılmazdır (Trafialek, 2003, s. 27).

1.4. Yaşlılık Döneminde Karşılaşılan Sorunlar

Yaşlılık dönemine has genel geçer özellikler olmasına karşın bu dönemi farklı kılan bireysel özellikler etrafında şekillenebileceği gerçeğidir. Dinamizmin yerini durağanlığa bıraktığı bu süreçte yeniliklerin kaygı verici ve ürkütücü gelişi, dönemsel sorunların çözülemeyip kısır bir döngü oluşturmasının yanı sıra bireyin yaşamında kalıcı ve yıkıcı sonuçlar doğurmasına neden olmaktadır (Öz, 2002, s. 21). Tüm bu nedenler ışığında bireysel bütünlüğü korumaya yardımcı unsurların geliştirilmesi için yaşlılık dönemi sorunlarının derinlemesine incelenmesi gerekmektedir.

İnsanlar yaşlılık dönemlerinde birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Fakat kalıtım, besin kaynakları hizmetleri, temiz suya ulaşım, sağlık hizmetleri, tanı ve tedavi olanakları gibi temel konuların tüm toplumlarda eşit olarak gelişmemesi ve farklılıklar göstermesi sonucunda toplumlar arasında farklılıklar görülebilmektedir. Yaşlıların içinde yaşadıkları toplum kadar cinsiyeti de yaşadığı sorunların boyutunu ve çeşidini etkilemektedir. Yaşlıların karşılaştığı sorunlar genel olarak şöyle sıralanabilir (Kahraman, 2016, s. 130):

- Ekonomik sorunlar ve yoksulluk
- Psikososyal sorunlar
- Bireyler arası ilişkiler
- Sağlık sorunları ve bakım ihtiyacı
- Sosyal dışlanma

Yaşlılık döneminde karşılaşılan problemlerden biri de yeni yaşam dönemine ve bu yaşam döneminde karşı karşıya kalınan sorunlara uyum sağlayamamadır. Yaşlanmanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlarına bağlı olarak gelişen

değişimler bireyin uyum sorunları yaşamasını da beraberinde getirmektedir. Bromley (1969, s. 38), yaşlılığa uyum sağlayabilmek için yaygın olarak kullanılan beş tutumdan bahseder;

Yapıcı Tutum; yaşlılığın kabulü, iç bütünleşme ve başkalarıyla etkileşim ile karakterize edilir.

Tutuma Bağlılık; bağımlılık ve pasif olma durumunda görülen artış ile açıklanmaktadır.

Savunma Duruşu; ihtiyaç duydukları halde başkalarından yardım almayı reddedenleri tanımlar. Bu tutumu benimseyen insanlar genelde yaşlılığı karamsar bir dönem olarak algıladıkları için dış dünyadan gelebilecek yardımlara kapalıdır.

Dünyaya Düşmanlık Tavrı; saldırgan, şüpheli ve başkalarıyla temastan memnun olmayan kişilerde ortaya çıkan bir tutumdur. Bu şekilde kendilerini sosyal açıdan toplumdan veya diğer bireylerden izole ederler.

Kendilerine Karşı Düşmanlık Tavrı; kendi hayatlarını etkileyebileceklerine inanmayan, kendilerine eleştiri yapmaktan kaçınmayan kişilerde ortaya çıkan tutumdur.

Yaşlanan bireyin yaşlılığa uyum sağlaması ile topluma uyum sağlaması arasında yakından bir bağ olduğu söylenebilir. Yaşlı bireyin sosyal uyum sorunu kendini gerçekleştirme, yaşamdan doyum sağlama ve yaşama aktif olarak katılımı ile yakından ilgilidir. Sosyal uyum sorunları tüm yaşlıları ilgilendirmekle birlikte kentsel yaşam ve çekirdek aile içinde daha fazla hissedilmektedir. Kırsal alanda, yaşlılar çevreleriyle birlikte homojen bir yapı oluşturduğundan olası sorunlar kendi içinde çözümlenebilmektedir (Öztop ve Akkurt, 2016, s. 49-50). Bununla birlikte kentlerde, çoğu yaşlı için aile desteği azalmakta ya da tamamen ortadan kalkmaktadır. Genç nesil, anne ve babalarından daha fazla imkâna sahip olmalarından dolayı daha eğitilmiş ve daha yüksek statülere sahip durumdadırlar. Bu anlamda yaşlının aile içerisindeki öncü ve lider olma, kararlarına değer verilen ve çekinilen bir güç olma potansiyelinin zamanla önemini yitirdiği söylenebilir (Koroğlu ve Koroğlu, 2015, s. 818).

Günümüzde yaşlıların yaygın olarak görülen sorunları arasında maddi yetersizlik, bakım gereksinimi ve yalnızlık sayılabilmektedir. Geleneksel aileden çekirdek aile yapısına geçiş ile küçülen ve bireyselleşen aile düzenleri, bakım sigortası

olarak görülen genç kuşakların kendine ait çekirdek ailelerini kurması ve anne-babadan uzaklaşmasıyla, kişi yaşlılık döneminde ciddi psikososyal ve ekonomik sorunlarla baş başa kalmaktadır (Danış, 2009, s. 67). Yaşlanmayla birlikte görülen fizyolojik değişikliklere psikolojik sorunlar eşlik etmektedir. Yaşlılık döneminde emeklilik, geniş aile tipinin çekirdek aileye dönüşmesi, sevilen insanların çeşitli nedenlerle kaybı, fiziksel ve zihinsel işlevlerin azalması ve başkalarının varlığına gereksinimin artması gibi değişiklikler bireyi yaşlılık döneminde psikolojik açıdan uyumsuz bir ortama itmektedir (Kerem vd., 2001, s. 107).

1.5. Yaşlılıkta Sosyal İlişki ve Sosyal Hayata Katılım

Yaşlılık, genel olarak iş ve çocuk yetiştirme gibi önemli yaşam rollerinin yeniden tanımlandığı bir dönemdir. Bu dönemde birey alışkanlıklarının dışında farklı sosyal etkileşim türleri deneyimleme fırsatı yakalamaktadır. Wondolowski ve Davis (1988, s. 261)'e göre yaşlanmanın anlamı öznel ve yoruma tabidir, ancak bireylerin yaşam boyu değişime uyum sağlama kabiliyetinin yansıması olan başarılı yaşlanma kavramı pek çok açıdan incelenmesi gereken bir olgudur. Başarılı yaşlanma, sosyal etkileşimden uzak bir yaşamı, yaşlanmanın kaçınılmaz gerçeği olarak gören geri çekilme kuramının aksine başarılı bireyin sırrını sosyal hayata katılım düzeyinin yüksek olmasına bağlar (Eales vd., 2008, s. 110; Carver vd., 2018, s. 4).

Sosyal hayata katılım, arkadaş, aile ve diğer bireylerle yapılan faaliyetleri içeren bir sosyal etkileşim şeklidir. Bireyin yaşamı üzerine olumlu deneyimler ve anlamlar bırakması nedeniyle insan haklarını savunan sivil toplum örgütleri tarafından da sıkça vurgulanan bir kavramdır. Sosyal hayata katılım, topluluk düzeyinde ve aile grupları arasında sosyal bağlantı inşa ederek, bireylerin kimlik ve aidiyet duygusunun gelişmesi noktasında başarılı yaşlanmanın kapılarını aralayan bir unsurdur (Grewal vd.,2006, s. 1892; Rowles, 1983, s. 299; Couton ve Gaudet, 2008, s. 22; Douglas vd., 2017, s. 456).

Yaşlılık döneminde sosyal hayata katılım, hem hayatta kalmak için gerekli günlük aktiviteleri hem de bireyin refah seviyesinin geliştirilmesi için gerekli olan sosyal rolleri içermektedir. Bu dönemde aktif ve karşılıklı etkileşim halinde bir yaşam tarzı sürdürmek için sosyal hayata katılım sağlamak, aynı zamanda zihinsel ve fiziksel sağlığın da gelişimine de katkı sunmaktadır (Rimmer, 2006, s. 1088). Toplumsal ilişkileri geniş olan yaşlılar yaşlanmanın olumsuz yönlerinden daha az etkilenmekte,

moral durumları daha yüksek olmaktadır. Toplumsal ilişkilerin genişliği yaşlıların kendilerine güven duygularının, sosyal yeterliliklerinin güçlenmesine yardımcı olan destek mekanizmaları durumundadır. Aile-akrabalık ilişkilerinin, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin güçlü olması yaşlılarda yaşam doyumunu arttırıcı bir etki yaratmaktadır (İçli, 2010, s. 9).

Çağımızın yaşlı insanı için yaşlılığa uyum ve sosyal katılımı sağlama açısından sistemli serbest zaman etkinlikleri pek çok alanda yapılabilmektedir. Genel anlamda yaşlıların kişisel ve sosyal açıdan toplum içinde kendilerini pasif ve yeteneklerini yitirmiş görme eğiliminin yüksek olduğu belirtilmektedir. Kişinin ruhsal inancını aktif seviyede tutmada ise sosyal güvenlik, tıbbi bakım ve gözetim sistemleri tek başına yeterli olamamaktadır. Bu sebeple soruna çözüm getirebilecek yolun eğitim olduğu kanısına varılmış, bunun yanı sıra, yaşlıları toplumsal etkinliklere katılmaya alıştırmamanın onlara yaşama uyum sağlama şansı vereceği görüşü güç kazanmıştır (Aslan ve Hazer, 2009, s. 2).

1.6. Yaşlı ve Yaşlılık Anlayışındaki Değişimler

İnsan yaşamının doğal bir dönemi olarak yaşlılık; yakın zamana kadar sınırlı sayıda insanın elde ettiği ayrıcalıklı bir değer olarak algılanırken, günümüzde sağlıklı olan hemen herkesin erişmesi muhtemel görülen ve çeşitli sorunlarla anılan bir yaşam dönemi haline gelmiştir. Yaşlılığın bir “değer” olmaktan uzaklaşarak “sorun” haline dönüşmesi algılarda meydana gelen bu değişimin yanında, algılara yön veren sosyoekonomik dönüşümlerle de yakından ilgili olduğu düşünülmektedir. İnsanlık tarihi boyunca yaşama yön veren en önemli güç olarak kabul edilen bilginin, enformasyon çağında insan hayatının merkezini oluşturması, yaşlıların toplumsal rol ve statü değişimlerinin yanı sıra toplumların yaşlılık algısında da önemli bir dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur (Ceylan, 2015, s. 27).

Geçmiş yüzyıllarda çok az sayıdaki insan yaşamın ileri yaşlarına ulaşabildiğinden çoğu kültürler onları derin bilgi kaynağı olarak kullanmışlardır. Verilen kararlarda son sözü söyleme yetkisi yaşlıya bırakılmıştır. Geleneksel toplumlarda yaşlı bireylerin sahip olduğu bilgi ve deneyim halen daha önemini korumaktadır. Özellikle toprağa bağlı yaşam süren toplumlarda yaşlı önemli, yerini ve statüsünü koruyan avantajlı bir konumda olmuştur. Geleneksel toplumlarda biz

kavramı ön planda olduğu için yaşlı ayrımcılığı yapılmadığı gözlenmiştir. Farklı dinlerde de yaşlının değeri ve önemine vurgu yapılmakta ve yaşlıya hürmetin öneminden bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra Roma'da baba ölmeden çocuğu vatandaş bile sayılmadığı için yaşlıya zoraki saygıdan bahsedilir ki bu da yaşlının yaşamasından çok ölmesi dileklerini toplumda yaygın kılmıştır (Ersoy vd., 2013, s. 51).

Gelişmekte olan pek çok ülkede hızlı kentleşme çoğu yaşlı için aile desteğini azaltmıştır. Genç neslin anne babasına göre daha eğitilmiş ve daha yüksek statüye ulaşması sonucunda toplumda yaşlı bireylerin liderlik rolü ve etkisi de azalmıştır. Çocukları ile birlikte şehirlere göç eden yaşlılar şehir yaşamına uyum sorunu yaşamakta, şehrin yarattığı fırsatlardan yararlanamayıp şehrin hızlı yaşantısına ayak uyduramamaktadır. Kırsal bölgede yaşayan yaşlı birey için; yakın arkadaşın varlığı, sosyal çevre ile etkileşim halini ve arkadaşlık ilişkilerini olumlu yönde etkilerken şehir hayatında aile üyelerine bağımlılık düzeyinin artmasına ve sosyal çevreden izole bir yaşam sürdürmesine neden olmuştur (Bulduk, 2014, s. 56-57).

1.7. Yaşlılıkta Yalnızlık

Ait olma ihtiyacı, tüm insanların sosyal ağlar oluşturma konusundaki temel arzusunu temsil eden evrensel bir olgudur (Baumeister ve Leary, 1995, s. 497). Kişi sosyal çevresiyle etkileşim esnasında yaşamında bir şeylerin eksik olduğu hissine kapıldığında bir tür sosyal acı olarak da nitelendirilen yalnızlık duygusunu yaşar (Cacioppo vd., 2015, s. 203). Bu nedenle bireyin sosyal ilişkilerinin düzeyi ve kalitesinden memnun olmadığında ortaya çıkan öznel bir duygudur. İnsanlar tek başına olduklarında kendilerini yalnız hissedebilirken, kalabalık bir grup içerisinde de kendini yalnız hissedebilirler. Dolayısıyla yalnızlık, yalnızlığın nesnel deneyim olan yalnızlıktan farklıdır (Long ve Averill, 2003, s. 22).

Tüm toplumlarda yaygın olarak rastlanan ve ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkisi olduğu bilinen yalnızlık; bireylerin başkaları tarafından görmezden gelindiği, reddedildiği veya bir ortamda dışlanmış hissettiği için sergilemiş olduğu sıkıntılı ruh halinin duygusal, bilişsel ve sosyal yaşantısında ızdıraplı ve kalıcı bir hal almasını ifade eder (Solomon, 2000, s. 161; Cacioppo vd., 2006, s. 140; Allen-Kosal, 2008, s. 2; Cacioppo, vd., 2011, s.18). Yalnızlık; sosyal reddedilme, sosyal beceri eksikliği ve

sosyal ilişkilerde yaşanan bozukluk sonucu kişinin düşük sosyal yeterlilik duygusuna kapılma durumu olarak da tanımlanır (Allen-Kosal, 2008, s. 2; Masi vd., 2011, s. 219).

Çok boyutlu fenomen olan yalnızlık üç tür biyopsikososyal alan ile karakterize edilir. Bunlar ;

- Sıkıntılı duygu hali: üzgün hissetmek, hayal kırıklığına uğramak gibi duygusal deneyimlerin yaşanması.
- Sosyal reddedilme: akranlar tarafından reddedilme veya dışlanma.
- Kendi halinde olma: sosyal çevrede gelişen olaylara karşı ilgisizlik hali (Solomon, 2000, s. 161; Chipuer, 2004, s. 148).

Evrimsel yalnızlık teorisine göre yalnızlık ait olma ihtiyacına (Baumeister ve Leary, 1995, s. 497) ve yalnızlığın evrimsel kökenine vurgu yapar. Spesifik olarak insan geninin hayatta kalması için sosyal ağ oluşumunu sürdürmesi gereklidir. Yalnızlık ise insanın sosyal ilişkilerinde bir şeylerin eksik veya yetersiz olduğunu gösteren doğuştan gelen bir biyolojik uyarı sistemi olarak hizmet eder (Cacioppo vd., 2015, s. 204). Nasıl ki fiziksel açıdan duyduğumuz rahatsızlıklar (açlık, susuzluk, acı gibi) bedene verilen hasarı en aza indirmeyi sağlayan doğuştan gelen biyolojik uyarı sistemleriyse, yalnızlık da insanları yeni sosyal çevre edinmeye ve sosyal bedene verilen zararı en aza indirmeye motive eder. Yalnızlık deneyiminin altında yatan sebepler irdelenmediği ve uzun süre çözüm bulunmadığı hallerde pek çok olumsuz sonuca yol açar. Yapılan araştırmalarda yalnız bireylerin daha fazla psikolojik ve fiziksel problemler yaşadığı ve erken yaşta ölüm riski ile karşı karşıya kaldığı bulunmuştur (Ernst ve Cacioppo, 1999, s. 10; Goossens vd., 2015, s.214; Hawkley ve Capitanio, 2015, s. 21; Holt-Lunstad vd., 2015, s. 228).

Sosyal ihtiyaçlar teorisine göre, farklı sosyal ilişki türleri farklı sosyal ihtiyaçları karşılar (Weiss, 1974, s. 18). Örneğin birey; ebeveyn, arkadaş veya karı/koca gibi roller aracılığıyla sosyal bağlanma gereksinimini karşılayan yakın ve samimi ilişkiler geliştirebilirken aynı bireyin diğer taraftan bir arkadaş grubu gibi kalabalık sosyal ilişkiler ağına sahip olmadığında sosyal bütünleşme ihtiyacını karşılayamadığı görülmektedir. Bu durumda, bireyin sosyal ilişkiler ağına ait olan ancak bireysel ilişkilerde yakınlığı olmayan birine göre farklı bir yalnızlık türü deneyimlemesi kaçınılmazdır. Kuşkusuz farklı alanlarda yer alan problemlerle ve psikopatoloji biçimleriyle ilişkili olması ve farklı müdahale yöntemleri gerektirmesi

sebebiyle yalnızlık türleri arasında ayırım yapmak önemli bir hususu oluşturmaktadır (Di Tommaso vd., 2004, s. 101; Lasgaard vd., 2011, s. 233). Bu çerçevede Cacioppo vd. (2015, s. 239) yalnızlığın üç türüne işaret etmiştir. Bunlar;

- Kişisel yalnızlık: Başka bir kişiyle yakın ve samimi bir bağdan yoksun olma hissini ifade eder. Örneğin yaşlı bireylerin kendini yakın hissettikleri bir arkadaşının olmaması.
- İlişkisel yalnızlık: Herhangi bir sosyal ilişki açısından yoksun olma hissini ifade eder. Örneğin yaşlı bireylerin kendilerini herhangi bir akran grubuna ait hissetmemesi.
- Kollektif yalnızlık: Kişinin sosyal kimliği ile içinde bulunduğu toplumsal bağlar arasında yaşanan çelişki durumunu ifade eder. Örneğin yaşlı bireylerin kendilerini içinde yaşadıkları topluluğa ait hissetmemesi şeklinde görülmektedir.

Yalnızlık, kişinin kendi kişisel ve sosyal ilişkiler deneyimiyle ilgili olumsuz bir duygudur. Yalnızlığın belirleyici ölçütü çoğunlukla iki nedensel modele dayanarak tanımlanır. İlk model, sosyal ağda bulunmayan dış faktörleri yalnızlığın kökeni olarak inceler; ikinci açıklayıcı model ise kişilik ve psikolojik faktörler gibi iç faktörleri ifade eder. Yalnızlık hem bedensel hem de ruhsal sağlık durumu ile ilgili ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Yalnızlık ruhsal açıdan depresyona yol açan üç ana faktörden biri olmakla birlikte (Green vd., 1992, s. 213; Heikkinen vd., 1995, s. 316) intihar girişimlerinin de önemli bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Hanssonvd (1987, s. 42) yalnızlığın psikolojik uyumun yetersiz oluşu, aile ve sosyal ilişkilerde oluşan memnuniyetsizlik ile ilişkili olduğu görüşünü savunmaktadır.

İşten veya arkadaşlık ilişkilerinin gelişmiş olduğu bir mahalleden ayrılma, eşin veya arkadaşların ölümü, sosyal dışlanma gibi faktörler yaşlılarda yalnızlığa neden olan ve yaşamı olumsuz yönde etkileyen olaylardan bazılarıdır. En yaşlı yaş grubundaki kişilerin yalnızlığı daha sık deneyimlemesi artan kayıplarının olması ile doğru orantılıdır. İnsanlar yaşlandıkça yaşa bağlı kayıplar yaşama olasılığı da artar. Bu tür kayıplar, arzu edilen ilişkilerin sürdürülmesini veya elde edilmesini engelleyerek yalnızlığa yakalanma riskinin daha yüksek olmasına neden olabilmektedir. Birçok insan; yalnız yaşama, yakın aile bağlarının olmaması, akrabalık ilişkilerinin azalması

veya yerel topluluk faaliyetlerine aktif olarak katılamama nedenleriyle yalnızlık duygusu yaşamaktadır (Singh ve Misra, 2009, s. 52).

Hemen her toplumun yaşlılığa ilişkin ürettiği söylenceler vardır. Toplumumuzda halk arasında yaygın olarak kullanılan sözlerden birisi “*Yaş yetmiş iş bitmiş*”tir. Günümüzde yaşlılık döneminde olup da oldukça üretken bireyler vardır. Toplumların özellikle yaşlılık dönemine ilişkin ürettiği söylencelerden biri de bu dönem ile yalnızlığın eş tutulmasıdır. Bu nedenle çiftlerin belli bir yaştan sonra birbirlerine daha çok ihtiyaç duyacakları ifade edilmektedir (Kapıkıran ve Kapıkıran 2016, s. 88). Dünya üzerinde her geçen gün yaşlı nüfusu artmaktadır. Bireyler yaşlandıkça, benlik duygularını ve mutlu olma kapasitelerini zorlayan sayısız fiziksel, psikolojik ve sosyal etkenler sonucu oluşan rol ve statü kayıpları ile karşı karşıya kalmaktadır. Yalnızlık da yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin bozulmasına, yaşam doyumunun düşmesine neden olan problemlerin başında gelmektedir. Aynı zamanda, yaşlılık yeni arkadaşlar edinmek, yeni ilgi alanları geliştirmek, yeni hizmet yollarını keşfetmek, yaratıcı ile ibadet vasıtasıyla daha fazla zaman geçirmek için bir fırsat olarak da görülebilmektedir (Singh ve Misra, 2009, s. 53). Önemli olan bireyin, yaşlılığı kendi yaşamında nasıl konumlandığıdır.

Yalnızlıkla ilgili literatür taraması yapıldığında, yalnızlığın toplumun birçok kesiminde yaygın olarak hissedildiği, yaşlıların da yalnız yaşamının getirdiği olumsuzluklara maruz kaldığı gözlenmektedir. İnsanlar, yaşamlarının herhangi bir döneminde, az ya da çok yalnızlık duygusu yaşamıştır (Akgül ve Yeşilyaprak, 2015, s. 35). Yalnızlık, pek çok toplumda, birçok yaşlının yaşadığı problemin başında gelmektedir. Yalnızlık (loneliness), yalnız (lonely), ya da tek başına (alone) olma durumlarıyla karıştırılmamalıdır. Yalnızlık konusunda yapılan birçok çalışma bunun tek başına ya da yalnız olmadan farklı bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. Yalnız yaşamının her zaman yalnızlıktan dolayı acı ya da ıstırap çekme anlamına gelmediği fikri öne sürülmektedir. Mullins ve Mc Nicholas (1986, s. 56)’a göre, toplumdaki izole olmuş birçok birey kendini yalnız hissetmezken toplumla bütünleşen pek çok birey kendini yalnız hissedebilmektedir. Bu sebeple izolasyon ile yalnızlık kavramları birbirine karıştırılmamalıdır.

Yalnızlık ve terkedilmişlik duygusu yaşlılar için üzerinde durulması gereken önemli bir olgudur. Yalnız yaşamının bireyin yaşamına getirdiği olumsuzluklar;

güvensizlik, korku, depresyon, yakın ilişki özlemi ve gelecek kaygısı şeklinde tezahür etmektedir (Danış, 2009, s. 68). Stek vd. (2005, s. 179) yalnızlığın, depresyonu tetikleyerek yaşlılık üzerinde büyük etkisi olduğunu belirtmiştir. Depresyonun genellikle yalnızlığa eşlik eden bir sorun olmanın yanı sıra, yoksunluk, kaygı, motivasyon eksikliği ve üzüntü gibi depresif belirtileri taklit ederek yalnızlık duygusunu maskeleydiğini belirtmiştir.

Yaşlılar sağlık ve duygusal problemlerinden kaynaklanan huzursuzluklar nedeniyle sosyal çevrelerine karşı gençlere nazaran daha olumsuz tutum ve davranışlar sergileyebilmektedir. Bu tarz olumsuz davranış örüntüleri nedeniyle (düşmanca) başkaları tarafından tercih edilmemekte ve çevrelerindeki bireylerin kendilerinden uzaklaşmasına neden olabilmektedirler. Ayrıca, çoğu yaşlı birey, önceki gelişim dönemlerine göre (çocukluk ve gençlik dönemi gibi) daha fazla içe kapanık tavırlar sergileyebilmektedir. İçe dönük bireylerde yeterince sosyal ilişki kurmadıkları için yalnızlık ortaya çıkabileceği gibi, dışa dönük bireyler ise nesnel olarak yalnız görülmeseler de, sosyal ilişkilerini nitelik ve nicelik olarak yeterli algılamadıkları için kendilerini yalnız hissedebilmektedir. Dolayısıyla, yaşlılara yönelik duygusal destek eksikliği ve arkadaşlık ilişkilerinin sınırlı olması durumunda hissedilen yalnızlık düzeyinin arttığı düşünülmektedir (Kapıkıran, 2016, s. 15).

1.8. Yaşlılıkta Ayrımcılık

Ayrımcılık, bir devletin ya da toplumun bazı üyelerinin, ötekilere sağlanan belli hak veya ayrıcalıklardan yoksun bırakılmasıdır (Ataöv, 1996, s. 1). İnsanlar, cinsiyetleri ya da inançları temelinde ayrımcılığa uğrayabilecekleri gibi, sadece kronolojik yaşları nedeniyle de birçok alanda ayrımcı davranışlara maruz kalabilmektedir. İnsanları belirli bir yaştan sonra, hatta Türkiye’de çok erken bir dönemde “genç” ve “yaşlı” olarak gruplandırma eylemine teşvik eden pek çok kalıp yargı vardır. Bu kalıp yargılar doğrultusunda “yaşlı” olarak işaret edilen bireylerden toplum kaynakları belirli davranış kalıpları beklemektedir. Türkiye’de bu kalıpların Batılı ülkelerle karşılaştırıldığında çok daha dar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü yaygın algı “yaşlı” ların yetersiz, güçsüz, bağımlı, zamanını evde geçirmesi gereken insanlar olduğu veya olması gerektiği şeklindedir. Sinema filmleri ve çocuk kitaplarındaki yaşlı karakterler de neredeyse tek tiptir. Bu konudaki egemen kalıplar, atasözleri tarafından da geçmişten günümüze taşınmış niteliktedir. “Bir ayağı

çukurda”, “Akıl yaşta değil baştadır” vb sözlerin yanı sıra sosyal medyada yaşlanma, istenmeyen ve olumsuz bir süreç olarak sunulmaktadır. Yaşlılık tüm bunların sonucunda ideoloji olarak “yaşçılık” kavramı ile ileri yaş gruplarına karşı tutum ve davranışları etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşçılık kavramı çeşitli biçimlerde gün yüzüne çıkmaktadır (Çayır, 2012, s. 163). Aşağıda yaş ayrımcılığı ile ilgili bazı algılara yer verilmiştir:

- *Yaşlıların bağımlı ve bakıma muhtaç olarak algılanması:* Yanlış bir algıdır, sürekli bakıma ihtiyacı olan yaşlılar olmasına karşın her yaşlı bu durumda değildir. 60 yaş üstü bağımsız bir şekilde kendi yaşamlarını sürdüren ve çocuklarına maddi ve manevi destek sunan yaşlılar oran olarak daha fazladır. Her yaşlı yatağa bağımlı ya da muhtaç değildir, yatağa bağlı yaşlıların oranı daha düşüktür. Ayrıca araştırmalar yaşlıların kendi toplumlarında yaşamayı tercih ettiklerini, kurum bakım hizmetleri alanların sayısının düşük olduğunu göstermektedir (Buz, 2015, s. 270).
- *Muhatap almama:* Toplum tarafından yapılan olumsuz aktarımların neticesi olarak genellikle yaşlı insanlara çocuk muamelesinde bulunmaktadır. Çocuklara duygusal ve gelişimsel dünyası gereği erişkin olmadıkları için yetişkinlerden farklı davranılabilmektedir. Ancak yetişkin insanlara çocuk gibi davranılması çoğunlukla onlar açısından küçültücü bir davranış olabilmektedir. Türkiye’de ise belirli yaşın üzerinde insanlar “bey“ ya da ‘hanımefendi’ hitapları yerine ‘amca’ ‘dayı’ ‘teyze’ ya da ‘nine’ statüsüne indirgenirler (Çayır, 2012, s. 164).
- *İstismar etme:* Yaş ayrımcılığında bir diğer önemli tutumdur. Ekonomik, fiziksel ve cinsel yönden yaşlılar çeşitli biçimlerde istismara uğratılabilmektedir. Örneğin miras konusunda bakım vermeme tehdidi ile yakın çevrelerinin psikolojik baskılarına maruz kalmaktadır. Öte yandan özellikle geleneksel aile yapısının korunduğu toplumlarda yaşlı kişinin bakım gereksiniminin karşılanması çabasında ısrar etme iyi bir bakım alınamamasına ve yaşlı ihmeline yol açmaktadır. Yakın çevre dışında kuruluşlarda kalan yaşlılar açısından da kötü muamele, yaşlı ihmal ve istismarına ilişkin bulgular söz konusudur (Buz, 2015, s. 271).

1.9. Yaşlılıkta Çocuksuzluk ve Etkileri

Çocuk, çoğu zaman toplumlarda kadın ve erkeğin müşterek bir eseri, neslin devamı, çiftleri birbirine yakınlaştıran bağ, anne ve babanın geleceğe dair sigortası, özlem gideren unsur, yaşama anne tarafından sunulan bir armağan ve sevgi kaynağı olarak görülmektedir. Burt ve Perlis (1999, s. 14)'e göre bir ailenin kazandığı en önemli mükâfatlardan birinin çocuğun varlığı olduğu ve söz konusu çocuğun da kendine has kapasitesinin olmasıdır. Neredeyse tüm toplumlarda insan yaşamındaki önemli olayların başında çocuk sahibi olmak gelmektedir. Çocuk sahibi olma ile çiftlerin alışkın olduğu eş olma rolünün yanı sıra ebeveynlik rolü ile tanışmaları söz konusudur. Çocuğun dünyaya gelişi ile birlikte aile kurumu yapısal, gelişimsel ve işlevsel yönden etkilenmektedir. Ebeveynlerin dağınmık ve bireysel olan alakaları, birlikte ürettikleri bir canlı olan çocuğa yönelerek, yaşamlarını yeniden ve çocuğun ihtiyaçlarına cevap vermeye yönelik düzenlenmeye yönelmektedir (Coşkun ve Akkaş, 2009, s. 214).

Yaşlılar bayramlarda ziyaret edilmeyi, ya da çocuklarıyla birlikte seyahate gitmeyi, çocukları tarafından sohbet, alışveriş, fatura ödemeleri gibi nedenlerle sıklıkla ve hatta mümkünse her gün görüşmeyi arzu etmektedirler. Dolayısıyla yaşlıların özellikle çocuklarından beklenti düzeyi yüksektir. Bu beklenti yalnızca gereksinimlerin karşılanması ile ilişkili olmayıp, moral desteği bağlamında da değerlendirilmektedir. Bir diğer sosyal destek sağlayıcı unsur olarak komşuluk ilişkilerinin sıkı olmasının da yaşlıların yaşamlarını daha anlamlı hale getirdiği, sosyal ilişkilerin genişliği ve sıklığının başarılı ve zor yaşlılığın anlamını oluşturmada etkili bir faktör olduğu görülmektedir. Birbirleriyle ilişkili olmak, birbirlerine misafirliğe gitmek, birlikte bir yerlere gitmek yaşlıların yaşamını daha anlamlı hale getirmektedir (İçli, 2010, s. 12).

Çocuksuz çiftler genel olarak bekâr yaşamdan tam anlamıyla kopamazlar ve eve bağımlı kalmaktansa, çocuk olana kadar dışa açık bir yaşam sürdürmektedirler. Sosyoekonomik statülerine bağlı olarak çeşitli sportif, sosyal, kültürel ya da eğitsel etkinliklere zaman ayırırlar ya da aile, akraba, arkadaş ziyaretleri ile zaman geçirmektedir. Türkiye'de 60-70 yaşın üstündeki kimseler kendi evlerinden dışarı çıkmak istemez ya da çocuklarının yanına taşınır. Çocuk sahibi olan yaşlılar toplumsal kültürün de getirdiği bir anlayışla genellikle yalnız bırakılmamaktadır (Alga, 2005, s.

56). TÜİK 2021 yılı aile yapıları araştırması sonucuna göre çocuk ile ilgili bireylerin algı düzeyi incelendiğinde bireylerin % 80.4'ü çocuk sahibi olmayı anne babanın toplum içerisinde itibarını arttırma aracı olarak görürken % 83.1'i ise çocukların anne babalarının yaşlılıklarında bakım vermesi gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca bireylerin % 88.9'u da aile olmanın anlamını tamamlayan unsur olarak çocuğu görmektedir. Yakın zamana ait olan bu verilerden de anlaşılacağı üzere çocuk sahibi olmanın toplumumuzdaki anlam ve değeri geçmişten günümüze önemini korumaktadır.

1.9.1. Ebeveyn Olmayan Yaşlılarda Sosyalizasyon

Sosyalizasyon bireyin ait olduğu gruba, topluma veya sosyal yapıya uyum sağlama sürecidir. Bireyin yaşamı boyunca devam eder. Dolayısıyla bireyin yaşlılık dönemi de bu sürecin içerisinde yer alır. Bireyin öğrenme süreci içinde olması onun toplumsallaştığına kanıt teşkil eder. İnsanın çocukluk dönemindeki deneyimleri ileriki yaşamına etki eder. Özellikle içinde bulunduğu sosyal sınıf bireyin duruşunu, davranışını, konuşma ve iletişim biçimini, tüketim alışkanlıklarını, yemek yeme biçimini ve beğenilerini belirlemektedir (Baran, 2008, s. 86).

Günümüzde yaşlılık dönemi sağlık ve sosyal haklar bakımından güvence altına alınmış gibi görünse de bedensel sınırlılıkların getirmiş olduğu etkiler nedeniyle olumsuz aktarımlarla anılan bir dönem olmaktan çıkamamıştır. Bu nedenle yaşlılık dönemine yeni bir bakış açısıyla bakmak zaruri olmuştur. Son yıllarda başarılı yaşlanma kavramı gerontologlar tarafından sıklıkla kullanılan bir terim haline gelmiştir (Baltes ve Baltes, 1990, s. 12; Abeles vd.,1994, s. 23; Garfein ve Herzog, 1995, s. 78; Hazzard, 1995, s. 1965). Rowe ve Kahn (1997, s. 433) başarılı yaşlanmayı üç ana bileşeni içerecek şekilde tanımlar. Bunlar; hastalık ve sakatlık riskinin düşük olması, bilişsel ve fiziksel kapasitenin yüksekliği ve yaşama aktif katılımın gerçekleşmesidir. Başarılı yaşlanma yalnızca biyolojik sağlığın yerinde olma hali değil yaşama dair sosyal ve fiziksel açıdan işlevselliğin de sürdürülebilmesidir. Bu nedenle başarılı yaşlanma bireyi sosyalizasyon süreçlerine bütünleştirme ile yakından ilgili bir kavramdır.

Sosyokültürel düzeyde uyum, aile, arkadaş ve toplumla ilişkileri, içinde yaşanılan sistemin normlarını, geleneklerini, adetlerini, baskılarını, çevresel değişimleri ve hızla gelişen teknolojiyi içerir. Sağlıklı yaşlanmada sosyal sistemlerin yeterliliği ve etkinliği önemlidir. Bu da sağlıklı yaşlananlarda sosyal sistemdeki

yeterlilik olarak görülmektedir (Softa vd., 2016, s. 2-3). Toplumsal ilişkileri geniş olan yaşlılar, yaşlanmanın olumsuz yönlerinden daha az etkilendiği, sosyal anlamda olumlu ilişkilerin moral düzeyini etkilediği görülmektedir. Bu nedenle sağlıklı ve başarılı bir yaşlılık süreci için sosyal izolasyonun önlenmesi, yaşlı bireyin güç ve yeterliliğine uygun aktivitelerin planlanması, mümkün olduğu kadar aktif bir yaşam biçiminin sağlanması ve sosyal ilişkilerin canlı tutulması önerilmektedir (Karakaş ve Durmaz; 2017, s. 35).

1.9.2. Ebeveyn Olmayan Yaşlılarda Yaşam Memnuniyeti

Yaşlılık döneminde maruz kalınan riskler ve sorunlar, bireyin yaşam memnuniyeti düzeyini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Yaşlılık sürecinde ekonomik, bilişsel ve fiziksel olmak üzere çeşitli alanlarda kayıplar meydana gelmektedir. Tüm bu kayıplar sonrasında kişilerin baş etme durumuna göre yaşlılık döneminde yaşam memnuniyeti düzeyinde farklılık ve sosyal uyumun farklı düzeyde görülmesine neden olmaktadır. Sosyal uyum sorunu denildiğinde; yaşlılık döneminde bulunan bireyin yaşamdan geri çekilmesi, yaşadıklarından zevk almaması, yaşama aktif katılımının olmaması veya sınırlı düzeyde olması kısaca yaşamdan memnun olmaması anlaşılır. Kişinin gereksinim ve isteklerinin karşılanması sonrası açığa çıkan tatmin duygusu memnuniyet olarak tanımlanır. Yaşam memnuniyeti ise, kişinin idame ettirdiği yaşamı toplu olarak olumlu bir şekilde yorumlaması manasında kullanılmaktadır. Yaşlılık döneminin kaliteli geçirilmesi noktasında yaşam memnuniyeti kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Yaşlı bireylerin yaşam memnuniyeti durumlarını yorumlayabilmek üzere beş alana bakılarak yorum yapılmaktadır, Bunlar (Kurt vd, 2010, s. 36-37):

- Fiziksel sağlık durumu,
- Ruhsal sağlık hali,
- Sosyal ilişki kurma imkânı,
- Çevre durumu,
- Sosyo-demografik (cinsiyet, medeni durum, yerleşim yeri, eğitim durumu) ve sosyo-ekonomik (gelir durumu, sosyal sınıf algısı) değişkenler sayılmaktadır.

Yaşlı bireylerin sosyal iletişimi destekleyen aktivitelere katılımı ile yaşam memnuniyeti ve hayata tutunma düzeyleri arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Aktivitenin anlamının yaşam memnuniyeti açısından önemli olduğu; bir aktiviteye

devam eden katılımın, yaşlı bireylerin bu aktiviteye ne kadar değer verdiği ile ilişkili olduğu sonucunu oluşturmuştur (Salar vd., 2016, s. 90).Türkiye’de yapılan yaşam memnuniyeti araştırmalarında yaş gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde 65 ve üzeri yaş grubu 2020 yılında % 57.7, 2021 yılında ise % 56.2 ile en yüksek mutluluk oranının görüldüğü yaş grubunu oluşturmuştur. En düşük mutluluk oranı ise 2020 yılında % 45.4 ile 35-44 yaş grubu iken 2021 yılında ise % 44.5 ile 18-24 yaş grubunda gözlenmiştir (TÜİK, 2021).

Türkiye’de 2016 yılında gerçekleştirilen yaşam memnuniyeti araştırması sonuçlarına göre yaşlı bireyler en önemli mutluluk kaynağı olarak % 64.2 aileleri, % 18 çocukları, % 6.9 ile eşleri, % 6.4 ile torunlarını görmekte iken 2021 yılına gelindiğinde bu oranlar % 59.9 ile aileleri, % 21.5 ile çocukları, % 8.1 ile torunları ve % 6.2 ile eşleri şeklinde güncellenmiştir (TÜİK, 2021). Bu istatistiksel veriler üzerinden yapılacak olan çıkarım neticesinde Türkiye’de zaman içerisinde çocuk ve çocuğa ilişkin aktarımlar önem kazanmıştır. Çocuğun toplum nezdinde mutluluk kaynağı olarak görüldüğü ve yaşlı bireylerin yaşam memnuniyeti üzerine olumlu katkı sunduğu yadsınamaz bir gerçekliktir.

1.10. Sosyal Destek

Sosyal destek kavramı çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Gelişen ve değişen toplum niteliklerine paralel olarak sosyal desteğin özünü de farklı bakış açılarıyla kavramsallaştırma çabaları birbirini hızla takip etmiştir. Sosyal destek, eğlenceli aktivitelere katılım, sosyal çevreden görülen şefkat ve tavsiye yoluyla bilgi aktarımında bulunmak gibi etkileşimli süreçleri kapsayan bir olgudur (Sherbourne ve Stewart, 1991, s. 706). Lin ve arkadaşları (1979, s. 109), sosyal desteği “bireye sosyal çevresinde bulunan bireyler, gruplar ve toplumla sosyal bağlar yoluyla erişilebilen destek” olarak ifade etmektedir. Henderson (1977, s. 186) ise sosyal desteği, bağlanma teorisi ile ilişkilendirerek stresli koşullar altında olan bireyin diğer kişilerle geliştirdiği etkili, olumlu bir sosyal etkileşim olarak görmektedir.

Sosyal destek, fiziksel ve araçsal yardım, tutum ve davranış aktarımı, kaynak ve bilgi paylaşımı ile duygusal ve psikolojik desteği içeren çok boyutlu bir yapıyı temsil etmektedir (Lopez ve Salas, 2006, s. 98). Heaney ve İsrail (2008, s. 190) dört tür sosyal destek biçimi tanımlamıştır. Bunlar; duygusal destek, araçsal destek, bilgilendirme ve değerlendirme desteğidir. Duygusal destek; empati, sevgi, güven ve

özen ifadelerini, araçsal destek ise kişiye yapılan somut yardım ve sunulan hizmetler olarak tanımlanmaktadır. Bilgi desteği; tavsiye, öneri ve bilgi verme amacı taşıırken değerlendirme desteği ise öz değerlendirme için yararlı bilgiler olarak belirleyici unsurları oluşturmaktadır.

Araştırmacılar, günümüze değin sosyal destek kavramına ilişkin farklı yaklaşımlar üzerinde durmuştur. Sosyal desteği açıklamaya yönelik yaklaşımlarda; medeni durum, topluluk faaliyetlerine katılım, arkadaşlarla görüşme sıklığı ve ebeveynlerin aynı evi paylaşımı gibi başlıca parametreler bulunmaktadır (Eaton, 1978, s. 230; Sandier, 1980, s. 41). Bu yaklaşımlarda öne çıkan bir diğer husus ise doğrudan alınan sosyal destek önlemleri dışında, sosyal destek kaynağı olarak sosyal ağların özellikle kriz dönemlerinde hizmet edebileceği görüşüdür (Eaton, 1978, s. 231).

Aile üyelerinden, arkadaşlardan, diğer sosyal ilişkilerden sağlanan desteklerin bütünü olarak nitelendirilen sosyal desteğin, fiziksel ve psikolojik sağlık üzerine etkileri bulunmaktadır. Sosyal destek, duygusal ilginin ifade edilmesi, mal ve hizmet yardımı yapılması, duruma ilişkin bilgilendirme ve güven verme alanlarından birinde ya da bir kaçında oluşturulan iletişimi içermektedir. Sosyal destek bireyin kimlik duygusunu korumasına ve güçlendirmesine yardımcı olmakta ve kendine güveninin artmasını sağlamaktadır (Khorshid ve Arslan, 2006, s. 184).

Yapılan alan araştırmalarında bireylere kriz dönemlerinde ilk olarak kime başvuracağı sorusu yöneltildiğinde “doğal yardımcıları” olarak görülen aile üyeleri ve arkadaşları cevabı alınmıştır (Gurin vd., 1960, s. 32; Croog vd., 1972, s. 34; Keefe vd., 1978, s. 145). Özellikle Caplan (1974, s.18)’ın yapmış olduğu çalışmada sosyal destek terimi; aile üyeleri, arkadaşlar, komşular ve sosyal çevrenin geri kalanı tarafından sağlanan çeşitli yardım biçimlerini bir araya getirmeye yarayan kavram olarak açıklanmıştır. Gayri resmi sosyal destek kaynağı olan bu sosyal destek ağları, doğrudan yardım sunmanın yanı sıra profesyonel hizmetlere erişim kaynağı olarak hizmet vererek toplum sakinlerinin psikolojik uyumuna da büyük katkı sunduğu düşünülmektedir (Gottleib,1976, s. 46; Gourash, 1978, s. 14).

Sosyal ağlarda yer almak; güven, destek ve karşılıklı yardım duygularının ortaya çıkmasını sağlar. Böylece bireyin topluma katılım imkânı artmaktadır. Sosyal ağlar toplum içerisinde dayanışmayı arttırdığı için dışlanmayı azaltmanın yanı sıra devlet tarafından sağlanan sosyal yardımlara olan ihtiyacı ve muhtaçlık durumunu da

azaltmaktadır. Bu durum, bir toplumda sosyal sermayenin eksikliğinde sosyal dışlanmanın kaçınılmaz olduğunu göstermektedir (Şahin, 2009, s. 51).

1.10.1. Yaşlılık Döneminde Sosyal Destek ve Önemi

Tüm dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payı giderek artmaya ve aile destek sistemleri giderek azalmaya devam ettiğinden yaşlılarda sosyal destek konusu giderek önem kazanmaktadır. Genel olarak sosyal destek, güç bir durum içindeki bireye aile, arkadaş, komşular ve kurumdan sağlanan fiziksel ve psikolojik bir yardım olarak tanımlanır. Yaşlının çevresindeki eş, aile ve arkadaşlarından oluşan sosyal ağ, bireylerin sevgi, bağlılık, benlik saygısı ve bir gruba ait olma gibi temel sosyal gereksinimlerini karşılar. Fiziksel ve psikolojik sağlığı olumlu yönde etkiler. Sosyal destek sonucu ortaya çıkan saygınlık, moral artışına ve yaşamdan duyulan memnuniyete, stres verici olaylarla baş etmeye; olumlu katkılarda bulunmaktadır (Altay ve Avcı, 2009, s. 140).

Sosyokültürel düzeyde uyum, aile, arkadaş ve toplumla ilişkileri, içinde yaşanılan sistemin normlarını, geleneklerini, adetlerini, baskılarını, çevresel değişimleri ve hızla gelişen teknolojiyi içerir. Sağlıklı yaşlanmada sosyal sistemlerin yeterliliği ve etkinliği önemlidir. Bu da sağlıklı yaşlananlarda sosyal sistemdeki yeterlilik olarak görülmektedir. Sosyal ilişkiler bir bireyin kişiliğinin gelişmesinde ve olumlu benlik imgesinin oluşmasında oldukça kritiktir. Sağlıklı bir yaşlılık döneminde sosyal ilişkilerin önemi daha da büyüktür; çünkü yaşlanma ile birlikte azalan sosyal çevre yaşlının içine kapanmasına neden olup yaşlı bireyi yalnızlığa itebilmektedir. Yaşlılığa uyum sağlamaya çalışan bireylerin aile, akraba ve arkadaş çevresinin samimi ve destekleyici olması, onlara yeni ilişkiler kurabileceği ortamlar sağlanması hem bu uyumu kolaylaştırıcı hem de yaşam doyumunu artırıcı bir etki yaratacaktır. Yalnızlık yaygın ve rahatsız edici bir durum olup yaşlı bireylerde fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarının oluşmasında rol oynayabilmektedir (Softa vd., 2016, s. 35).

Sosyal desteğin, yaşlı yetişkinlerin refahı üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkilere sahip olduğu belirtilmektedir. Sosyal destek, yaşlı yetişkinlerin bir nevi sosyal refakatçisi olarak temel ihtiyaçlarını karşılayan, duygusal bağlar sağlayan ve bireyler için bir bilgi kanalı görevi üstlenen hizmet unsurudur. Öte yandan literatür incelemesi yapıldığında sosyal desteğin; sağlıksızlık koşulların, kriz durumlarının ve çevresel taleplerin yarattığı olumsuz etkilerini azaltabileceğini göstermektedir (Cohen

ve Mckay, 1984, s. 36; Alloway ve Bebbington, 1987, s. 92; Hobfol ve Stokes, 1988, s.499).

Toplumsal açıdan bakıldığında yaşlılıkta, ebeveynliğin anlamlı ve tatmin edici bir yaşam merkezi olduğu ve çocuksuz insanların hayatlarının daha boş ve anlamsız olduğu görüşü savunulmaktadır (Blake, 1979, s. 246; Baumeister, 1991, s. 1). Bir diğer deyişle insanlar, ebeveynliğin büyük sosyal (arkadaşlık, samimiyet, destek), gelişim (olgunluk ve büyüme) ve varoluşçu (kendini ve fırsatlarını sevme, sevme ve faydalı hissetme ve ihtiyaç duyma fırsatları) avantajları beraberinde getirdiğine inanmaktadır (Hoffman ve Manis, 1979, s.584; Hoffman vd., 1987, s. 310; Rubinstein, 1987, s. 3). Yaşlılık, fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarda gerileme; sağlık, üretkenlik, rol ve statüde gerileme; bağımsızlığın, arkadaşların, eş ve yakın ilişkisinin, sosyal yaşantının ve sosyal desteklerin azalması gibi döneme özgü pek çok sorunun ve kayıpların yaşandığı bir dönemdir. Tüm bu sorunlar sosyal desteğin azalmasına bağlı olarak yaşam doyumunun azalmasına neden olabilmektedir (Polat ve Kahraman, 2013, s. 213).

Yaşlı bireyin çevresindeki eş, aile ve arkadaşlarından oluşan sosyal ağları, sevgi, bağlılık, benlik saygısı ve bir gruba ait olma gibi temel sosyal gereksinimlerini karşılar. Fiziksel ve psikolojik sağlığı olumlu yönde etkileyen sosyal destek kapsamında bireyin; saygınlık, moral artışı ve yaşamdan duyulan memnuniyet düzeyi, stres verici olaylarla baş etme kapasitesine olumlu katkıları olduğu görülmüştür (Altıparmak, 2009, s. 160). Bu nedenle sosyal destek sistemleri bireylerin, yaşlılık döneminde yaşayabileceği zorlukları minimize etme ve bu zorluklara karşı mücadele edebilmesi noktasında önemli bir hususu oluşturmaktadır. Bu süreçte kişilerin yaşlılığa uyum sağlayabilmelerinde sosyal çevrelerine önemli vazifeler düşmektedir. Anadolu coğrafyası üzerinde yaşayan bireylerin kültürel yapısı aile, akrabalık sistemi ve arkadaş gruplarının samimiyeti, dostluğu ve desteği, yaşlı bireyin geçirmiş olduğu rol değişimlerine adapte olmasında ve yaşam doyumunun artırılmasında kolaylaştırıcı etkiye sahiptir. Diğer taraftan bireyin yaşamdan uzaklaşmaması, arkadaşlık bağlarını devam ettirmesi ve toplum içerisinde birey olarak var olmanın gücüne inanması sosyal uyum sağlamasında önemli bir unsurdur (Öz, 2002, s. 22).

1.10.2. Yaşlılık Döneminde Aile, Arkadaş ev Komşu Desteği

Aile ve toplum, yaşlı bireylerin korunması, bakımı, desteklenmesi ve sağaltımında kilit rol oynar. Yaşlının bakımında en önemli rolün eşe düştüğü, ama

eşlerin de yaşlanarak zaman içinde güçsüzleşmesiyle yetişkin çocukların bu görevi üstlendikleri bilinmektedir. Bu görevi üstlenen yetişkin çocuklar yaşlı için en önemli destek ve sosyal iletişim kaynağıdır (Aközer vd., 2011, s. 107). Sosyal ilişkiler bireylerin yaşantısında her yaşta önemlidir. Aile ilişkileri, arkadaş ve çevre ilişkileri bu sosyal çevreyi belirleyen başlıca ilişki ağlarıdır. Yaşlılıkta aile ilişkilerinden daha çok arkadaş grupları önem kazanmaktadır. Çünkü ileri yaşlarda aile üyeleri her zaman birlikte bulunmayabilir. Bu durumda daha çok arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri önem kazanır (Yıldız, 2013, s. 19-21).

Sağlıklı evliliklere sahip ve çocukları ile olumlu ilişkileri olan yaşlı bireylerin yaşlılık döneminde de yaşama ilişkin tatminleri devam etmektedir. Ancak yaşamın ileriki yıllarında eşlerden birinin ciddi bir şekilde hastalanması ve engelli olması, finansal kaynakların yetersizliği, enerjinin ve hareketliliğin azalması evlilik ilişkilerinde değişikliklere ve ailede strese neden olabilmektedir. Özellikle sağlık sorunları yaşlıların geleneksel sorumluluk paylaşımlarını etkilemekte, eşlere yeni sorumluluklar getirmektedir. Yaşlılık döneminde eşlerin ilişkileri de daha anlamlı bir boyut kazanmaktadır. Yapılan araştırmalar, bu dönemde eşlerden birinin ani kaybının ya da boşanmanın olması geri dönüşü mümkün olmayan psikososyal sorunlara yol açtığını ortaya koymuştur (Öztop ve Akkurt, 2016, s. 56).

Yaşlıların mutluluk ve refahında temel öge aile olarak belirtilmişse de özellikle ailenin yokluğu ya da fiziksel olarak uzaklığı durumunda arkadaşlar ve komşularla olan ilişkiler öne çıkmaktadır. Gerek aileyle, gerek kardeşlerle, gerekse arkadaşlarla olan ilişkilerin yaşlı refahı ve mutluluğundaki önemi pek çok araştırmada vurgulanmakla birlikte, ailenin, kardeşlerin ya da arkadaşların varlığının yaşlıların olumlu bir benlik kavramı geliştirmesinde sanıldığı kadar etkili olmadığını ileri süren araştırmalar da vardır (Aközer vd., 2011, s. 107).

Yaşlıların, aile ortamında ele alındığında aile kurumundaki değişimlerden en çok etkilenen aile içi gruplardan birisi olduğu görülmektedir. Modern yaşama uyumla birlikte kuşaklar arası yeni ilişkilerin gelişmesi aile kurumunun da yapısını değiştirmiştir. Geleneksel geniş aile yapısını zamanla çekirdek aile bırakmıştır. Aile yapılarının farklılaşması yaşlı bireyin aile içerisindeki konumunu da etkilemiştir. Geleneksel aile yaşantısında yaşlı bireyin bakımı aile bireylerince üstlenilirken aile yapılarının dönüşümü ile birlikte yetişkin çocukların yaşlılara bakma imkânları da

azalmıştır. Ancak kültürel değerlerde meydana gelen bu değişimlerle birlikte aile ve sosyal çevrenin yaşlı bakım sorumlulukları da topluma devredilmiştir (Koşar, 1996, s. 6).

1.10.3. Ebeveyn Olmayan Yaşlılarda Sosyal Destek Sistemleri

Küçük yaşlardan itibaren pek çoğumuz oyun oynarken bile ilerde kendi çekirdek ailemize sahip olmak isteğimizi ve o ailede çocuklarımızla olan geleceğimize kesitleri sahneliyoruz (Debest ve Mazuy, 2014, s. 2). Bu durumun sebebi ise çevremizi algılamaya başladığımız ilk andan itibaren, çocuk sahibi olma ve neslin devam etmesi üzerine oluşturulan toplumsal baskının sosyal saat olarak da tabir edilen durumla çocukluk çağından itibaren kişilere empoze edilmesidir. Bireyler özellikle, en yüksek üreme dönemi olarak bilinen 25-35 yaşları arasında güçlü bir şekilde ebeveynliğe teşvik edici sosyal normlarla karşı karşıya bırakılmaktadır (Bajos ve Ferrand, 2006, s. 92). Bu nedenle öncelikli olarak ebeveynliğin anlamına ilişkin yürütülen araştırmaları incelemek çocuk sahibi olmayan aileleri anlamamıza yardımcı olacaktır.

Ebeveynliğin yapılandırıcı etkisi farklı toplumsal bağlamlarda incelenebilir. Bunlar; mikro, mezzo ve makro düzeyde açıklanmaktadır (Dykstra ve Hagestad, 2007, s. 1276);

- Mikro Düzeyde Etki: Ebeveynliğin bireyler üzerinde değişim ve dönüşüm etkisi yarattığı fikrine odaklanır. Kişinin, ebeveyn olduktan sonra davranışları başta olmak üzere “ruhen uyanış yaşadığı ve kültürel beklentileri içselleştirdiği” sonucuna dayanmaktadır (Knoester vd., 2007, s. 993). Çocuk sahibi olduktan sonra ebeveynlerin önceliklerini sıraladığı, daha üretken hale geldiği ve çocuklarının refah düzeyine odaklanarak yaşamlarını yeniden düzenlediği belirtilmektedir (Eggebeen ve Knoester, 2001, s. 382; Knoester ve Eggebeen, 2006, s. 1533).
- Mezzo Düzeyde Etki: Ebeveynliğin bireyin sosyal bütünleşmesine katkı sunduğu fikrinden yola çıkmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarının okul ve oyun arkadaşları aracılığıyla yeni sosyal etkileşimlerde bulunma imkânı elde ettiğini savunmaktadır (Furstenberg, 2005, s. 809; Offer ve Schneider, 2007, s. 1126). Gallagher ve Gerstel (2001, s. 266) çocukların komşular başta olmak üzere topluluk üyelerine erişimi kolaylaştıran bağlayıcılar olarak adlandırıldığından

bahsetmektedir. Çocuklar aynı zamanda aile içi ve diğer kişilerarası ilişkilerin geliştirilmesinde köprü görevi üstlendiği ifade edilmektedir (Schoen vd., 1997, s. 335). Ebeveynliğin gündelik konuşmaların konusu olduğu bu nedenle çocuk sahibi olmayan bireylerin sosyal toplantılardan dışlandığı belirtilmektedir (Alexander vd., 1992, s. 618; Letherby ve Williams, 1999, s. 719).

- Makro Düzeyde Etki: Dünya üzerinde, pek çok kişinin toplumsal sistemin sürekliliğini sağlama ve çevresel ilişkilerde sosyalleşmenin anahtarı olarak ebeveynliği, evrensel bir kabul olarak algıladığı görülmektedir. Devletler ise ebeveyn davranışına ilişkin bir dizi resmi düzenleme ve yasalarla çocuk sahibi olmanın önemi ve getirmiş olduğu sorumluluk bilincini vatandaşlarına aşılama çalışmaktadır (Millar ve Warman, 1996, s. 4; Mason vd.,2001, s. 859). Özellikle refah devleti açısından çocuk sahibi olma, kamu kaynakları ile mal ve hizmetlerin dağıtımını konusunda ayırt edici nitelik taşımaktadır (Folbre, 1994, s. 86; Thompson ve Carasso, 2002, s. 124; Herd 2006, s. 25). Nitekim pek çok toplumda ebeveynlerin çocuk sahibi olmayan kişilere nazaran; çocuk desteği, vergi indirimi, sağlık bakım kredileri gibi pek çok hizmetlerden yararlanma hakkı olduğu bilinmektedir (Dykstra, 2009, s. 681).

Genellikle çocuksuz aileler, çocuklu ailelere göre daha fazla sosyal destek eksikliği yaşamaktadır. Çocuksuz aileler, komşularıyla, arkadaşlarıyla, kardeşlerinin çocuklarıyla, yeğenleriyle ve diğer aileler ile temas kurarak çocuk özlemini gidermeye çalışmaktadır (Albertini ve Kohli, 2017, s. 351). Çocuk sahibi olmayan yaşlıların ve yaşlanan ebeveynlerin, kişisel bakımına ihtiyaç duyulmadığı zaman yaşam tarzlarını eşit derecede sürdürebildikleri belirtilmektedir. Bağımlılık arttıkça, eşi ve hiç çocuğu olmayan bireyler, genellikle kendilerine uzun süre bakım sağlanmasını beklememektedirler. Bu nedenle çocuk sahibi olmayanların, yaşlılık döneminde kamu hizmetlerine bağımlı olma olasılığı daha yüksektir (Dykstra ve Hagestad, 2007, s. 4).

Kamu düzeni açısından bakıldığında ise çocuksuz yaşlılar genellikle bir sorun grubu olarak görülmektedir. Yaşlılıkta toplumsal soyutlanmanın ana kaynağı ebeveyn-çocuk ilişkileri olarak gösterilmiştir. Bu nedenle çocuk sahibi yetişkinlerle kıyaslandığında genellikle çocuksuz yetişkinlerin zayıf ve bakıma muhtaç hale geldiklerinde kamu sosyal bakımı ve sosyal hizmetleri konusunda talep artışına neden olacağı belirtilmektedir (Albertini ve Kohli, 2017, s. 352). Bu çerçevede yaşlı nüfus

oranında yaşanan artışın çocuksuz yaşlılar gerçeğini görünür kılarak toplumların gelecek politikalarını etkilemesi kaçınılmazdır.

1.11. Yaşlı Bireylere Yönelik Uygulanan Hizmetler Çerçevesinde Sosyal Destek Sağlayıcıları

Yaşlı bireylere yönelik sosyal destek sağlayıcıları; kamu kurum ve kuruluşlarınca sunulan hizmetler, sosyal güvenlik, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler başlıkları altında incelenmektedir.

1.11.1.Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Sunulan Hizmetler

Günümüz toplumlarında yaşlının gereksinimleri, beklenti ve sorunları yalnızca yaşlı ve ailesini ilgilendirme fikri terk edilmiştir. Yaşlı bakımı sorunsalı artık doğrudan toplumu ilgilendiren konuların başında gelmektedir (Backes ve Clemens, 2002, s. 8). Yaşlılık belki de çağımızın en çelişkili olgusudur. Sayıları gittikçe çoğalan aynı zamanda politik gücü de artan yaşlıların bakıma muhtaçlık sorunu sosyal devletin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu durumun yaratmış olduğu muhtaçlık riski ancak devlet tabanlı koordineli bir çalışma disiplini ile çözüme kavuşturulabilir (Tufan, 2016, s. 183). Bu nedenle pek çok kurum, kuruluş ve kişiler başta olmak üzere kamu kurumlarına önemli görevler düşmektedir.

Türkiye’de yaşlılara yönelik hizmet sunumunda ana sorumluluk ve yetki 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 10/07/2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi gereğince Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına (ASHB) verilmiştir. Bu kapsamda yaşlılara yönelik hizmetler ASHB’ye bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilmektedir (EYHGM, 2022; 2828 Sayılı Kanun,1983, s. 5810).

1.11.1.1. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik sisteminin kapsadığı önemli sosyal risklerden biri yaşlılıktır. Türkiye’de yaşlılara yönelen hizmetlerden biri de sosyal güvenlik hizmetidir. Belirli bir süre çalıştıktan sonra emeklilik aylığı almaya hak kazanmış kişilerin sosyal güvenliğinin sağlanması yaşlıya yönelik sosyal politikaların önemli bir bölümünü oluşturur. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin sosyal devlet olmasının bir gereği olarak, herkese sosyal güvenlik sağlama görevi 1982 Anayasasının 60. 61. ve 62.

maddelerinde belirtilmiştir. Devletin sosyal risklerin (yaşlılık, maluliyet, ölüm, iş kazası, meslek hastalığı, hastalık, analık, aile masrafları ve işsizlik) oluşmasını engelleyici görevinin yanı sıra sosyal sigortalar yolu ile koruyucu bir rolü bulunmaktadır (SSKGM, 2007, s. 18).

Yaşlılığa bağlı olarak yaşanan gelir kesintilerini telafi etmek amacıyla sosyal sigortalar ve primsiz ödemeler kapsamında yaşlılara gelir desteği sağlanmaktadır. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na göre 1 Nisan 2008 itibariyle ilk kez yaşlılık aylığına hak kazanma yaşı kadınlar için 58, erkekler için ise 60 yaş olarak belirlenmiştir. Emekli olabilme yaş şartı 2048 yılına kadar kademeli olarak arttırılarak kadın ve erkekler için 65 yaş bandında eşitlenecektir (Alper, 2013, s. 249-250). Türkiye'de yaşlı bireylere yönelik gerçekleştirilen diğer önemli düzenleme ise 1976 yılında kabul edilen 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun'dur. (2022 Sayılı Kanun, 1976).

1.11.1.2. Sosyal Yardımlar

Türkiye'de 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında 2022 Sayılı Kanun 1 Ocak 1977 tarihinde yürürlüğe giren bu kanuna göre “muhtaç olmak koşulu ile 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük engelliler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunan Türk vatandaşlarına aylık bağlanması” sağlanmıştır. Kanunun birinci maddesinde “kendisine kanunen bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan” ibaresi bulunmaktadır. Bu ibarede de görüldüğü üzere yaşlı bakımının toplumsal bir sorumluluktan ziyade aile üzerinden tanımlanmaya devam ettiğini göstermektedir. Bu kanunla sosyal güvenlik kurumlarından aylığı olmayan, devamlı geliri olmayan, muhtaçlığını il ve ilçe idare kurumlarından alacakları belgelerle kanıtlayan ihtiyaç sahiplerine hayatta kaldıkları sürece, 300 gösterge rakamının her yıl bütçe kanunu ile tespit edilecek katsayı ile çarpımından elde edilecek tutarda aylık bağlanmaktadır. 2006 yılına kadar Emekli Sandığı'na verilen bu görev 20 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile Sosyal Güvenlik Kurumu'na (SGK) devredilmiştir (Zengin vd., 2012, s. 137).

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından yaşlılara çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin kapsadığı en önemli risklerden biri de

yaşlılıktır. Sosyal güvenlik hizmetleri kapsamında yaşlılık aylığı ve sağlık yardımı önemli hizmetlerin başında gelmektedir. Bu çerçevede SGK tarafından doğrudan ve dolaylı olarak çoğunlukla maaş ve aylık ödemeleri ile sağlık başta olmak üzere sigorta hizmetleri biçiminde olup bu hizmetlerden başlıcaları (Karakuş, 2018, s. 88-123);

- Emekli, dul ve yetim maaşı ödemeleri,
- 2022 Sayılı Kanun kapsamında yaşlılara yapılan yardımlar,
- Genel Sağlık Sigortasından ücretsiz yararlandırılan yaşlılar,
- Sağlık Uygulama Tebliği'nde (SUT) yaşlılarla ilgili uygulamalardır.

1.11.1.3. Sosyal Hizmetler

Yaşlı açısından değerlendirildiğinde, geleneksel aile içinde saygın bir yeri, otoritesi olan yaşlının aile dışında bir bakım biçimi olan huzurevine yerleştirilmesi özellikle yaşlı açısından kolay kabullenilir bir durum değildir. Toplumdaki statüsünü yitirmek ve evinde alıştığı yaşamdan vazgeçmek yaşlı için zor bir olgudur. Yaşlı için evi; hâkim olduğu, içinde kendini güvende ve özgür hissettiği, hatıralarıyla beraber olduğu bir ortamdır. Huzurevi ise çevre denetimini görel olarak yitirdiği, ilk kez karşılaştığı farklı kültürlerden gelmiş insanlarla birlikte yaşamak zorunda olduğu yeni bir ortamdır. Bu nedendir ki ülkemizde yaşlının mümkün olduğunca evinde, yakın çevresinden koparılmadan, ihtiyaçlarının karşılanarak bakımlarının sağlanması yönünde çalışmalara başlanmıştır (SSKGM, 2007, s. 27).

Yaşlılara sosyal hizmetler çeşitli ortamlarda uygulanmaktadır. Yataklı bakım kurumlarında, yani huzurevlerinde, yaşlı bakımevlerinde; gündüzlü kuruluşlarda yani yaşlı danışma merkezlerinde, toplum merkezlerinde; yaşlıların kendi evlerinde, akrabalarının evlerinde olmak üzere yaşlının var olduğu her yerde sosyal hizmetler yaşlılara verilmektedir (Tomanbay, 2007, s. 4). Ülkemizde sosyal yoksunluk ve/veya ekonomik yoksulluk içinde bulunan yaşlıların yaşam standartlarını koruma ve yükseltme amaçlı tüm hizmetleri planlamak, düzenlemek, izlemek, koordine etmek ve denetlemekle görevli ASHB'nin bu hizmetleri kurum bakım hizmetleri, evde bakım hizmetleri, yaşlı kulüpleri, yaşlı hizmet merkezleri ile yaşlı bakım ve rehabilitasyon hizmetleri olmak üzere toplam beş temel alanda toplanmaktadır (Bahar vd., 2009, s. 90). Bunlar;

- Kamu kurum ve kuruluşlarına ait huzurevleri
- Yerel yönetimlere ait huzurevleri

- Dernek ve vakıflara ait kuruluşlar,
- Azınlıklara ait kuruluşlar,
- Gerçek kişilere ait kuruluşlardır.

Türkiye’de yaşlı bakım hizmetleri huzurevleri ile huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri aracılığıyla yürütülmektedir. Yaşlı bireye yönelik mevcut hizmetlerin geliştirilmesi ve yeni hizmetlerin başlatılması çalışmaları (EYHGM, 2022);

- Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği,
- Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği,
- Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılacak Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik,
- Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile olmak üzere 4 yönetmelik kapsamında yürütülmektedir.

Yaşlanan nüfustaki artış zaman içerisinde küresel bir fenomen haline gelmiştir. Yaşlı nüfus oranlarında yaşanan bu hızlı artışa bağlı olarak yaşlı bakım hizmetlerine olan ilgi de her geçen gün artmıştır. Yaşlı nüfusta yaşanan bu artış neticesinde toplum içerisinde baş gösteren sorunlara ilişkin kaygı durumu, toplumsal hareketler ve girişimler sonucunda yaşlı bireylere yönelik politikaların oluşturulmasını teşvik etmiştir. Bu durumun da yaşlı bakım hizmetlerinin tüm toplumlarda önemi ve gerekliliğinin anlaşılmasında etkili olduğu görülmüştür (Beard vd., 2016, s. 2154; Pangaribowo vd., 2020, s. 1). Ancak geliştirilen hizmet modellerinin ihtiyaçları karşılayacak düzeyde olmaması halinde toplumsal sorunları da beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Bu noktada refah devleti anlayışının ve yaşlı bakım hizmetlerinin toplumsal öneminin yeniden anlaşılması gerekmektedir.

2. İKİNCİ BÖLÜM

ANALİZ

Bu bölümde çocuk sahibi olmayan yaşlı bireylerin hayat tecrübelerinin ve sosyal ilişkilerinin sosyal destek süreçleri üzerine etkilerinin analizi gerçekleştirilmiştir. Ebeveyn olmayan yaşlı bireylere ait deneyimler, doğrudan alıntı yapılarak imla kuralları gözetmeksizin tırnak içinde belirtilmiştir. Yaşlı bireylerin çocuksuzluk durumlarının sosyal destek ağları üzerine etkileri ve sosyal yaşantılarına uyum sağlama süreçlerine ilişkin paylaşımlarına yer verilmiştir. Bununla birlikte yaşlı bireylerin anlatıları doğrultusunda çocuksuzluğun getirmiş olduğu sosyal destek ağlarına uzaklık ve bu ağlarla bağlantı kuramama, aile içindeki ilişkiler üzerine olumsuz etkileri ve bu süreçteki problemleri ile ihtiyaçları analiz edilmiştir.

2.1. Ebeveyn Olmayan Yaşlı Bireyler Hakkında Genel Bilgiler

Görüşme yapılan 16 yaşlı bireye ait tanıtıcı bilgiler, özetle Tablo 1’de sunulmuştur. Yaşlı bireylere ait ayrıntılı bilgilere verilirken etik kurallar göz önünde bulundurularak gerçek isimler saklı tutulmuş ve yıldız isimleri ile kodlama yapılmıştır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Kişiler	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Kimle yaşadığı	Evlilik yaşı	Medeni durumu
Kanathat	Erkek	77	Ortaokul	Çiftçi	Eşi, yeğeni ve ailesi	20	Evli
Mizar	Erkek	79	İlkokul	Çiftçi	Yeğeni ve ailesi	24	Bekâr
Karina	Kadın	71	İlkokul	Ev Hanımı	Eşi ile	18	Evli
Turna	Kadın	70	Yok	Ev Hanımı	Yalnız	31	Bekâr
Hadar	Erkek	79	Yok	Demiryolu İşçisi	Yalnız	29	Bekâr
Antares	Erkek	67	İlkokul	Mesleği Yok	Eşi ile	22	Evli
Aldeboran	Erkek	80	Yok	Çiftçi	2 Eşi ile	25	Evli
Cennetkuşu	Kadın	67	Yok	Ev Hanımı	Eşi ile	18	Evli

Kuzeytacı	Erkek	68	Ortaokul	Mobilyacılık ve Çiftçilik	Eşi ile	29	Evli
Çelikkalem	Erkek	72	İlkokul	Fırıncılık	Eşi ile	47	Evli
Vega	Kadın	62	İlkokul	Ev Hanımı	Eşi ile	23	Evli
Alnilam	Kadın	64	Yok	Ev Hanımı	Eşi ile	22	Evli
Agena	Kadın	63	Yok	Ev Hanımı	Eşi ile	19	Evli
Sirius	Kadın	61	Ortaokul	Ev Hanımı	Eşi ile	21	Evli
Rigel	Erkek	60	İlkokul	Apartman Görevlisi	Eşi ile	20	Evli
Polaris	Kadın	62	Okuryazar	Ev Hanımı	Annesi ve kız kardeşi ile	16	Bekâr

Tablo 1' de görüldüğü üzere katılımcıların altısının 60-65 yaş aralığında, üçünün 65-70 yaş aralığında, üçünün 70-75 yaş aralığında, dördünün ise 75-80 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılardan altısının herhangi bir eğitim almadığı, birinin okuryazar olduğu, altısının ilkokul mezunu olduğu, üçünün ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan sekiz kadın katılımcıdan sekizinin de ev hanımı olduğu belirtilmiştir. Diğer katılımcıların tamamını erkekler oluştururken üç katılımcının çiftçi, birinin hem çiftçi hem mobilyacı, birinin fırıncı, birinin apartman görevlisi, birinin ise herhangi bir mesleğinin olmadığı ifade edilmiştir. Katılımcılardan on biri eşiyile, biri annesi ve kız kardeşiyle, biri eşi ve yeğeninin ailesiyle, biri yeğeni ve ailesi ile olmak üzere geriye kalan ikisinin de yalnız yaşadığı belirtilmiştir. Katılımcılara ilişkin detaylı açıklamalar ise şöyledir;

KANATLIAT: 77 yaşında, cinsiyeti erkek ve ortaokul mezunudur. Çiftçidir ancak fiziksel rahatsızlıkları nedeniyle çalışmamakta ve emekli maaşıyla hayatını idame ettirmektedir. 20 yaşında evlenmiştir. Şu anda eşi, yeğeni, yeğeninin eşi ve çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır. Eşinin rahatsızlığı nedeniyle yaşamını umutsuzluk içerisinde devam ettirmekte ve duygusal açıdan kendini yalnız hissetmektedir.

MİZAR: 79 yaşında, cinsiyeti erkek ve ilkokul mezunudur. Çiftçidir ancak ileri yaşlılığın getirmiş olduğu zorluklar nedeniyle sahip olduğu arazileri yeğenlerine

devretmiştir ve geçimini Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından almış olduğu 755 TL ile geçimini sürdürmektedir. 24 yaşında evlenmiştir ve eşi evlendikten 3 ay sonra vefat etmiştir. Yeğeni, yeğenin kocası ve çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır. Aile içerisindeki ilgisizlikten dolayı kendini yalnız hissetmektedir.

KARİNA: 71 yaşında, cinsiyeti kadın ve ilkokul mezunudur. Ev hanımıdır. Geçimini emekli maaşıyla sağlamaktadır. 18 yaşında evlenmiştir ve eşiyle birlikte yaşamaktadır. Çocuk sahibi olmaması sebebiyle sosyal çevresinden pek çok duygusal şiddete maruz kalmıştır.

TURNA: 70 yaşında, cinsiyeti kadın ve hiç okula gitmemiştir. Ev hanımıdır. Eşinden kalan emekli maaşıyla yaşamını sürdürmektedir. 31 yaşında evlenmiştir ve yaklaşık 1 yıl önce eşi vefat etmiştir. Yalnız yaşamaktadır. Yaşadığı tüm zorlukları dirençle atlatmış ve bu yönüyle çocuk sahibi olamamanın vermiş olduğu olumsuzlukları aşabilmektedir.

HADAR: 79 yaşında, cinsiyeti erkek ve hiç okula gitmemiştir. Mesleği demiryolu işçiliğidir ve şu anda emeklidir. Yaşamını emekli maaşı ile sürdürmektedir. İlk evliliğini sonlandırdıktan sonra 29 yaşında tekrar evlenmiştir ve eşi vefat etmiştir, bu nedenle yalnız yaşamaktadır. İhtiyaçlarını gidermesi için ücretli bir bakım elemanı çalıştırmaktadır. Dışarı çıkmakta zorlandığı için sosyal hayatının olmamasından şikâyetçidir ve bu durumun oluşturduğu yalnızlık hissi nedeniyle mutsuzdur.

ANTARES: 67 yaşında, cinsiyeti erkek ve ilkokul mezunudur. Sürekli yaptığı bir işin olmaması nedeniyle belirli bir mesleği yoktur. Yaşamını emekli maaşıyla sürdürmektedir. 22 yaşında evlenmiştir ve yaşamını eşi ile sürdürmektedir. Yaşamında pek kimsesi olmadığı için yalnızlık ve umutsuzluk problemi yaşamaktadır.

ALDEBORAN: 80 yaşında, cinsiyeti erkek ve öğrenim durumu yoktur. Mesleği çiftçiliktir. Yaşamını emekli maaşı ve sahip olduğu evlerin kira geliriyle sürdürmektedir. 25 yaşında yaptığı ilk evlilikten çocuğu olmayınca başka bir evlilik yapmıştır. 2 eşiyle birlikte yaşamaktadır. Kendine ait arazilerini devredecek bir çocuğu olmamasından dolayı büyük üzüntü içerisinde.

CENNETKUŞU: 67 yaşında, cinsiyeti kadın ve hiç okula gitmemiştir. Ev hanımıdır. Emekli maaşı ile yaşamını sürdürmektedir. 18 yaşında evlenmiştir ve eşi ile

birlikte yaşamaktadır. Eşinin tutum ve davranışları nedeniyle kendini yalnız ve çaresiz hissetmekte ve günlük yaşamını kuran kursuna giderek geçirmektedir.

KUZEYTACI: 68 yaşında, cinsiyeti erkek ve ortaokul mezunudur. Geçmişte mobilyacılık, çiftçilik ve avcılık yapmıştır. Emekli maaşı ile yaşamını sürdürmektedir. Eşi ile birlikte yaşamaktadır. Kendilerini köyde daha huzurlu hissettikleri için köye taşınmışlardır. Yeğenleri tarafından sık sık ziyaret edildiği için mutlu olduğunu ifade etmiştir.

ÇELİKALEM: 72 yaşında, cinsiyeti erkek ve ilkokul mezunudur. Geçmişte ekmek fırını ustalığı yapmıştır ve yaşamını emekli maaşı ile sürdürmektedir. İlk evliliğinden çocukları olup küçük yaşta ölmüşlerdir. İkinci evliliğini 47 yaşında yapmıştır ve eşiyle birlikte yaşamaktadır. Çocuğunun olmamasının olumlu yönlerini sözleriyle sık sık vurgulamakta ve hayatını bu yönde devam ettirmektedir.

VEGA: 62 yaşında, cinsiyeti kadın ve ilkokul mezunudur. Ev hanımıdır. Emekli maaşı ile geçimini sağlamaktadır. 23 yaşında evlenmiştir ve eşiyle birlikte yaşamaktadır. Çocuk sahibi olmadığı için toplum baskısıyla sık sık karşılaşmış ve duygusal şiddete maruz kalmıştır.

ALNİLAM: 64 yaşında, cinsiyeti kadın ve okula hiç gitmemiştir. Ev hanımıdır. Eşinin emekli maaşı ile geçimini sağlamaktadır. 22 yaşında evlenmiştir ve eşiyle birlikte yaşamaktadır. Eşinin sorumsuzluklarından şikâyetçi ve evliliklerinden mutsuz olduğunu ifade etmiştir. Çocuk sahibi olmaması sebebiyle sosyal çevresi tarafından suçlanmış ve duygusal şiddete maruz kalmıştır.

AGENA: 63 yaşında, cinsiyeti kadın, okuma yazma biliyor fakat okula gitmemiştir. Ev hanımıdır. Eşinin emekli maaşı ile yaşamını sürdürmektedir. 19 yaşında evlenmiştir ve eşiyle birlikte yaşamaktadır. Eşi ile geçinememektedir. Kendisini ziyarete gelen kimse olmaması sebebiyle mutsuzdur.

SİRİUS: 61 yaşında cinsiyeti kadın, ortaokul mezunudur. Ev hanımıdır. Eşi ile birlikte asgari ücret maaşı ile geçimini sağlamaktadır. 21 yaşında evlenmiştir ve eşi ile birlikte kendilerine ait evde yaşamaktadır. Evliliklerini; karşılıklı sevgi ve saygının yitirilmediği, güven temelinde inşa edilmiş olması olarak tanımlamaktadır.

RİGEL: 60 yaşında erkek, açık öğretim ortaokulu 7. sınıf öğrencisidir. Apartman görevlisi olarak çalışmaktadır. Asgari ücret maaşla çalışmakta olup eşi ile

birlikte yaşamaktadır. 20 yaşında evlenmiştir. Kendine ait 3+1 apartman dairesinde hayatını idame ettirmektedir. Eşi ile birlikte sosyal katılım düzeylerinin yüksek olduğu bu kapsamda çocuk sahibi olmamanın sorumluluk durumu oluşturmaması ve ebeveynlere nazaran kendilerine daha çok vakit ayırdıklarına ilişkin olumlu etkilerine odaklanmıştır.

POLARİS: 62 yaşında kadındır. Okuma yazma bilmekte fakat ilköğretimini tamamlayamamıştır. İki evlilik gerçekleştirmiş olup ilk evliliğinin sonlanma gerekçesini çocuk sahibi olamayışları nedeniyle şiddetli geçimsizliğin yaşanması olarak ifade etmektedir. Eşinin vefatı ile birlikte evde bakım hastası olan 84 yaşındaki annesi ve 47 yaşındaki zihinsel engeli bulunan kız kardeşi ile birlikte yaşamaktadır. Yaşanılan evin kendilerine ait 3+1 apartman dairesi olduğu, eşinden kalan emekli maaşı ve evde bakım maaşı ile hayatını idame ettirmektedir.

2.2. Yaşlılık ve Çocuksuzluk Süreci: “Bir tane çocuğum olsaydı bizi arardı diye düşündük, buna üzüle üzüle hastalandık.”

Tüm dünya genelinde 20. yüzyılın başlarında doğum yapan her dört kadından birinin çocuk sahibi olmadığı, 1940 yılında ise bu oranın rekor seviyeye ulaşarak % 10 seviyelerine çıktığı görülmüştür. Amerika’da son otuz yıl verilerine bakıldığında 1982 yılında % 5 olan çocuksuzluk oranı, 1988’de % 8’e yükselmiştir. 1995 yılında ise % 9 ile sabit kalan bu oran 2002’de % 7 ile nispeten düşüş göstermiştir (Abma ve Martinez, 2002, s. 24). Avrupa toplumlarına bakıldığında 1935-1945 yılları arasında doğum oranlarında düşüş yaşandığı takip eden yıllarda ise çocuksuzluk oranlarında önemli derecede artış yaşandığı gözlenmiştir (Albertini ve Kohli, 2017, s. 352). Nitekim İngiltere örneği incelendiğinde en az bir kez evlenen erkek ve kadınların yaklaşık %30’unun çocuksuz olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır (Keith, 1983, s. 9). Bu durumda çocuksuz birey oranının son otuz yıl içinde istikrarlı bir artış gösterdiği sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

Katılımcılar ise çocuksuzluk deneyimlerini şöyle ifade etmiştir;

“Çoluğum çocuğum olsun isterdim, gülüyüm oyniyim, ben de evereyim, gelin edeyim.” (Karina).

“Çok acı bir şey. Ağlıyorum, evde oturuyorum, kapıyı kitliyorum, kimseyi görmek istemiyorum, sinirim bozuluyor.” (Karina).

“İnan ki başka çocukları kendi çocuklarıymış gibi severim. Gayet de severim çocukları, oldu bitti de çocukları severim. Yani öyleyiz çocuklara karşı kim olursa olsun öyle davranırız. Ama rahmetlik amcanız (eşi) diyordu ki “Elin çocuğuöpme fazla peşine düşme demesinler ki çocuğumuzu nazar etti.” O yüzden biraz uzak, geri kal diyordu.” (Turna).

Katılımcılardan Kanatlıat çocuk sahibi olmak istediğini ancak bu durumun önündeki engel olarak eşini gördüğü bu süreçte tekrar evlenmek istediğini ve eşinin tepkisi nedeniyle vazgeçtiğini şu ifadelerle belirtmiştir;

“Çocuğumuz olmadı, ben dedim evleneceğim o da dedi yok evlenmeyeceksin. İşte bu. Sorunlar çok.” (Kanatlıat).

“Valla bana başta en birincisi bizim köyde bir tarım işçisi benle işçi olarak götürmüştüm. Dedi senin sıhhatin yerindeyken evlen. İşte o bunu bana tavsiye etti ben de bunu hiç önemsemedim. Komşular benim yaştlarım, benim mesela bana yanan kişiler çok söylendi. Fakat mukadderat böyleymiş böyle mukadderatımıza razı olduk.” (Kanatlıat).

Katılımcılardan Karina ise çocuk sahibi olmalarının önünde kendisinin engel olarak görüldüğünü bu nedenle çocuk sahibi olmaları için eşinin tekrar evlenmesine müsaade ettiğini belirtmiştir. *“İşte bak eşim evlendi ondan da olmadı 3 sene babasını da getirdi ona da baktım sonra kadın bıraktı bizi gitti.” (Karina).*

Katılımcılardan Kuzeytacı çocuk sahibi olmama nedenlerini eşlerine bağlarken bu süreçte eşine herhangi bir suçlamada ve kötü muamelede bulunmadığını ve evliliğinin devam ettirdiğini şu sözlerle ifade etmiştir; *“Şöyle, o zamanki parayla 19 bin lira para harcadım. Çocuğumuzun olması için. Artık son tesellim, İstanbul’da bir Profun bir sağlık müdürü hanımda çocuk olmayacağını söyledi. Ben de hanıma hissettirmemek için hiç gönlünü kırmadım ve evlenmedim. İlk evliliğim.” (Kuzeytacı).*

“Eski kadın bir buçuk sene kaldı, çocuğu oldu. Onu da kendileri baba tarafından götürdü. Vallahi bilmiyorum nasıl ettiler etmediler bilemiyorum işte. Dediler ki çocuk kayboldu. Hiçbir sorunumuz da olmadı. Dedim ki gel ne istiyorsan vereyim sana kadın razı olmadı. Bu eşimle de inat ettik. Ben de bilmiyorum artık kader mi öyleydi biz de bir hırslandık bugüne kadar birbirimize baka baka işte bu hale geldik.” (Hadar).

“Birinci avrattan 2 tane oldu öldü. Sonra da olmadı ama evliliğimizi etkilemedi. Şimdi daha iyi. Çocuklarla mı uğraşacaktık vallahi. Şimdi görüyorsun hepsi birbirini vuruyorlar birbirini şey yapıyorlar. İçkici, kumarci oluyor.” (Çelikkalem).

Katılımcılardan Hadar ve Çelikkalem’in çocuksuzluk durumuna herhangi bir olumsuz tepkisinin olmadığı ancak Çelikkalem “çocuk sahibi olmayı” toplumsal sorunların kaynağı olarak gördüğünü ifade etmiştir.

“Bir kızımın olmasını çok isterdim. Şuanda kimseden yardım istemiyorum Allaktan başka kimsem yok. Kızım olsaydı her şey çok farklı olurdu. Hayatı değiştirdi benim için. Ümit sevinç gelirdi hayatıma. Hayata daha güzel bakardım. Kendime bir çeki düzen verirdim. Kapım açılırdı. Beni çağıran bir ses olurdu. İlk evliliğimde çocuğum olsaydı çok mutlu olacağımı düşünüyorum.” (Polaris).

Katılımcılardan Polaris, çocuk sahibi olamamanın sonucunda ilk evliliğinin sonlandığı ve çocuksuzluğun sonucunda ilk eşi tarafından bir nevi cezalandırılarak mutsuz bir yaşama mahkûm bırakıldığı yönünde aktarımlarda bulunmuştur.

“Valla işte çoğu dedi kısır işte ondan sonra ne bileyim hani. Eşime dedik her şey gelişmiş dedik tüp bebek yapalım. Yok dedi başkasından olur. Dedik başkasından olur mu senin olacak. Kabul etmedi. Öyle geçti gitti.” (Vega).

“Valla ilk başlarda çok umursamıyordum ama dört beş sene sonra daha çok olumsuz etkiledi bizi. Her türlü etkiledi yani bir toplum içine girdiğinde konu oluyorsunuz belki de en kötüsü bu. Çok zor yani.” (Antares).

Katılımcılardan Vega ve Antares ebeveyn olamamaları nedeniyle çeşitli toplumsal damgalanmalara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Özellikle Vega toplumsal inanışlardan kaynaklı eşi ile görüş ayrılıkları yaşadığını ve yaşlılık sürecine ebeveynlik deneyimini yaşamadan geldiklerini ifade etmiştir.

“Şimdi çocuk var ya hiçbir şeye yaramıyor doğrusu. Çocuk olsa ne olacak ama belli olmuyor bakan da var bakmayan da var. Ama çocuğum olsaydı da mutlaka faydası olurdu. Yine de evin içinde bir eksiklik hissediliyor yani diyeceğim o ki çocuğu olmayanın bir kanadı kırıktır.” Aldeboran sözleri ile çocuksuzluk durumunun bireyi toplumsal süreçlerde yalnızlaştırarak dezavantajlı kıldığı yönünde düşüncelerini paylaşmıştır.

Katılımcılardan Cennetkuşu, Alnilam ve Agena çocuksuzluk sürecinde en çok bayramlar ve özel günlerde eksiklik hissettiklerine ilişkin aktarımlarda bulunurken bu dönemlere ilişkin genel olarak olumsuz duygu ve düşüncelere yer vermişlerdir;

“Bayramlar çok zor oluyor, anneler günü çok zor oluyor... babalar günü çok zor oluyor bugünler. Bu günler yaklaştığında çok sıkıntılı oluyorum, keşke bu bayram gelmese diyorum, diğer özel günler de gelmese diyorum.” (Cennetkuşu).

“Ne hissedeyim. Devamlı ağlıyorum. Kimsem yok. Bayram diyorum keşke Bayram olmasa... Bayramı sevmiyorum.” (Alnilam).

“Çocuğum olsa arar özel günlerde, işte benim de yeğenim var onlar arar bir tane yeğenim Allah razı olsun. Arar anneler günün kutlu olsun der, bir tane ufak hediye alır gönderir. Annemin yerine seni koydum der, arar sağ olsun.” (Agena).

“Hiç düşünmedim desem. Tabi çocuk olunca hayat çok daha farklı olurdu. Şimdi kendi düzenimize göre yaşıyoruz ama çocuk olsaydı hayatımız çocuk üzerine kurulu olacaktı. Biz kavga etsek de birbirimizden başka barıştıracak kimse yok. İnsanın evladı olunca her şey daha farklı olurdu.” Sirius ifadeleri ile çocuk sahibi olmanın beraberinde getireceği farklı yaşam deneyimlerine vurgu yaparak çocuksuzluk durumunun ise birlik ve beraberlik duygusuna olumlu katkılarının olduğunu belirtmiştir.

Görüşme yapılan katılımcılara ilişkin genel olarak yaşlılık ve ebeveyn olmama sürecinde yalnızlık duygusunun ön plana çıktığı vurgulanmıştır. Bu duruma bağlı olarak ebeveyn olmayan yaşlı bireylerin kırılğan bir yapıya büründükleri dile getirilmiş olup potansiyel destek eksikliği ile karşı karşıya kalmaları yönünde paylaşımlarda bulunulmuştur.

2.3. Çocuksuzluk Durumuna Çevresel Tepkiler: “Senin olmuyor dediler, evden atarız dediler, çocuğum olmadığı için bana çok baskı yaptılar.”

Toplumsal bir kurum olarak tanımlanan ailenin yaşam alanı evdir. “Çocuk evin direğidir.”, “Körpe kuzu, evinin tuzu.”, “Çocuksuz ev, mezara benzer.”, “Çocuksuz ev, susuz değirmene benzer.” atasözlerinde görüldüğü üzere cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin çocuğun hane içindeki önemine ve çocuksuz evlerin değersiz olduğuna atıf yapılmaktadır. “Ulu ağacın gürültüsü dal ile mutlu evin yakışağı döl ile.”

atasözü ile çocuğun aile içinde mutluluk kaynağı olarak görüldüğü bildirilirken, “Çocuk düşman kilididir.” atasözüyle ise çocuk sahibi olmanın aile kurumunu güçlü kıldığı anlatılmaktadır (Karadağ, 2013, s. 120).

Çocuk sahibi olmama/olamamanın yarattığı sosyal baskı, ilgili toplumun toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirildiğinde daha doğru anlaşılabilir. Biyolojik anneliği engelleyen infertilitenin özellikle kadınlar üzerinde sosyal baskı yarattığı görülmektedir. Bu sosyal baskı, söz konusu kadınların psikolojik ve sosyal sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Bir başka ifadeyle, çocuk sahibi olmama/olamamanın biyolojik bir soruna dayanması, bireyi birtakım toplumsal sorunlar yaşamaya itmektedir (Koçyiğit, 2012, s. 27). Görüşülen yaşlılar bu süreçte sosyal çevresi tarafından oluşturulan çeşitli baskıları ve baskı altında tutulan psiko-sosyal durumlarını şöyle ifade etmişlerdir;

“Maddi olarak biz köye gidiyorduk her şeyi yapıyorduk almaya gelince iyi vermeye gelince bir şey vermiyorlardı bizim çocuk yok diye.” (Turna).

“Kardeşimin çocukları böyle yüzümüze ben malımı sattığım zaman dedi ki: Kimin malını satıyorsun? Biz ne para veririz kim de erkekse gelsin alsın. Ben de dedim ki bu malı satmaya satarım da eğer siz alırsanız ben o adama şöyle veriyorsam size de şu fiyatta vereceğim. Yok yok biz alamayız dediler, biz para ile malımızı almıyoruz.” (Hadar).

Katılımcılardan Turna ve Hadar ebeveyn olmadıkları için sahip oldukları maddi kaynaklar üzerinde sosyal çevresi tarafından hak iddia edildiği üzerine yorumda bulunmuştur.

“Kaynanam Ecevit’in çocuğu yoktu diye, Türkes’in çocuğu yoktu diye onları bahane edip dedi ki çocukları yoktur imanları da yoktur kimseye acımıyorlar, dedi. Onu başkalarının üzerinden bana söylüyorlardı. Çocukları yoktur, imanları da yoktur diyince dedim öyle deme bir kaç sefer işittim cevap vermedim. Aman söylüyor söylesin cahilliğinden söylesin. Bir gün sadece söyledim. Ana günaha girme girme dedim. Hz Aişe annemizin de çocuğu yok. Onu da uzatmadım yani. Çocuğu olanın da imanlı gideceğini nereden biliyorsun yani.” Turna sözleri ile çocuksuzluk durumuna çevresel tepkilerin toplum tarafından tanınan siyasi liderler üzerinden gerçekleştirildiği buna

karşılık yine toplum tarafından kabul görmüş dini ritüeller aracılığıyla savunma mekanizması geliştirdiğini belirtmiştir.

“Ee üzülen oldu, ee iyi ki olmamış diyen oldu üzülen oldu işte... Çocuğumuzu evlendiriyoruz, senin olmadı dediler.” Cennetkuşu ise bu sözleri ile çocuğun bakım ihtiyaçları nedeniyle sorumluluk gerektirdiği aynı zamanda bireyin farklı yaşam tecrübeleri edinme aracı olarak görüldüğünü ifade etmiştir.

“Akıl gösterenler çok oluyordu. Adam diyor: iyi kötü deme, yaramaz deme, şerli deme. Bir tane al getir. Bir yandan param yok, bir yandan ben her şeyin takdirini Allah’a bıraktım. Allah da diyor tedbirini al. İşte ancak bir sefer evlendim. Daha işte şey olmadı.” (Mizar).

“Daha çok akrabalarımızdan tepkiler oldu. İkinciye evlen diyen oldu, çocuk al diyen oldu kötülük ettiler beni çok yordular.” (Karina).

“Çocuk olmayınca çok şey çektim onlardan. Laf duydum yani sıkıntı oydu ters konuşuyorlardı. Dedim yine de çiğerdiz bilmiyorlar yani. Söylemesi ayıp hastalık amcanızdaydı söylemiyordum. Onlara söylemedim ki üzülmesinler. Eşime dedim ki seninkiler böyle böyle diyorlar seni evereyim belki benim şansımdır belki de kaderimdir.” (Turna).

“İnan ki sorduklarında tepki geldi yani. İkinci evliliğini yap diye tepkiler geldi. Babamdan taraf geldi.” (Çelikkalem).

Katılımcılardan Mizar, Karina, Turna ve Çelikkalem çocuk sahibi olma duygusunu yaşamaları için sosyal çevrelerinin sıklıkla kendilerini yönlendirmeye çalıştığını ifade etmiştir. Katılımcılar aile kurumunun varlığı noktasında çocuğun eşten daha önemli bir yer edindiği yönünde söylemlerin olduğunu belirtmiştir.

“Görünürde bir şey söylemiyorlardı ama arkamızdan mutlaka bir şey söylüyorlar, dışlıyorlardır. Kendimizi çocukları yanlarında olan birilerinin yanında rahatsız hissediyorduk.” (Antares).

“Bu konuya iyi diyen de var kötü diyen de var diyeceğim o ki bizim yüzümüze karşı bir tepki olmadı ama elin ağzı tutulmaz her şeyi derler.” (Aldeboran).

“Olur diyorlardı ama yaş geçti ama olmadı işte yüzümüze karşı bir tepki olmadı.” (Agena).

“Eşimle o konuda pek bir sıkıntımız olmadı. İnsanın yüzüne direkt söylemiyorlar başkalarının yanında söylüyorlar onlar gelip bize söylüyorlar. O insanlardan da uzaklaşma oluyor ister istemez.” (Rigel).

Katılımcılardan Antares, Aldeboran ve Rigel sosyal çevrelerinden verilen tepkilerin genel olarak dolaylı yoldan gerçekleştirildiğini dile getirmiştir. Ancak söz konusu katılımcıların erkek olması ve araştırma yapılan grubun ataerkil toplum yapısının hâkim olduğu bir kültürde yaşaması nedeniyle toplumsal tepkilerin doğrudan kadınlar üzerinde yoğunlaştığı ifade edilmiştir. Nitekim katılımcılardan Vega, Alnilam, Polaris, Sirius bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle aktarmıştır;

“Valla işte sorunlar şöyle yaşandı. Komşumun çocuğunu annesi iş görüyordu aldım getirdim bizim komşuyla çok samimiyiz. Onun da gelininin çocuğu yok bir baktım ki dedi ki: Katırlar gibi doğurmamışsın elin çocuğunu almışsın dedi. Ben de dedim ki katırlar doğurmadı ama bir de doğurursa temiz doğurur. Ne diyeyim dedim hani yaşlı üzmemeyim. Ee yani karşıda bir şey varsa ben o lafı söylemeyim onun kalbi kırılır onu düşünmüyorlar. O anlık ben üzüldüm ama ondan sonra üzülmedim. Ne yapayım.” (Vega).

“Çok çok çok az maz değil. Ben edemiyorum artık söyleyeyim. Her lafları her şeyleri dolu. Her biri bir laf söyledi.” (Alnilam).

“Çok çektim çok yaptılar bana.” (Polaris).

“Benim en çok canımı yakan ve ölene kadar unutmayacağım tek bir zor anım oldu. Eşimin akrabasının bebek beşiği için takı taktığımız esnada katıldığımız bir günde eşimin amcasının kızı beni eliyle iterek vurdu “ çık hadi çık pis kısır. Uğursuz elini çek o beşiğin üzerinden” dedi. Güya şaka yaptı ama insanın yarası o. Bu olaydan sonra 6 ay uyuyamadım, psikiyatriye gittim.” (Sirius).

Katılımcıların çocuksuzluk durumlarına karşı çevreden gelen sosyal baskı ve dışlanma duygusundan uzaklaşmak için ibadet ve yaratıcı ile diyalog yöntemine sıklıkla başvurduğu görülmektedir. Katılımcılar bu süreçte kullandıkları çeşitli dini içerikli söylemlerle çocuksuzluk durumlarını şöyle ifade etmişlerdir;

“Ben de kendi kendime diyordum ki, yav ben bu Kuran’ı güzel bir şekilde okuyabilsem ben daha bir şey istemiyorum. Benim hayalim buydu. Ben Müslüman

olarak yetişeyim diyordum. Allah onu da nasip etti fakat diğer hayallerim de hep boşa gitti.” (Kanatlıat).

“Benim hiçbir zaman açlık gibi bir derdim olmadı. Ne zaman Allah’ a elimi açsam hiç boş dönmedim. Çocuklar hariç.” (Polaris).

“Evvelden hayır için çocuklara ders veriyordum. Şimdi de ben çarşıya gidiyorum. Namazımızı kılıyorz orda. Öyle geçiyor.” (Mizar).

“Alt katta Kur’an kursum var, zamanım onla doluyor. Gidip orda yani sohbet dinlesem Kur’an okununca Kur’an dinlesem ben büyük bir teselli buluyorum orda.” (Turna).

“Fakir fukaraya yardım etmek, düşküne yardım etmek, bir öğrenci yetiştirmek, öğrenciyi de imanlı yetiştirmek isterdim. Yani böyle rastgele okula vermek değildir. Çocuğa yani imanlı Allah’ın emrini öğretmek lazımdır. Başka öğrenci de yetiştirsem o öğrenci kendine de zararlı bana da zararlı.” Turna bu ifadeleri ile çocukların manevi yönden eğitim almadıkları müddetçe aileye ve topluma zararlı bireylere dönüşebilecekleri endişesine sahip olduğunu bu nedenle sosyal yardımların yanı sıra bir öğrenciyi dini açıdan eğitim verip yetiştirmek istediğini ifade etmiştir.

“Şimdi ben hanımın adına kendi şahsım bir ev aldım. Kira alıyordum. Hanım daha ölmeden dedim hanım beni dinliyorsan gel bu evi satalım bir hayır işine verelim. Cami işte bir Kur’an kursuna. Biçare de bilmiyor ölüm gelmiş. Vefat etti, aklımdaydı ben dedim ki bu evi satıp da bir camiye vereceğim. Tuttum evi sattım. İyi para geçerse ölene kadar hayır işine vermeye mecburum. Yani hâla aklımda. İşte öyle yaptık.” Hadar sözleri ile eşinin kaybı ile birlikte mal varlığını hayır işlerinde kullanmaya başladığını belirtmiştir.

2.4. Evlat Edindirme ve Koruyucu Aile Hizmetlerine Bakış: “Yani elin çocuğu evlat olmaz ha.”

Eski toplumlardan bu yana kişi yalnızca hayatta olduğu süreci değil ölümünden sonra da onu hatırlayacak, mezarını ziyaret ederek kendisine dua edecek, ölümü sonrasında ihtiyacı olacak eşyaları kendisine temin edecek, neslini devam ettirecek bir çocuk sahibi olmayı istemektedir. Tüm bu fonksiyonları yerine getirecek bir çocuğun yokluğu halinde ise evlat edinme yoluyla gereksinimlerini gidermek için çabalar. Genellikle bu çocuğun cinsiyetinin ise erkek olması istenirdi (Arık, 1948, s. 180).

Çocuk, on sekiz yaşından küçük, gelişim dönemlerini sağlıklı bir şekilde yaşaması gereken, toplumsal açıdan birey olarak yer edinmeye hazırlanan kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem özellikleri itibariyle çocuklar, biyolojik gelişiminin yanında duygusal, sosyal ve zihinsel anlamda karmaşık ve yoğun bir süreçten geçer. Bu nedenle çocukların bu dönemde karşılaşılması muhtemel risklerle mücadele noktasında aile son derece önemlidir (Ereş, 2009, s. 88). Korunmaya ihtiyacı olan çocukların aile yapısının sağlıklı koşullar içermemesi nedeniyle tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kurum ve aile temelli bakım anlayışıyla hareket edilmektedir (Yazıcı, 2014, s. 247).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetlerinden yararlanmak isteyip istemedikleri ve bu konuyla ilgili düşünceleri sorulmuştur. Görüşmeye katılan katılımcıların ifadeleri şöyledir;

“Bizim zamanımızda o(evlat edinme) yoktu hiç. Olsa da ben almam. Elin çocuğundan evlatlık olmaz. Mesela evlatlık alanlar hepsi sonra büyüdüler mi kaçıp gidiyorlar. Yani evladı olmaz. Yani elin çocuğu evlat olmaz ha.” (Mizar).

“Aldık işte. Misal E.’i aldım. Bizim E. anne baba biliyordu misal o da anne babayı biliyordu. E. büyüktü. Gittim. Amca dedi kucağıma geldi. Çocuklara çok şefkat gösteriyordum ben de sevgi gösteriyordum. Aldım, getirdim. E. köy kıyafetiyle gelmiş, mağazaya götürdüm. Dedim bunu baştan tırnağa değiştirin. Eleman, genç hanım E.’yi giydirdi ikimiz beraber yardımlaşa. Elinden tuttum eve geldim. Misal, gofret bisküvi önünü doldurdum. O zaman gece nöbetine gittim, sıkı yönetimdi. O gece yengesiyle kaldı. Sabah kahvaltıda işte babası geldi. Baktım sokuluyor, nerdeyse cebine girecek. Aldı götürdü kızını.” (Çelikkalem).

Katılımcılardan Mizar ve Çelikkalem’in evlat edinilen çocuğa ilişkin aidiyet duygusu hissetmemeleri ve çocukların da onları biyolojik ailesinden farklı göreceklere düşüncesi nedeniyle evlat edinmeye olumsuz baktıklarını belirtmişlerdir.

“Hayır o da yasak olduğu için yani Allah’ın emrine göre helal değildir diye şey etmedik. Yani elimizden geldiğince birilerine yardımcı olmaya çalıştık. Yani evlat olarak onları kendi faydamız için evimize alalım, onlar ilerde bizi düşünsünler, ilerde

bize faydalı olsunlar diye düşünmedik. Yanıma iki tane kız aldım. Onu da Allah'ın emrini öğretmek için.” (Turna).

“Onu da şimdi şöyle. Dediler ki kız alırsan eşine nikah düşünüyor, erkek alırsan sana nikah düşünüyor, akrabadan olacak dediler. Onu da akrabadan mesela benim kardeşimin hanımı hiç vermez, ondan sonra görümcemin de yoktu hani E.'i getirdik olmadı. Kaynımgil de zaten vermediler. Öyle geçti.” (Vega).

Katılımcılardan Turna ve Vega koruyucu aile ve evlat edinme durumuna dini inanışları ve sosyal çevrelerinin yargılayıcı tutum ve bakış açısı ile yaklaşımı nedeniyle olumlu bakmadıklarını belirtmişlerdir.

“Ben istedim ama eşim kabul etmedi.” (Karina).

“İstedim, eşim istemedi. Zorlandım bilgi eksikliğim vardı.” (Cennetkuşu).

“Valla istedik, hanım razı olmadı. Yani dedim alayım bir iki tane çocuk alayım Sosyal Hizmetlerden hatta müdürüyle de görüştüm. Söz aldığım halde hanım razı olmayınca ben de vazgeçtim.” (Kuzeytacı).

“Önce eşim istedi ben istemedim sonra ben istedim eşim istemedi sonuca ulaşamadık ve kurumlar çok ayrıntılı inceliyor işin içinden çıkamazdık” (Antares).

“Beyim izin vermedi, dedi yok. Kabul etmedi, ben ne yaptıysam. Ne doktora götürdü, ne tedaviye gördü ne kabul etti. Karşı çıktı yapmadı. Ha orayı dinle ha burayı dinle öyle gitti.” (Alnilam).

Katılımcılardan Karina, Kuzeytacı, Antares, Alnilam ve Agena yaşamın ilerleyen süreçlerinde karşılaşılması muhtemel olumsuz durumlardan etkilenmeme ve çocuğa sevgi ve güven içeren bir aile ortamı sunmak, çocuğun yaşam boyu bakımının üstlenilmesinin sorumluluk istemesi sebebiyle koruyucu aile olmak ve evlat edinmek istemediklerini belirtmiştir.

“İstemedik, yani bir ara ben istedim eşim istemedi bir ara da eşim istedi ben istemedim, şimdi alacağım bir tane komşular diyecek bu evlatlık kötü olacağım sonra çocuk büyüyecek gerçeği öğrenmek isteyecek sonra sorunlar olabilir dedik almadık.” Agena sözleri ile ilerleyen dönemlerde evlat edinilen çocuğa, duruma ilişkin bilgi

verme, gerçeği söyleme ve sosyal çevrenin tepkilerinden çekinmesi nedeniyle endişelerinin olduğunu bildirmiştir. Bu sebeple evlat edinmek istemediğini ifade etmiştir.

“Şimdi ben diyorum ki Ey Kurban olduğum Cenab-ı Allah bizi yarattı da iki tane kader açtı. İkisi de bilmiyorum yine ben Allah’ıma şükür ediyorum. Demek ki belki benim hakkımda böylesi daha hayırlıdır. Belki de Allah göstermesin bir hayırsız evlat çıksa benim komşumun huzurunu bozsa ben derdim ki “Oğlum keşke sen olmasaydın.” Ben onu şükür ediyorum. Demek ki hakkım böyle.” (Hadar).

“Şimdi kusura bakmayın. Şimdi ki devirde çocuklar var ki babasını öldürüyorlar, annesini vuruyorlar, zalim babalar oğlunu vuruyor. Yani böyle televizyonda neler rezillikler oluyor ben hemen kapatıyorum.” Hadar’ ın bu ifadeleri ile evlat edinme ve koruyucu aile hizmetlerinden yararlanmak istemediği, çocuk sahibi olmanın olumsuz yaşam deneyimlerine sebebiyet vermesi yönüne sıklıkla vurgu yaptığı görülmektedir.

“Ben öyle bir şey düşünmedim. Yalnız şöyle fazla yaşlılıktan dolayı artık işten güçten düştükten sonra kim bana bakacak diye bunu hayallem ve öz yeğenimi yanıma aldım. Buradaki çocuklar da yeğenimin çocukları. Onlarla birlikte yaşıyorum.” Kanatlıat çocuk sahibi olmayı ilerleyen yaşa bağlı olarak gelişen rahatsızlıkları sonrasında istemeye başladığını ifade etmiştir. Özbakım ihtiyaçlarının ise bu süreçte kan bağıının bulunduğu aile üyeleri tarafından karşılandığını belirtmiştir.

“Çok gittim beni götürdüler müdürün yanına çıktık buraya gittik falan, zamanında bizim durumumuz iyi değildi. Çok da iyi adamlar beni götürdü dediler ki sana dediler bir kız verelim büyüü götür kocaya ver dediler. Ben de dedim ki erkek olsun ben kızı almam. Neden kız almam? Şimdi ben bu parklarda görüyorum kız on yaşında yok koluna takıyorlar okuldan geliyorlar buraya. Yani diyeceğim o ki kuruma gittiğimde bana çocuk vermeyi kabul etmediler sonradan çünkü yaşım geçmişti. 40 yaşından sonra çocuk verilmezmiş. Kanun kabul etmiyor dediler.” Aldeboran ise sözlerinde koruyucu aile ve evlat edindirme hizmetleri hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığını ve erkek evlat tercihi olduğunu belirtmiştir. Aldeboran’ın toplumsal cinsiyet normlarını kabul gören bakış açısına sahip olduğu evlat edinme talebinin de ilgili kurum tarafından olumsuz karşılandığı ifade edilmiştir.

Görüşme yapılan katılımcıların evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetlerine bakış açılarını yönlendiren çeşitli çevresel etkiler olduğu gözlenmiştir. Yaşlı bireylerin bu süreçte karşılaştıkları başlıca olumsuz etkenler; aidiyet duygusunun oluşmaması, söz konusu kurumlarla ilgili bilgi eksikliği, bu kurumlarla yeterli etkileşimin oluşmaması, koordinasyon eksikliği, eşlerinin olumsuz tepkileri bu durumu kabullenmelerine yol açarak evlat edinme ve koruyucu aile hizmetlerinden yararlanamamışlardır.

2.5. Sosyal Destek Unsurları: “İnan ki isterim ki herkesle görüşeyim.”

Türkiye’de 65 yaş üstü yakınlarla görüşme sıklığına bakacak olursak 65 yaş üstü kardeşlerin birbirleriyle görüşme sıklığı 2011 verilerine göre kentlerde sık görüşenlerin oranı % 28,3, seyrek görüşenlerin oranı % 66,7 ve hiç görüşmeyen kardeşlerin oranı ise % 5,1’dir. Kırdada ise 65 yaş üstü kardeşlerin sık görüşme oranı % 44,9, seyrek görüşenlerin oranı % 50,2 ve hiç görüşmeyenlerin oranı % 4,9’dur. 65 yaş üstü bireylerin komşularıyla görüşme sıklığı ise kentlerde sık görüşenlerin oranı % 83,7, seyrek şekilde görüşenlerin oranı % 10,2 ve hiç görüşmeyenlerin oranı ise % 6,1’dir. Kırdada komşuların % 95,9’u sık görüşürken % 2,5’i seyrek görüşmekte ve % 1,5’i hiç görüşmemektedir (ASHB, 2014, s. 84).

Görüldüğü gibi Türkiye’de 65 yaş üstü yaşlılarda başlıca sosyal destek unsurlarını oluşturan aile, akraba ve komşularla etkileşimin kırsal alanda kentlere göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Buna bağlı olarak yapılan görüşmelerde katılımcıların yakınlarıyla olan görüşme sıklığıyla ilgili ifadeleri şöyledir;

“Şimdi şu durumda herkesin kendisine göre işi gücü var. Mesela işe gitmese aç kalır. Ondan dolayı işi olmayan da gelip benim yanımda oturmuyor yani ancak gelip ziyaret etmek için gelir. Ya ayda bir sefer ya senede bir sefer ya altı ayda bir sefer. Bu nedenlerle gelip ziyaret eder. Başka herkes kendi işinde gücünde.”

“Ben eskiden güzel yemek yaparım yardım ederim diye beni daha çok çağırırlardı şimdi kolum ağrıyor yapamıyorum diye çağırın yok. Bana da eşim yardım eder veya ücret karşılığı yardımcı çağırıyorum.” (Sirius).

“Yani benim yaşım 70, inan ki her tarafa koşa koşa giderim. Yeter ki tanıdık olsun, hastası olsun, düğünler olsun, taziyeler olsun, yeter ki yerini bileyim. Allah’tan bir şey olmasa geri kalmak istemem.”(Turna).

Katılımcılardan Kanatlıat ve Sirius yardım amaçlı sıklıkla tarafına başvurulduğunu ancak ilerleyen yaşla birlikte fiziksel yeti kayıplarının baş gösterdiği bu süreçte sosyal çevreleri (arkadaş, komşu, akrabalar vb.) ile etkileşimde bulunamadıklarını belirtmiştir. Özellikle sosyal çevreleri tarafından kendilerinden talep edilen yardımlara cevap verilemediğinden ötürü görüşme sıklığının azaldığı yönünde vurgu yapılmıştır. Katılımcılardan Turna ise sosyal çevresinde bulunan kişilerce düzenlenen çeşitli etkinliklere katılım göstererek özellikle toplumla birlik unsurunu devam ettirdiğini belirtmiştir.

“Akrabalarla sıklıkla görüşüyoruz. Eşimle birlikte kalabalık aile toplantılarına gidiyoruz. Pandemiden dolayı kısıtlandı biraz.” (Rigel).

“Çok iyiyiz biz. Öyle bir sorunum olmaz görüşürüz biz. Misafir gelse çağırırlar, yalnız olduğum için ben çağırırım. Bu olay çok güzel.” (Karina).

“Çok gidip gelirim elimden geldiğince çok memnun olurum. Buraya ziyarete geliyor mutlu olurum tabi.” (Aldeboran).

“Çoktur. Çok görüşüyorum.” (Kuzeytacı).

“Görüşüyorum ya, fırıncılarla görüşüyorum. Gidiyorum, oturuyorum, çay içiyorum. Geziyorum işte.” (Çelikkalem).

“Yok vallahi ben arkadaşlarım da komşularım da hepsi başımın tacı, hepsinden razıyım. Ama akrabalarından şeyim yok. Akrabalar bir gün kapı açmamışlar. Ben kalkıp da hani yine Cenab-ı Allah’a karşı belki kötü benim. Yani bir gün demediler ki ne kadar kötüyse de yahu bu bizim amcamızdır. Kötüyse de bir gün kapı açalım. Ya bu adam var mı yok mu? Bu dünyanın hepsi çıkar için. Ben onlara yani mal verseydim belki kapı açarlardı. Mal vermedim onun için kapı açmıyorlar.” (Hadar).

Katılımcılardan Rigel, Karina, Aldeboran, Kuzeytacı, Çelikkalem ve Hadar, günlük yaşamlarında sosyal çevresi ile iletişimlerinin iyi durumda olduğunu ve görüşme sıklığının yoğun olduğunu ifade etmiştir. Ancak katılımcılardan Hadar, akrabalık bağı bulunan kişiler tarafından ziyaret edilmediğini ve herhangi bir konuda desteklenmediğini belirtmiştir. Hadar’ın arkadaş ve komşuları ile görüşme sıklığının yoğun olduğu ancak akrabalarının maddi beklentileri olması sebebiyle kendisi ile görüşmediğini vurgulamıştır.

“Annemden dolayı hiçbir arkadaşım ile görüşemiyorum. Ben toplum içinde arkadaşlarımla birlikte olmaktan çok memnundum ama hepsini bir yanda bıraktım. Eksikliğini çok hissediyorum. Buraya yeni geldiğim için kapımı çalan pek olmadı. Bir yerde hasta varsa eğer senin keyfin dört dörtlük olacak ki gelsinler. O gelince zaten sen onunla ilgilenemiyorsun ki. Onun istediğini veremiyorsun.” Polaris bu sözleri ile birlikte yaşadığı annesi ve kız kardeşinin zihinsel engelli oluşu ve bakım ihtiyaçlarının olması sebebiyle sosyal çevresi (arkadaş, komşu ve akraba) ile etkileşimde bulunamadığı gibi bu gruplar tarafından da tercih edilmediğini ifade etmiştir.

“Vallahi ben şimdi köyden geldikten sonra daha ne akrabaya ne başkasına ben nerde gideyim. Onlar da kimse gelmiyor. Dayılarımız vardı öldü, dayıoğulları da hemen hemen tükendi, dayı torunlarıyla da nerde görüşeyim. Rast gelirsem merhaba merhaba işte.” Mizar özellikle kentleşme ve kentleşme sürecinin sosyokültürel açıdan olumsuz etkilerine değinerek sosyal çevresi ile etkileşiminin kısıtlı hale geldiğini belirtmiştir.

“Zaten pek kimsem yok, gittiklerim de bu çocuksuzluk meselesi yüzünden çok gitmek istemiyorum, rahatsız oluyorum. Çok nadir. Bir eksiklik oluyor.”(Cennetkuşu).

“Hiç de sık kimseyle görüşmüyoruz işte ablamın çocukları var başka da kimse yok çok nadir bir iki kişi.” (Agena).

“Fazla değil, nadiren.” (Antares).

“Komşular burada yok, Kernek’te çoktu. İyiler. Şimdi de görüşüyorum, gidiyorum, geliyorum. Bana telefon ediyorlar. Diyorlar evde durma gel. Her biri ile bir yere gittim mi Allah razı olsun işi gücü rast gelsin. Her şeyi bana şey yapıyorlar. Ama burada yok. 10 senedir buraya geldim tek kalıyorum, Kimse yok. Burada bir tane komşu var işte o da Kernek’te bizim hısımmız oluyor, gidiyor geliyorum.” Alnilam ise geçmişte yaşamış olduğu semtte komşuluk ilişkilerinin gelişmiş olduğu ve toplumsal dayanışmanın bir unsuru olarak görülen komşuların sorunların giderilmesinde destekleyici bir mekanizma görevi gördüğüne vurgu yapmıştır. Ancak yeni ikametinde komşuluk ilişkilerinin gelişmediği ve daha çok bireysel bir yaşam sürdürdüğünü ve eski komşuluk ilişkilerine özlem duyduğunu ifade etmiştir.

Bir sosyal destek unsuru olarak Türkiye’de yaşlılara yönelik uygulanan sağlık ve sosyal hizmetlerin varlığı ve işlerliği de yaşlı bireyler açısından önemli bir noktayı

oluşturmaktadır. Görüşme yapılan yaşlıların Türkiye’de uygulanan sağlık ve sosyal hizmet politikalarının işlerliği hakkındaki ifadeleri şöyledir;

“Vallahi ben memnun değilim. Niye memnun değilim. Ben tansiyon nedeniyle camiye giderken yolda düşmüşüm beni hastaneye götürmüşler. Araştırma hastanesine gittim gözümü açtım yoğun bakımdayım. Yani ben yoğun bakımda yatıyorum her tarafımda iğne ilaç vermişler şeyde. Sıkıntı beni bastı o şeyleri çektim aldım ki çok affedersiniz lavaboya gideyim. Doktorlar geldiler üzerime üşüştüler. Beni aldılar. Şuanda şu kolum çıkık. O zaman doktorlar beni tutarlarken kolumu çıkardılar yerinden. Daha halen çıkıktır.” (Kanatlıat).

“Pek de memnun değilim açıkçası. Mesela bazı huzurevlerinden çok iyi bir şey görüyorsun bazıları da mesela benim komşum huzurevine gitti çok sürmedi öldü. Bakımsız bazıları da.” (Karina).

“Gözlemlerime göre memnun değilim.” (Antares).

“Benim yeğenim huzurevinde çalışıyor, benim bir tane akrabam huzurevindeydi düştü öldü adam Bakım olsa nasıl ölsün demek ki iyi bakmıyorlar demek ki iyi ve kötü huzurevleri mevcut.” (Agena).

Katılımcılardan Kanatlıat, Karina, Antares ve Agena’nın sağlık ve sosyal hizmetlerden memnun olmadığı yönünde özellikle kamu kurumlarında sunulan bakım hizmetlerinin yetersiz olduğuna ilişkin görüş bildirilmiştir.

“İyi davranıyorlar. Göz için gidiyordum. Diyorlar dayı 30 kişi önünde var, isterse 40 kişi olsun kimsenin sırasını almam. Ben demem ki bana ayrı bak ona ayrı bak, beni ileri al, beni geri al. Ben demem. Kimsenin hakkına şey etmem.” (Mizar).

“Çok şükür ben memnunum. Bir kadın gelip bize bakıyor işte.” (Hadar).

“Sağlıkta biz bazı ülkelere göre tabi ki ilerideyiz. Ama yine de eksiklerimiz çok. Mesela hastanelerde uzman hekim sayısı yetersiz. Uzman hekimin görmesi gereken durumlarda 2 sene sırada bekletiyorlar.” (Rigel).

Katılımcılardan Mizar, Hadar ve Rigel’in Türkiye’de uygulanan sağlık hizmetleri sunumundan memnun oldukları belirtilmiştir. Ancak hizmet sunumunda uzmanlaşma noktasında sağlık personeli sayısının yetersiz oluşu nedeniyle aksaklıkların yaşanabildiği ifade edilmiştir.

“Çok şükür oluyor. Eşim bir dönem çalışmamıştı Allah devletten razı olsun yeşil kart diye bir şey çıkarmış ondan yararlanmıştık. Özel hastaneleri genelde tercih etmiyorum. Özel hastaneler biraz tuzlu bize göre. Ama çok şükür eskiden devlet hastanesi de bakmıyordu. Üniversite hastanelerine sevkle gidiliyordu. Şimdi devlet hastanesini beğenmezsem üniversite hastanesine başvurabiliyorum. Bütün dulların da yaşlıların da maaşı var. Sosyal olarak da eskiye göre çok iyi durumdayız.” Sirius bu ifadeleri ile Türkiye’de sağlık sisteminde yaşanan dönüşümü olumlu bulduğunu bu kapsamda hizmete erişimin daha zahmetsiz olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yaşlı bireylerin maddi açıdan desteklenmesini de olumlu bulduğunu aktarmıştır.

“Memnunum, güzel şey yapıyorlar. Güzel davranıyorlar yani.” (Vega).

“Allah’ın keremine şükür. Önce memnun değildim. Önce bir yere gittiğimizde bizi azarlıyorlardı. Bir kelimeyi iki sefer soramıyorduk. Derdimizi anlatamıyorduk. Yani fırsat vermiyorlardı ki. Sormuyorlardı ki doğru dürüst. Bir kelimeyi iki kez sorduğumuzda azarlıyorlardı. Ee Allah’ın Kerem’ine şükür benim yaşım 70 ben böyle bir saltanat görmedim.” (Turna).

“Yaşlıları alıyorlar, götürüyorlar, hizmet ediyorlar. Ona bakıyorlar. Her şeyi yapıyorlar. Masraf yapıyorlar. Çok temiz bakıyorlar. Ben devamlı televizyona bakıp, dinliyorum. Müge Hanım, yaşlılara bakıyor, götürüp getiriyor, Allah razı olsun. Keşke gelin olduğum zaman bu zaman olsaydı, devlete gittiğimizde yardımcı olurlardı. O zaman kimse yoktu. Bir şey yoktu ki ilaç alayım. Sigorta yok bir şey yok diye kimse bizi almıyordu.” (Alnilam).

Katılımcılardan Vega, Turna ve Alnilam tarafından Türkiye’de sağlık ve sosyal hizmetlerin sunumunda son yıllarda vatandaş odaklı bir anlayışın hâkim olduğunu vurgulayıcı ifadeler kullanılmıştır. Bu kapsamda yürütülen hizmetlerden memnun oldukları ve sosyal güvencesi olmayan bireylerin giderlerinin devlet tarafından sağlanarak hizmete erişim noktasında devamlılık sağlandığı belirtilmiştir.

“Allah razı olsun. Mesela bakım ücreti almasaydım belki de ben daha çok muhtaç olacaktım değil mi. İnsan iyi düşünecek. Daha iyi koşullarda yaşamı sağlıyor. Ben ne yapmışım ki anneme bakıyorum zaten, bakım ücreti verilmeseydi mecbur ben bakacaktım yine.” Polaris bu ifadeleriyle ağır engelli annesinin bakım ihtiyaçlarının karşılanması için ASHB bünyesinde sunulan evde bakım hizmetleri kapsamında evde bakım maaşı ile desteklendiğini bildirmiştir.

Aldeboran devlet tarafından yaşlı bireylere sunulan ayni ve nakdi yardımlardan duymuş olduğu memnuniyeti şöyle ifade etmiştir: “Şimdi devlet olmasın çoğu yaşlı aciz kalır. Para yardımı veriyor, odununu veriyor, kömürünü veriyor, ekmeğini veriyor bundan iyi bakma mı olur memnunum devletimizden.”

“Memnunum, şimdi yaşlılara bakımevleri var ücretsiz bakıyorlar zaten biz de oraya güveniyoruz, huzurevleri var, aylık veriliyor 65 yaş üstü yaşlılara şimdi yaşlılara çok iyi bakıyorlar eskisi gibi değil, şimdi daha iyi.” Cennetkuşu devlet tarafından sunulan bakım hizmetleri ve maddi yardımlar hakkında bilgi sahibi olduğunu ve bu yardımların yaşlı bireyler için bir nevi sosyal güvence niteliğinde görüldüğünü aktarmıştır.

“Evi olmayan yaşlılara ev verilmesini çok isterdim. Çünkü evi olmayan bir yaşlı kimseden bir şey isteyemiyor. Tamam bazı devlet kurumları var kışın sokakta yaşayan insanları alıp yemek veriyor. Ama yaşlı insanlara bir göz de olsa ev verilsin ki en azından benim bir evim var desin. Yoksa yaşlı insanlar çok büyük sıkıntı çeker gidip hiç kimseden de bir şey isteyemez, gidip de ben muhtacım bana yakacak lazım yemek lazım diyemez.”(Rigel).

“Tamam devlet bir maaş veriyor ama o maaş yaşlı adama yetmez. Yaşlı adamın ilacı var yiyeceği var, kirada oturuyorsa kira gideri var devlet para verse de kiraya bile yetmiyor. Malatya’da huzurevi var güzel de ama ben diyorum ki devlet o kadar TOKİ evi yapıyor, toki gelsin huzurevinde yaşayan herkese 1+1 ev yapsın verilsin bu sizin eviniz olsun desinler. Kendi özel alanları olsun. Devletin her şeye gücü yeter. Huzurevinde kalan kişilerin %90’ı kendine bakacak durumda zaten.”(Rigel).

Katılımcılardan Rigel devlet tarafından sunulan sağlık ve sosyal hizmetlerden genel olarak memnun olduğunu ancak iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gereken unsurların olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede yaşlı bakım merkezleri hakkında yeni bir model anlayışının geliştirilmesini, huzurevi gibi barınma ve bakım ihtiyaçlarının toplu halde giderildiği yaşam alanı yerine her yaşlının kendine ait özel alanlarının bulunduğu ev tipi ikamet önerisinde bulunmuştur.

2.6. Yaşlıların Pişmanlıkları ve Keşkeleri: *“Ben evliyken eşime kız getirdim kendi elimle everdim. Mesela onları yapmasaydım bir çocuk alsaydım yuvadan büyütseydim daha mutlu olurum.”*

Erikson'un kişilik gelişimi teorisine göre yaşlılar ölüme yaklaştıkça hayatlarını tekrar gözden geçirirler. Geçmiş günlerin iyi yaşanmadığı duygusu, yapılan davranışlardan pişmanlık hissi ve hayatı yeni baştan yaşama isteğinin gelişmesi halinde bireyde benlik bütünlüğü kavramı gelişemez. Sonuçta ölüm korkusu ve umutsuzluk duyguları gelişir (Aslan ve Hocaoğlu, 2017, s. 54). Ancak, Erikson'a göre; geçmişi sorgulamanın bireyin kendi güncel yaşantısına nasıl yansıdığı, bireyin bu sorgulamayı geçmiş yaşama yönelik pişmanlık duygusu ve geleceğe yönelik umutsuzluk duygusu çerçevesinde nasıl ele aldığı önemlidir. Yaşlı birey kendi benlik bütünlüğünü korurken yeni yaşantılar için yeterli zamanın kalmadığı şeklindeki korkudan kaçındığı müddetçe sağlıklı kabul edilir. Pişman olmaksızın o güne kadar yaşadıkları yaşamı kabul eden yaşlı bireyler geleceğe de umutla bakarlar. Aksi takdirde, yoğun şekilde geçmişi tekrar yaşama isteği gelecek yıllara yönelik umutsuzluğa ve ölüm korkusuna neden olur (Yıldız, 2013, s. 72).

Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk döneminde kişi yetişkinlik döneminin ardından emekli olur, yaşlılık belirtileri başlar. Kişi hayatını gözden geçirme gereği duyar. Kişi, bu hayatın bitmekte olduğunu görerek, "şimdiye kadar yaşadığım hayatı, iyi yaşayabildim mi? Bir daha dünyaya gelsem gene aynı hayatı yaşamak ister miyim? Yaşamı m yaşanmaya değer miydi?" gibi yaşamı değerlendirici sorulara cevap aramaya başlar. Eğer kişi yaşamının yaşanmaya değer olduğuna karar verirse, iyi ve kötü yanlarıyla yaşamı ile barışabilirse, benlik bütünlüğüne ulaşır. Eğer pişmanlıklar ve esef dolu bir hayat geçirdiğini düşünüyorsa, umutsuzluk yaşayacak demektir. Çünkü artık geri dönüp düzeltme şansı yoktur (İlgar ve İlgar, 2007, s. 152).

Görüşme yapılan yaşlılar geçmiş yaşantılarında gerçekleştirmediği durumlar ve hayallerini genellikle umutsuzluk içerisinde ifade etmişlerdir. Bu da katılımcıların geçmiş yaşantılarında istenilen düzeyde bir hayat yaşamadıklarını göstermektedir. Görüşme yapılan yaşlılar yaşadıkları pişmanlıkları ve keşkeleri şöyle ifade etmişlerdir:

“Daha yarım kaldım, öldüm. Her şey de gözümde kaldı. Gözümde kaldı kızım. Her şeyi hayal ettim. Düştüm. Ameliyat oldum safra kesesinden. Daha yapamıyorum, bir yere gidemiyorum. Okuma yazmam yok, anneme babama küfür ediyorum, dedim ki

beni ne okuttunuz ne öyle ne öyle.” Alnilam’ın yaşamı boyunca ideallerini gerçekleştirme noktasında kendisine engel olduğunu düşündüğü ailesine karşı sitemde bulunduğu görülmüştür.

“Ben kendi yaşıtımla dövüş ve kavga yapmayı hiç asla sevmezdim ve sevmiyordum yalnız ve halen de sevmiyorum. Yalnız dağın başında bir taş yuvarlansa ben nerdeysem gelir beni bulur. Yani bunun anlamını idrak ediyor musun? İşte benim hayatım öyle geçti.” Kanatlıat yaşamı boyunca topluma uyum gösteren davranış örüntüleri sergilediğini ancak buna karşın pek çok olumsuz durumla karşı karşıya kaldığını belirtmiştir. Kanatlıat’ın yaşama karşı umutsuz ve beklentisiz söylemlerinin olduğu gözlenmiştir.

“Mesela komşunun tavuğuna kış demişsem keşke bunu yapmasaydım. Komşunun rahatını rahatsız etmişsem keşke bunu yapmasaydım. Hani bu gibi nedenlerle keşke vardı. Halen de var. Halen de keşke var, keşke yapmasaydım.” (Kanatlıat).

“Söylemesem daha iyi. Yani en büyük pişmanlığım keşke ben de herkes gibi okul okumuş olsaydım. İnsanlar beni çok sevseydi ben insanları çok sevebilseydim. Bazen ben garipsiyorum kendimi acaba ben hiç mi iyi değilim insanlar beni sevmiyor ben insanları sevmiyorum. Böyle neşeli olsaydım, yüzümde bir tebessüm olsaydı sürekli. Yani ben kendimi hep dökük, kırık, çileli görüyorum. Öyle görmek istemezdim ama dönüşü yok.” Polaris, sosyal çevresi ile etkileşim halinde olamama durumunu içinde bulunduğu ruh halinden, mutsuz oluşundan ve insanlar tarafından sevilmemesinden kaynaklı olduğunu düşünmektedir. Polaris, psikolojik iyi oluş halini, yaşama ve insanlara karşı sevgi duygusunu yitirdiğini ve geleceğe yönelik umutsuz bir bakış açısına sahip olduğunu aktarmıştır.

Katılımcılardan; Karina, Turna ve Cennetkuşu’nun hayata dair pişmanlıklarının ana temasını çocuk sahibi olmak, bir çocuğun bakımı, aile kurması gibi anlara şahitlik etmek üzerine olduğu şu sözlerle vurgulanmıştır:

“Çoluğum çocuğum olsun, gülüyüm oyniyim, ben de evereyim, gelin edeyim. Bunlar maalesef olmadı.” (Karina).

“Benim evlat olarak yani evladım olsaydı önce ona İslamiyet’i anlatmak isterdim onu yetiştirmeye çalışırdım. Ondan sonra da ne varsa. Ata binmesi olsun,

yüzmesi olsun araba sürmesi olsun, uçak sürmesi olsun ne olursa olsun yani maddi olarak lazım olanları önce iman sonra da hiçbir şeyden geri bırakmak istemezdim. İsterdim ki yani düşmana karşı dursun. Allah'ın keremine şükür, oldu bitti yalan konuşmadım kimsenin şeylerine elimi uzatmadım yani haram olarak boğazıma bildiğim kadarıyla haram girmemiştir. Ben hiç pişman değilim.” (Turna).

“Keşke okusaydım, ben de her ay kocamın eline bakmasaydım, param olsaydı bir de evlat edinseydim keşke.” (Cennetkuşu).

“Eskiden yaptığımızı şimdi diyoruz ki keşke de o işi yapmasaydık. Vardı yani. Mesela gidiyorduk ufakken onun bunun üzümünü çalıyorduk, elmasını çalıyorduk. Şimdi pişman olmuşuz ki nasıl o işi yapmışız.” Çelikkalem'in pişmanlığının ise çocukluk dönemine ilişkin davranışlarından kaynaklı olduğu ifade edilmiştir.

“Keşke böyle yapmasaydım, kendi canımı götürmeseydim. Keşke ben o zaman baksaydım bunda (eşinden bahsediyor) kafa olmadığı için terk etseydim. Benim öyle keşkelerim var.” Alnilam geçmiş yaşantısında yıprandığını ve bu nedenle evliliğini sonlandırmak istediğini ancak bu isteğini gerçekleştiremediği için pişmanlık yaşadığını belirtmiştir.

Katılımcılardan Agena eğitim durumu ve kariyeri yönünden geçmişe yönelik pişmanlık ve keşkelerinin olduğunu *“Tabiki okusaydım matematik öğretmeni olurdum diyorum kafam çalışıyor matematikçi olurdum diyorum. Ya matematik öğretmeni olurdum ya bankacı olurdum diyorum işte okumadığımız için nerde olacam.”* sözleriyle ifade etmiştir.

Katılımcılardan Mizar ve Sirius geçmiş yaşama ilişkin herhangi bir pişmalıklarının olmadığını hayatın olağan akışına uygun tutum ve davranışlar sergilediklerini belirterek kişisel deneyimlerinden şöyle bahsetmişlerdir;

“Faiz haram, rüşvet haram, niçin rüşvet haram? Hak yeniliyor. Adam diyor ki benim çocuğumu geçir sana bu kadar para vereceğim. Ondan sonra kumar haram, içki haram. Bunları biliyordum daha 6 yaşındayken. Kumarım yok, içkim yok. Tohum sürdüm, çift sürdüm. İşimle meşgul oldum. Hiç keşkem de yok.” (Mizar).

“Her zaman için hayatı paylaşmak istediğim kişi eşim olmuştur. Çok şükür bir keşkem olmadı.” (Sirius).

Katılımcılardan Antares, Aldeboran, Rigel ve Kuzeytacı geçmiş yaşantılarına ilişkin kayda değer bir pişmanlıklarının olmadığını ancak maddi kaynakların yetersizliği ve geçen zamanın öneminin henüz anlaşılmasını şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Yani mutlu bir hayatımız oldu ama zamanın değerini bilemedim.” (Antares).

“Keşkem fazla yok o zamanlar fakirdik neyse geldi geçti hepsi.” (Aldeboran).

“Bazı şeyler olur ya hayal ettiğimiz gibi olmaz. Ama şuanda çok da pişman oldum dediğim bir şey yok.” (Rigel).

“Keşkem yok mesela inşaatçılık yaptım. Marangozluk yaptım. Yani inşattan temelden alıp başa kadar bitiriyordum misal. Keşke inşaatçılığa ayrılmaysaydım veyahut da büyük bir çiftlik kursaydım.” (Kuzeytacı).

2.7. Geleceğe Yönelik Kaygılar: “Bazıları diyor ki işte burada oturuyorsun. Elin eviyle insanın kendi evi bir olur mu? İnsan elden ayağa düşer, başka şeyler olur.”

Yaşlı bireyler toplum tarafından eski gücü kalmayan, kendi bakımını gerçekleştiremeyip başkasına bağımlı halde yaşamak zorunda görülmektedir. Buna göre yaşlı birey; hareket yetisi azalmış, artık "yardım eden, yetkin, veren" biri değil, "yardım alan" biri olmuştur. Azalmış maddi olanakları da onu başkalarına bağımlı kılmaktadır. Büyük bir olasılıkla evinde yaşama olanağını kaybetmiş, her zamanki düzeninin dışında bir düzende yaşamaya başlamıştır. Kendisine kalan yaşam süresinin bitmekte olduğunun, ölmekte olduğunun farkına varması da benliğinde başka bir tehdit oluşturmaktadır. Geride bıraktığı yaşam pişmanlıkları, yaşanmamışlıklarla dolu olduğunda ölüm düşüncesi benliğini korkuyla yüklemektedir. Bu da davranışlarına huysuzluk, inatçılık, bencillik ve cimrilik olarak yansıyabilmektedir. Bedensel sağlığın bozulması, fizik yetilerde yitim, sosyal yalıtım, gelir azalması gibi etkenlerin getirdiği bu negatif bilançolu değişim bireyde depresyon tablosunun açığa çıkması ile sonuçlanabilmektedir (Kaya, 1999, s. 78). TÜİK (2021) İstatistiklerle yaşlılar araştırmasına göre çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı, 2016 yılında % 12,3 iken bu oran 2021 yılında % 14,3'e yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı bağımlılık oranının 2025 yılında % 16,4, 2030

yılında % 19,6, 2040 yılında % 25,3, 2060 yılında % 37,5 ve 2080 yılında % 43,6 olacağı düşünülmektedir.

Yaşlıların kendilerini daha üretken ve bağımsız hissetmeleri için sosyal yaşama katılımlarının artırılması gerekmektedir. Daha genç yaşlılarda daha fazla arkadaşlık, sosyal davranışlar, kişisel gelişim izlenebilmekte fakat ileri yaştaki yaşlılarda daha fazla dinsel konulara odaklanma ve depresyon izlenmiştir. Yaşlılıkta algı ve tutumun cinsiyetler arasında farklılık gösterdiği kadınların daha hayat dolu iken erkeklerde depresyon sıklıkla rastlanan bir durum olmuştur. Depresyon teşhisi alan yaşlı bireylerle yapılan görüşmelerde bireylerin ruh sağlığı alanında bir hekim tarafından yardım almasını yararlı olacağı ifade edilirken diğer taraftan bu durumun yaşlılığa bağlı olarak gelişen olağan bir durum olduğu görüşünü savunan yaşlılar olmuştur (Sarkisian vd.,2003, s. 1001; Kaya ve Aslan, 2007, s. 34).

Yaşlılık, bir yandan yaşlı bireyin gelişiminin devam ettiği, diğer yandan da gerileme belirtilerinin ve ölümün yaklaşmakta olduğu bir gelişim dönemidir. Yaşlı bireylerin çoğu ölüme hazır değilken aynı zamanda ölümün kaçınılmaz olması gerçeği ile de yüzleşmek durumundadır (Softa vd., 2016, s. 70). Ölüm, bireyin yaşanmaya değer bir yaşamı sürmesi yani yaşamında mutluluğu bulmasında önemli etkiye sahiptir. Ancak ölüm; yaşamın anlamını bulma arayışında sağladığı bu eşsiz olanaklara karşın, yaşamı sonlandıran; bireyde hiçlik duygusunu uyandıran bir olgu olan kaygıya neden olabilmektedir. Yaşlılar ölüm süreciyle ilgili ne kadar çok bilgi sahibi olursa ölümü, o kadar kolay anlamaktadır. Anlamak yaşlının hem korkuyu yenmesini hem kaygının önlenmesini, hem de ölümü kabullenmesini sağlar (Arpacı vd., 2011, s. 55).

Görüşmeye katılan yaşlıların bağımlılık durumlarına baktığımızda yaşlıların çoğu kendine ait evinde ikamet etmektedir. Aynı zamanda herhangi bir sosyal yardım alan yaşlılara kıyasla geçimlerini emeklilik maaşı ile sürdüren yaşlılar çoğunluktadır. Yaşlıların gelecek kaygıları doğrultusundaki ifadeleri ise şu şekildedir:

“İnan ki hiçbir şeyden korkum yok. Diyorlar ki sen burada yalnız yatabiliyor musun? Mezarıda kim yanımda olacak diyorum. Allah’a emanetim. Allah kaderimde ne yazmışsa başıma o gelecek. Kime güveneyim. Yanımda olsalar bile yanımdaki olanın bana bir faydası olacak mı insan Allah’a güvenirse Allah inşallah kimseye muhtaç etmez.” (Turna).

“Kaygımız yok ne olacak. Zaten geleceğimiz yok artık.” (Çelikkalem).

“Ben geleceğimi düşünmüyorum ki gideceğimi düşünüyorum. Ben mesela öldükten sonra ne olacağım ne yapacağım bunu düşünüyorum hep. Bu yaştan sonra ben geleceği ne düşüneneceğim.” (Kanatlıat).

“Yaradana karşı iyi olursak bizden iyisi yok, korkumuz da yok. Allah bir gün verdiğini bir gün de geri alacak.” (Aldeboran).

Katılımcılardan Turna, Çelikkalem, Kanatlıat ve Aldeboran’ın gelecek yaşamlarına ilişkin herhangi bir kaygısının olmadığı daha çok yaşlılık sonrasında yaşam döneminin sonlanacağına yönelik kabulleniş duygusunun hâkim olduğu ifadelerinde vurgulanmıştır.

Katılımcılardan Vega, Agena, Kuzeytacı, Cennetkuşu, Polaris, Hadar ve Antares’in ise yaşlılık döneminde hastalık vb dezavantajlı durumlara maruz kalınması ve bağımlılık oranlarında artış görülmesi ile özbakım ihtiyaçlarının karşılanması noktasında kaygı duydukları belirtilmiştir. Özellikle sevilen kişilerin ve eş kaybı durumunda sosyal destek eksikliği yaşanacağı, bireyin özbakım ihtiyaçlarının kendi başına karşılanamadığı hallerde ise yaşamın son bulmasının temenni edildiği şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Gelecekle ilgili kaygımız nasıl olacağız hani ele ayağa düşmeyelim hani gibisinden.” (Vega).

“Yazı yok bir şey yok. Her şey de geri kaldım. Keşkeler çok. Ben diyorum gelecekte bana ne olacak. Allah’ım bana inşallah, Allah kimsenin eline ayağına düşürmeden, akşam hasta olup sabah ölmek istiyorum. Namaz kılıyorum öyle söyleyerek Allah’ı çağırıyorum. Diyorum ki yatağa bağımlı olmayayım.” (Agena).

“Tabi ki insan yaşlanırsa bir bakını olmalı. Nasıl anlatayım, bunu dile getireyim. Şimdi hanım hasta olursa ben onunla ilgileniyorum ben hasta olursam o benimle ilgileniyor, bakıyor. Fakat bir, akrabalar hepsi göçtü gitti bacım, hepsi İzmir’de. Misal Yalova’da, İstanbul’da. Benim onları gidip görmem için en azından 3-4 milyarım gidiyor, 5 milyarım gidiyor. Uzak, zorlanıyorum.” (Kuzeytacı).

“Nerede kalırım, nasıl geçinirim, bir eşim var o ölürse ben nerede kalacağım.” (Cennetkuşu).

“Geleceğim hakkında düşündüğüm tek şey Yarabbim diyorum beni kimsenin eline düşürme, düşüreni de kurtar. Ben hep ondan korkuyorum. Kimseye muhtaç

olmamak istiyorum. Düşürme Allahım, süründürme Allahım. Geleceğim o bundan sonra o benim. Bu saaten sonra ne hayal kurabilirim. Yalnızlıktan korkuyorsun, ele ayağa düşmekten korkuyorsun. Korkuyorsun imanımı kurtaracak mıyım diye.” (Polaris).

“Şimdi diyorum ki Yarabbi bu evde tekim, hasta olurum yahut şey olurum. Allah’tan başka kimsenin haberi yok diyorum. İşte dedim akrabam var yok değil de şöyle 4-5 ayı geçti. Belki de kötü olan benim insan halidir. Şimdi ben kalkıp da bütün mahalleye kötü diyemem. Demek ki ben kötüyüm ki mahalle benim kapımı açmıyor.” Hadar akrabaları ile yakın mesafede ikamet etmediğini herhangi bir ihtiyaç halinde ise komşuları tarafından yardımcı olunmadığını belirtmiştir. Hadar bu durumun tek taraflı olmadığını komşularına karşı olumsuz bir yaklaşımda bulunmuş olabileceğine yönelik özeleştirici yapmıştır.

Katılımcılardan Agena, Antares, Karina ve Mizar’ın çocuk sahibi olmamaları sebebiyle geleceğe yönelik kaygı ve umutsuzluk yaşadıkları belirtilmiştir. Yaşlılık döneminde bakım ihtiyaçlarının karşılanması ve manevi destek yoksunluğu riski ile karşı karşıya kalma endişesi taşıdıkları şöyle ifade edilmiştir:

“İşte yaşlandık; çocuğumuz yok, kimsemiz yok işte kim bakacak Allah yatalak ömür hiç kimseye vermesin işte yatalak olsan kim bakacak işte burda kokarsın çürürsün, kim bakacak kim edecek. Çocuk olsaydı 5 tane işte birinden biri bakardı işte çocuk olmayınca kaygılanıyorsun.” (Agena).

“Bize bir şey olsa kimse bakmaz ve bu beni çok kaygılandırıyor.” (Antares).

“Mesela çocuğum olmadığı için ele mi kalırız, kapımızı açan olur mu, yüzümüze bakan olur mu diye düşünüyorum.” (Karina).

“Şimdi kim derse falan bana bakar, evlat bile bakmıyor. Elbette insan yaşlılıkta düşünmüyor. Mesela çocukların olsa ailen olsa insan bu kadar da düşünmez. Hiç ailen de olmasa belki çocuklarından birisi bakardı.” (Mizar).

Katılımcılardan Sirius ve Rigel’in geleceğe yönelik kaygı duymadıkları daha çok sevilen kişilerin kaybına yönelik endişelerinin olduğu, görüşme yapılan diğer yaşlı bireylere nazaran yaş aralıklarının genç yaşlılık olarak tabir edilen seviyede olmalarına (61-60 yaş) bağlı olabileceği düşünülmüş olup farklı yaşam deneyimlerine sahip olmalarına yönelik söylemleri ise şöyle olmuştur:

“Ben her zaman için ilerde ne olacağım diye düşünmedim. Düşünse insan kendini her şeye hazırlar. Düşünsen bile planların allak bullak oluyor. Mesela yarın hiçbir iş yapmayacağım akşama kadar yatacağım dediğimde sabah kalkıyorum planlarımın tamamen değişiyor. Hayatı akışına bıraktım o yüzden. Plan yapmayı düşünmüyorum. Bir tek planım eşimin emeklilik süresini gezerek geçirmek ama eşim köy yaşantısını daha çok sevdiği için o bana pek uymuyor.” (Sirius).

“Geleceğimizde en başta huzur olsun istiyorum. Bence iyiye gidiyoruz. Ekonomi konusunda bu hastalıktan dolayı biraz sıkıntı oldu ama daha iyi olacağız. Onun dışında da insan sevdiklerini kaybetmekten korkuyor.” (Rigel).

2.8. Yaşlıların Yaşam Memnuniyetleri: “Bütün gün evdeyim. Kimsem yok.”

Yaşlılık döneminde karşılaşılan sorunlar, yaşlının yaşam memnuniyetini doğal olarak olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Yaşlılık döneminde fiziksel, bilişsel ve ekonomik kayıplar meydana gelmektedir. Bu kayıplarla baş etme durumlarına göre yaşlılar, yaşlılık döneminde farklı düzeylerde yaşamdan memnun olmakta ve farklı düzeylerde sosyal uyum sağlamaktadır (Kurt vd., 2010, s. 36).

WHO’ya göre bireylerin içinde yaşadığı fiziksel, sosyal ve tutumsal çevre, aktivitelere katılımı kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı olarak etkileyebilmektedir. Yapılan çalışmalar yaşlı bireylerin sağlığı ve aktivite katılımlarını mimari, doğal ve sosyal çevrenin önemli derecede etkilediğini; özellikle iklim, sokak ışıklandırması, trafik, yayalara yönelik altyapı, hizmet ve kurumların ulaşılabilirliği ve uygunluğu, sosyo-ekonomik faktörler, anti-sosyal davranışlara maruz kalma durumlarının önemli çevresel bariyerler yaratabildiğini göstermektedir (Salar vd., 2016, s. 90).

Yaşam memnuniyeti araştırması 2012 yılı verilerine göre genel sağlık durumundan memnuniyetini dile getiren yaşlıların oranı (65 yaş üstü), %43,1 iken bu oran 2016 yılında % 45,3’e yükselmiştir. Genel sağlık durumundan memnun olduğunu belirten yaşlı erkeklerin oranı, 2016 yılında % 53 iken yaşlı kadınlarda bu oran % 39,4 olmuştur (TÜİK, 2016). Bir diğer yaşam memnuniyeti araştırması sonuçlarına göre ise mutlu olduğunu beyan edenlerin oranı 65 ve daha yukarı yaştaki bireyler için 2021 yılında % 56.2 olmuştur. Yaşlı bireylerin genel mutluluk düzeyi 2021 yılında cinsiyete göre incelendiğinde ise erkeklerin % 51.2’si, kadınların ise % 60.1’i mutlu olduğunu ifade etmiştir (TÜİK, 2021).

Yaşam memnuniyeti kapsamında görüşme yapılan katılımcılara, yaşamlarını idame ettikleri süreçte, nelerle meşgul oldukları, günlerini nasıl geçirdikleri sorulmuş ve aşağıdaki yanıtlar alınmıştır:

Katılımcılardan Sirius ve Rigel günlük yaşam aktivitelerini devam ettirici faaliyetlerle meşgul olduklarını bildirmiştir. Sirius ve Rigel akraba ve arkadaş çevreleri ile etkileşim halinde olduklarını ancak COVID 19 pandemisi ile bu durumun kısıtlandığını ifade etmiştir.

“Sabah kahvaltısı öğlen yemeği, ev işleri. Pandemi öncesinde evde hiç durmazdık, eşimin akraba çevresi geniş. Hele de hafta sonları hiç evde durmazdık, gezerdik. Benim gelen gidenim de çoktu. Corona nedeniyle ben kabul etmiyorum artık.”(Sirius).

*“Çalışıyorum, sabah 8.30 akşam 5.30 çalışıyorum. Hafta sonu hariç çalışıyorum. Covitten önce ayda iki üç sefer pikniğe giderdik eşimle, bunları bıraktık gidemiyoruz. İki üç ayda bir kardeşler arasında toplanıp hep birlikte yemek yerdik.”*Rigel bu sözleri ile çalışma hayatının aktif bir şekilde devam ettiğini belirtmiştir.

Katılımcılardan Turna, Cennetkuşu, Aldeboran, Hadar, Mizar ve Kanatlıat'ın dini etkinliklere sıklıkla katılım gösterdikleri ifade edilmiştir. Yaşlılık döneminde bir diğer sosyal destek sağlama aracı olarak dini etkinliklere katılımın, yeni sosyal ilişkiler geliştirdiği, toplumsal yaşama uyum süreçlerine ve yaşlılık dönemi sorunlarıyla başa çıkmalarına önemli katkıları olduğu görüşme yapılan yaşlılar tarafından şöyle vurgulanmıştır:

“Alt katta Kur'an kursum var, zamanım onla doluyor. Gidip orda yani sohbet dinlesem Kuran okununca Kur'an dinlesem ben büyük bir teselli buluyorum orda.”(Turna).

“İşte Kur'an kursuna geliyorum, ev işleri yapıyorum başka da birşey yok.”(Cennetkuşu).

“Allah izin verirse 5 vakit namazımı kılıyorum başka da arada köye gidiyoruz hava alıp geliyoruz.” (Aldeboran).

“Yani bu şöyle böyleymiş kahvehaneymiş şuymuş buymuş ben hiç bir yere gitmem. Hacı arkadaşlarımız var gidip onlarla sohbet yapıyoruz, öğlen kılıyoruz, ikindi kılıyoruz sonra arabayla eve geliyorum. Başka bir şeyimiz yoktur” (Hadar).

“Evvelden hayır için çocuklara ders veriyordum. Şimdi de ben çarşıya gidiyorum. Namazımızı kılıyoruz orda. Öyle geçiyor.” Mizar bu sözleri ile dini etkinliklerin sunumu aracılığıyla topluma yararlı faaliyette bulunarak anlamlı bir role sahip olduğunu ifade etmiştir.

“Sihhatim yerinde olduğu dönemlerde, sabahları camiye gidip akşamları eve geliyordum. Daha evvel çarşıya gidip çarşıdan eve geliyordum. Yani bir günün yarısı çarşıda kalıp yarından sonrası gelip evde zamanımı geçiriyordum.” (Kanatlıat).

Katılımcılardan Kuzeztacı, Çelikkalem ve Vega'nın yaşlılık sürecinde yaşam memnuniyetine önemli ölçüde katkı sunduğu düşünülen aktivite teorisi kapsamında günlerini gezmek, tamirat, bahçe bakımı, geleneksel el sanatları gibi işlerle geçirdikleri belirtilmiştir. Bu sayede yaşamdan kopmadan edinilen uğraşlarla yaşlılık sürecine uyum sağlanmaya çalışıldığı vurgulanmıştır.

“Vallahi kendime bir devamlı meşguliyet işte arıyorum. Nerde bir açık bulursam hemen orayı tamir ederim, onarırım, yaparım, yakıştırırım. Budama yaparım fidanları, bağ bahçe bakımı yaparım.” Kuzeztacı bu ifadeleri ile yaşlılık dönemini yaşama aktif olarak katılım ile geçirdiğini, günlük yaşam aktivitelerini devam ettirdiğini vurgulamıştır.

“Günlerimi, işte köye gidip geziyorum. Burada geziyorum. Bazen çalışıyorum. Öyle geçiyor işte.” (Çelikkalem).

“Valla işte önce lif falan yapıyordum ondan sonra tavuklar vardı onlarla ilgileniyordum. Ondan sonra işte kayısıyla, ev işi, işte öyle geçiyor.” (Vega).

Katılımcılardan Karina, Alinilam, Agena, Vega ve Antares'in temel yaşam ihtiyaçlarının dışında herhangi bir uğraşının olmadığını belirtmiştir. Aktivite teorisinin aksine yaşamdan geri çekilme teorisi kapsamında yaşlılığı; bireyin fiziksel, toplumsal ve psikolojik süreçlerden çekilmesi olarak gören ve yalnızca ev yaşamından ibaret anlayışın hâkim olduğu, katılımcılar tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Nasıl değerlendireceğiz canım, çoluk yok çocuk yok evin içinde tek başıma televizyonla oturuyoruz, ev işleri yapıyoruz vesaire.” (Karina).

“İçerdeyim işte, bir yeri bilmem. İçerde iş yapıyorum, yemek yapıyorum, bulaşık yıkıyorum işte böyle yapıyorum. Bütün gün evdeyim. Kimsem yok.” (Alinilam).

Agena fiziksel rahatsızlıkları ve hareket kısıtlaması nedeniyle yaşama aktif olarak katılım gösteremediğini “*Valla akşama kadar evde otur. Bir yol gidemiyorum ki belim ameliyatlı işte evin içinde dolan başka da bir şey yok.*” sözleriyle ifade etmiştir.

“*Bir şey yaptığım yok. İşte hanımın sobasını yakıyorum, onu yapıyorum, bunu yapıyorum işte.*” (Antares).

Katılımcılardan Polaris ise yaşam memnuniyetinin yeterli düzeyde olmadığını, özbakım ihtiyaçlarını yerine getiremeyen annesinin ve zihinsel engelli kız kardeşinin bakımını üstlenmesi nedeniyle sosyal hayatının olmadığını, insan ilişkilerinin kısıtlandığını ifade etmiştir. Yaşlılık dönemi için planladığı aktiviteleri yerine getiremediği eve bağımlı bir yaşamı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“*Vallahi günüm annemle geçiyor. Annem rahatsız olduğu için ona bakıyorum başka özel bir hayatım yok benim.*” (Polaris).

“*Ben böyle bir hayatı düşünmüyordum. Ben de herkes gibi yaşlanınca gezeceğim veyahut turlara gideceğim, sohbetlere gideceğim derdim anneme baktığımdan dolayı hiçbiri gerçekleşmedi. Bilmiyorum benim yüküm her zaman ağır. Dört dörtlük bir hayat hiç yaşamadım. Hani ben iki evlilik yaptım. İlk evliliğimden çocuğum olmadı diye ayrıldım.*” (Polaris).

Görüşme yapılan yaşlılara yaşam memnuniyeti kapsamında geçmişteki ve şu anki durumlarında ellerindeki imkânlar doğrultusunda ideallerindeki yaşam sorulduğunda ise şu cevaplar alınmıştır:

Katılımcılardan Polaris yaşlılık sürecinde dini inanışlarına göre kutsal görülen mabedin bulunduğu ülkede eşi ile birlikte yaşama arzusunun olduğunu ve “*Kocamla geçirmek isterdim. Hayatım boyunca hep Kabe yakınlarında yaşamak isterdim. Türkan var kocasıyla birlikte oraya taşınmışlar mesela onlar gibi. Ruhum hep orada benim de. Varlıkmiş zenginlikmiş böyle bir hayat hiç gözümde yoktu. Aklım hep orada kaldı.*” sözleri ile aktarmıştır.

“*Amerika’da kendi evimde eşimle yaşamak isterdim.*” Karina da yaşlılık döneminde paylaşımda bulunabileceği bir eş desteği ile birlikte yalnız olmak istemediğini ve yurtdışında ikamet etmek istediğini belirtmiştir.

Katılımcılardan Agena ise maddi yetersizlikler sebebiyle yeni yerler keşfetme arzusunun gerçekleşemediğini “*Elimde bir imkân olsa alırım kendime bir araba ve*

şoför giderim hiç görmediğim yerleri görürüm geri gelirim yani para durumum olsa hacca giderim ama yok neyle gideceğim İstanbul'a gitmeye para bulamıyorum.” sözleri ile aktarmıştır.

Katılımcılardan Mizar yaşlılık öncesi dönemlerde bireyin fiziksel aktivite düzeyinin yüksek olmasına bağlı olarak kentsel bölgelerde yaşamanın imkânlarla erişim açısından doğru bir seçim olacağını ancak yaşlılık dönemindeki birey için dezavantaj sayılabileceğini belirtmiştir. Özellikle yaşlılık sürecinde kırsal bölgelerin tercih edilmesinin yaşlı birey açısından daha uygun olacağını *“Şimdi insan genç yaşında şehre gelse bir işe girerdi. Tabi ki şehir köyden daha iyidir. Köy mahrumiyet bölgesi. Şehir bir yandan iyi. Temizliğinden tut iyi ama şehirde de yaşlandın mı iş yapamadın mı köy ondan iyidir. Evim olsa kira yok bir şey yok köyde yaşamak isterdim.”* sözleriyle bildirmiştir. Katılımcılardan Çelikkalem ise Mizar'ın aksine yaşlılık sürecini kent ortamında, insanlarla iç içe ve eşyle birlikte geçirmek istediğini *“Avratla yaşamak isterdim. Başka kimle geçirmek isteyeyim. Şehirde ve evimde geçirmek isterdim. Kalabalık bir yer isteriz.”* sözleriyle ifade etmiştir.

“Şimdi elimde imkânlar olsa benim yaşıttım olan köylülerimle köyde bir at alıp besleyip ata binip onlarla sohbet etmeyi isterim.” Kanatlıat yaşlılık sürecinde kırsal alanda arkadaşları ile birlikte vakit geçirmeyi ve at sahibi olmayı istediğini belirtmiştir.

“Bayram oldu mu sabah yemeğini bir komşuda öğlen yemeğini diğer komşuda ne bileyim işte insanların bir yerlerde toplanıp birlik olmasını isterdim. Dedem eskiden bize elma portakal getirdi dünyalar bizim olurdu. Şimdi her yerde elma portakal dolu ama tadı yok.” Rigel ise bayramlar gibi özel günlerde komşularıyla birlikte paylaşımında bulunmak istediğini ve arkadaşlık ilişkilerinin gelişiminin yaşam memnuniyetine olumlu katkıları olacağı görüşünü ifade etmiştir.

“Valla nerde geçirelim işte mecbur evde geçireceğim. İmkânımız olsa ya birini yanına alıp beraber yaşarsın yani tanıdık güzel anlaşabildiğin biri.” Vega ise yaşlılık döneminde yalnızlığa vurgu yaparak bu sürecin sevip sevildiği, kişinin aidiyet duygusu geliştirebildiği bireylerle birlikte geçirilmesinin önemine vurgu yapmıştır.

“Dedim işte, beyimle, çocuklarla, gelinlerle geçireyim. O da olmadı, olmadı.” Alnilam'ın görüşme esnasında duygusal anlar yaşadığı, geleceğe yönelik hedefleri arasında eşi ve çocuklarından oluşan bir aile içinde yaşam sürme hayalinin olduğunun ancak bu durumun gerçekleşmemesi üzerine mutsuz olduğu gözlemlenmiştir.

“Ağlıyordum. İstediğimi de Allah bana nasip etti. Anlatmasam bile inşallah onun mükâfatı vardır. Hedeflerim, istiyordum ki başta Allah’ın emrini öğreneyim ona göre yaşayayım. Allah’ın keremine şükür onu da Allah bana nasip etti. İnsan neyi isterse yani iyiyi istersen iyiyi kötüyü istersen kötüyü bulursun.” Turna bu sözleriyle geleceğe yönelik manevi açıdan belirli hedefleri olduğunu bu hedeflere ulaşması itibariyle memnuniyet duyduğunu belirtmiştir.

Katılımcılardan Cennetkuşu, Kuzeytacı ve Antares maddi imkanlarının olması halinde sahip oldukları kaynakları ihtiyaç sahipleri ile yaşlılara yardımda bulunmak ve toplum yararına kullanmak istediklerini şu ifadelerle belirtmiştir:

“İmkânım olsaydı hacca giderdim, hayır yaparım, okul yaparım, yol yaparım imkanım olsa.” (Cennetkuşu).

“Valla fırsatım olsa, küçük 7 yaşındaki çocuklarla işte 10 yaşındaki çocuklara mümkün olduğu kadar onları eğitirdim. Çiftlik havası daha iyi orda yaşamak isterdim.” (Kuzeytacı).

“Valla elimde imkân olsa eşimle beraber sevdiğim yerlere gider gezerdim. En çok hayır yapardım yoksullara ve yaşlılara. Gitmediğim yerlere gitmek isterdim.” (Antares).

Katılımcılardan Hadar, elinde imkân olması halinde çeşitli isteklerinin olabileceğini ancak bir başkasına bağlı yaşamının kişide kaygı durumunu arttırdığını bu sebeple isteklerini dile getirme noktasında çekinceleri olduğunu “İstemeye isterim de benim herkese hürmetim vardır ama bu devirde kimsenin yanında oturmak da biraz şey oluyor, güç oluyor. Şimdi ben diyeyim ki bunlar benim abim, bunlar benim abimin çocukları. Yani benim varlığım olsa dahi, kardeşim belki bir şey demez de, kardeşimin çocukları belki sırt döndürür. Yani bana açıklamaz da benim aklıma şu gelir demek ki bunlar razı değil ki ben burada olayım. Yani bu devirde böyle şeyler var kusura bakma yani özür dilerim.” sözleriyle ifade etmiştir.

“Şuan için annemle babamın yaşadığı döneme gitmek isterim. Dünya malı maddiyat değil, benim için maneviyat daha önemli. Şimdi çok şükür durumumuz iyi ama her şeyin zor ama maneviyatın olduğu dönemler daha güzeldi.” Sirius ise bu sözleriyle geçmişe duyduğu özlemi dile getirmiştir.

Görüşmeye katılan yaşlıların çoğu yaşam memnuniyetinin yeterli düzeyde olmadığına ilişkin ifadeler kullanmışlardır. Bunun nedenine bakacak olursak; ileri yaşın getirmiş olduğu fiziksel rahatsızlıklar, çocuksuzluk durumunun bir sonucu olarak hayattan beklentilerinin yeterli düzeyde olmayışı ve gelecek kaygısı, yalnızlık durumunun sonucu olarak da umutsuzluk ve üzüntü yaşamaları bu nedenler arasında gösterilmiştir.

2.9. Yaşlılara Yaklaşımda Yaşanan Değişimler: “Eskiden yaşlılara daha iyi davranıyorlardı.”

Katılımcılara geçmişten bugüne yaşlılık anlayışında yaşanan değişimler sorulduğunda verilen yanıtlar şöyledir:

“Biz gençler, onların sözlerine onların emrine muhalif hal ve hareketlerde bulunmuyorduk. Bulduğumuz zamanda hemen bizi tersliyorlardı. Ben ancak bunu gördüm. Şimdi de işte gençler gelip benim yanımda oturmuyorlar. Efendim, niye oturmuyorlar? Ee ben gençlerle hasbihal olmuyorum ki gençler gelip benim yanımda otursunlar.” Kanatlıat yeni nesil gençler ile yaşlılar arasında iletişimsel anlamda kopukluk yaşandığı bunun sebebinin ise yine yaşlılardan kaynaklandığını belirtmiştir.

“Bizim eskiden yaşlılarımız görmemiş bilmiyordu. Biz gördük, öğrendik, öğretme mecburiyetindeyiz yani anlatabiliyor muyum? Bildiğin, kavradığın, hangi daldan olursa olsun öğrendiğini, kavradığını, küçüklere öğretmek. Geçmişte yoktu.” Kuzeytacı yaşlı bireylerin geçmişten günümüze toplumsal anlamda değişen misyonuna dikkat çekmiştir. Özellikle bu süreçte ülke düzeyinde eğitim seviyesinin artışına paralel olarak yaşlı bireylerin öğretici konumuna geçebileceğine vurgu yapmıştır.

Katılımcılardan Çelikkalem, Rigel, Hadar, Aldeboran ve Antares’in gençlerin yaşlı bireylere yönelik tutum ve davranışlarının uygun olmadığını, geçmişten bugüne geldiğimizde “yaşlılara saygı gösterme” kavramının dejenere olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

“Eskiden yaşlılara daha iyi davranıyorlardı. İşte şimdi kimse şey yapmıyor. Yaşlı maşlı demiyor. Ya mesela bir arabaya bindin mi genç adam oturuyor, yaşlı adam ayakta kalıyor. Saygısızlık oluyor yani.”(Çelikkalem).

“Biz küçükken büyüklerimize saygı gösterirdik asla kötü kelimeler kullanmazdık. Edep bilirdik utanma vardı ama şimdi kesinlikle öyle bir şey yok, yaşlıya saygı yok.”

Şuan gençlerin %90 ı böyle, şimdi gençlerin yalnızca bize değil annesine babasına da saygısı yok. Şimdi bayram kâğıt üzerinde var. Eskiden bayramlarda büyüklerimize giderdik ama şimdi gençler hemen şuraya tatile gidelim.”(Rigel)

“Eskiden gençlik bambaşkaydı şimdi de bambaşka. Eskiden gençlik inanın ki o zaman ben şimdi o eski şeyleri arıyorum yani. O eskiden o saygıyı o sevgiyi küçüklüğü büyüklüğü ben şimdi arıyorum. Bu varlık çok şükür büyük bir varlıktır ama bakıyorum bu varlıkta saygı, sevgi yoktur. Küçüklüğü büyüklüğü yoktur.” Hadar bu sözleriyle geçmiş dönemlerde toplumda görünmez bir hiyerarşi sisteminin olduğunu, kişilerarası iletişimde yaşa bağlı olarak belirlenen tutum ve davranışların günümüzde önemini yitirdiğine vurgu yapmıştır.

“Şimdi eski yaşlılara kalırsa insanlık çoktu. Şimdi yüzüne bakan yok, doğrusu bu. Şimdi eskiden bir ihtiyarı havada tutuyorlardı şimdi ihtiyarı hiç saymıyorlar. Ama benim çevremdeki yaşlılar iyiler çok şükür.”(Aldeboran).

“Eski yaşlılar çok mükemmel insanlardı, çocuklara sevgi vardı, büyüklere hürmet vardı ne biliyim. Şimdiden eskiye dönüş olsa ben eskiyi isterim. Eskiden yoksulluk vardı ama şimdiki dönemden çok çok sevgi vardı insanlık vardı. Şimdi yok öyle bir şey, saygı yok sevgi yok ne biliyim bunalıma düşmüş gibi bir şey, evlat sevgisi yok, komşu sevgisi yok. Şimdi sevgi yoksa ne oluyor depresyona düşüyor.” Antares bu ifadeleri ile yaşlıların mensubu olduğu toplum tarafından saygı ve sevgi görmeden günlük yaşamını idame ettiği bu süreçte mental sorunların baş gösterdiğine değinmiştir.

Katılımcılardan Polaris ve Sirius ise geçmiş dönemlerde yaşlılara sevgi ve saygının ön planda olduğunu özellikle ebeveyn olmayan yaşlıların maddi ve manevi açıdan sosyal çevresi tarafından destek gördüğünü belirtmiştir. Ancak günümüze gelindiğinde aile yapılarının değişim ve dönüşümüne bağlı olarak çekirdek aile üyelerinin bireysel kararlar aldığı ve bu kararlara öncelik tanıdığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Yani saygı vardı, şimdi öyle büyük bir saygı görmüyorum. Benim halam vardı çocuğu yoktu mesela onu aklımdan çıkaramıyorum. Hani beni ne arayan var ne soran. Biz de hala olduk biz de sevdik. Abimin ilk çocuğunu nasıl severdim. O saygıyı göremiyorum. Ne bileyim buraya geleceklere arıyorlar hala geleceğiz diye başka

türlü hala nasılsın babanneme bakıyorsun o nasıl gibi. Bunlar anlatsam bitmez. Derine girmeyeyim yani.” (Polaris).

“Şimdiki gençlik kendilerini bizden üstün görüyorlar, eskiye göre bilinçliler çok akıllılar ama yaşlı kesimi çok önemsemiyorlar. Eskiden önceliğimiz her zaman için yaşlılardı. Bayramlarda ilk işimiz yaşlıları ziyaret etmektir. Ama şimdi önceliğimiz kendimiz olsun kendi rahatımız olsun diye düşünüyorlar. Mesela benim babamın amcasının oğlunun çocuğu yoktu ben evlendikten sonra bile ilk işim onların evini temizlerdim. Şimdi temizlik şurada kalsın önce kendi istedikleri yere gidiyorlar sonra zaman kalırsa aile büyüklerine gidiyorlar. Hani ben böyle hür yaşantıyı biraz yadırgıyorum.”(Sirius).

Katılımcıların yalnızca biri yaşlılığın toplum içerisinde değişen anlamına olumlu bir perspektiften yorum yapmıştır. Yaşlı bireylerin genel olarak geçmişten günümüze toplum nezdinde saygınlığını yitirdiğine yönelik açıklamaların çoğunlukta olduğu görülmüştür.

2.10. Yaşlı Bakım Hizmetlerine Yönelik Görüş ve Öneriler: “Devlet olarak yaşlılarımıza destek olunması gerekiyor.”

Katılımcıların ülkemizde yaşlı bakımı hizmetleri çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamalara ilişkin görüş ve önerileri kapsamlı olarak değerlendirilmiştir. Katılımcılardan Sirius, Rigel ve Vega yaşlılara, fiziksel ve psikolojik durumları gereği sevgi ve saygı gösterilmesi gerektiği bu konuda duyarlı olunmasını şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Yaşlılara özellikle hasta yaşlılara ne yaparsan yap mutlu edemiyorsun. Hizmet etmek lazım yapacak bir şey yok. Sevgi saygı gösterilecek başka yolu yok bunun. Yaşlı dediğimiz tıpkı bir çocuk gibidir. Yine çocuğu sevindiriyorsun da onu öyle kolay sevindiremiyorsun.”(Polaris).

“Okullarda andımız gençliğe hitabe gibi şeyler okutuluyordu ama hiç de okuttukları gibi değil. Okullarda saygı sevgi konuları derslerde işlenmiyor. Büyüğe saygı sevgi gibi konular okullarda anlatılmıyor. İlkokuldan üniversiteye kadar 20 yıl okuyorlar ama yaşlıya saygı ve sevgiyi bilmiyorlar. Devlet bu konuda yaşlıya sevgi saygı konusunda okullarda ders olarak vermeli, öğretilmeli. Ben memur olayım diye bir eğitim olmamalı başka yönler gösterilmiyor.”(Rigel).

“Yaşlılara hürmet etsinler. Hani şey yapsınlar, güzel davransınlar. Yani yarın onlar da yaşlanacak şimdi değil mi? Aha şimdi mesela babam da söylüyordu biz de inanmıyorduk aha biz de yaşlandık.”(Vega).

Katılımcılardan Sirius, Mizar ve Alnilam yaşlı bireylerin toplumsal süreçlere katılımının desteklenmesi konusunda şu önerilerde bulunmuştur:

“Kurumsal olarak isterim ki yaşlılar aransın sorulsun. Yaşlılar para vb beklentileri olmuyor sevgi bekliyor sadece. Küçükken anne babadan nasıl sevgi bekliyorsak şimdi anne baba da aynı şeyi çocuktan bekliyor. Toplum olarak her şey maddiyat değil. Bir kurum yaşlılarına maddi imkân sunuyor olabilir ama manevi imkân da sunmalı. (Sirius).

“Annemin bir akrabası var eşi vefat etmiş onunda çocuğu yok. Maaşı var bakıcısı var ama tek isteği bizim onu arayıp sormamız, ziyaretine gitmemizi istiyor. Bizim de ilerde istediğimiz şey o. Kurum da olsa birey de olsa her zaman için arayıp sorulmak çok önemli hatırlanmak istiyor insan. Bu dünyadan göçüp gittiğimde belki de mezar taşımın üzerine ismimi yazacak kimsem olmayacak belki de. Hatırlanmak böyle bir şey işte. “ (Sirius).

“Bir gün bir genç gelmiş eve demiş gelsin bir gün sosyal yardımlaşmaya. Neyse gittik gittik üç tane kadın orda. Dedi dayı söyle ihtiyacını. Ben de dedim ki ben ihtiyaç için gelmedim asla. Ben perişanım bana gıda ver demedim ki. Devletin verdiği 65 aylığı varmış. Kadın işlemleri yaptı bir buçuk ay sonra gittim aylığımı almaya başladım.” (Mizar).

“Eskiden çok zorlanıyordum çok. Kimse bize bakmıyordu, kapıyı açanımız yoktu. Öldün mü kaldın mı aç mı kaldın susuz mu kaldın diyen yoktu. Şimdi her şey var.” (Alinilam).

Katılımcılar genel olarak yaşlı bakım hizmetleri sunumunda devlet desteğinin yanı sıra toplumsal destek sistemlerinin de aktifleştirilmesi yönünde görüş bildirmiştir. Katılımcılar arasında yaşlı bakım hizmetlerinin yalnızca devletlerin üzerinde düşünmesi gereken bir sorun olmadığı yaşanan toplumun üyeleri tarafından da yaşlı bireylerin desteklemesi görüşü hâkimdir.

3.TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı; çocuk sahibi olmayan yaşlı bireylerin yaşlılık dönemindeki yaşam koşullarına uyum süreçleri, bu süreçteki ihtiyaçlarının karşılanması noktasında sosyal destek ağlarına erişimleri ve diğer yaşlı bireylere nazaran yaşadıkları zorlukları incelemektir. Bu amaç doğrultusunda çocuk sahibi olmayan on altı katılımcıya amaçlı örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Ulaşılan yaşlı bireylere yarı yapılandırılmış görüşme formu soruları yöneltilerek araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde analizden elde edilen bulgular literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Görüşme yapılan on altı katılımcının on beşi çocuk sahibi olmak istediklerini fakat biyolojik nedenlerden kaynaklı çocuk sahibi olamadıklarını ifade etmiştir. Görüşme yapılan yaşlıların birçoğu evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetlerine toplumsal ve kültürel etkiler nedeniyle karşı olduklarını belirtmiştir. Buna karşın yapılan bir araştırmada çocuksuz kalmanın nedenlerine bakıldığında eğitimsel kazanım seviyeleri yüksek olan kadınların yüksek oranda çocuksuz kaldığı sonucuna ulaşılrken, eğitimsel kazanımları fazla olan erkeklerin çocuksuz kalma ihtimallerinde ise bir değişiklik söz konusu olmadığı saptanmıştır (Renske vd., 2017, s. 247). Görüşme yapılan katılımcıların ise daha çok bağlı bulunduğu toplumun geleneksel etkileri altında olan, ataerkil toplum yapısının hâkim olduğu düşünülen bir bölgede yaşamını idame ettirdiği görülmüştür. Bu çerçevede araştırmanın yapıldığı katılımcı grubunun çocuk sahibi olmama/olamama durumu üzerinde bireysel kararlardan ziyade toplumsal karar mekanizmalarının devreye girdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Baran vd. (2007, s. 10)' nin yapmış oldukları çalışmada toplumsal ilişkilerin gelişmişliği yaşlıların kendilerine güven duygularının, sosyal yeterliliklerinin güçlenmesine yardımcı olan sosyal destek mekanizmaları durumunda olduğu; aile, akraba, arkadaş ve komşu ilişkilerinin güçlü olması yaşlılarda yaşam doyumunu artırıcı bir etki yarattığı belirtilmiştir. Yapılan bir araştırmada ise sosyal desteği yeterli düzeyde hissetmeyen bireylerde mortalite riski yükselirken, sosyal çevreden destek alan bireylerde ise iyileşme ve sağlıklı davranış örüntüleri geliştirmede artış olduğu belirtilmiştir (Akt. Karakaş ve Durmaz, 2017, s. 34). Nitekim görüşme yapılan yaşlılardan toplumsal ilişkileri gelişmiş olan yaşlıların yaşlanmanın olumsuz yönlerinden daha az etkilendiği görülürken sosyal anlamda olumlu ilişkiler

yaşamalarının yaşlıların moral düzeylerini de olumlu yönde etkilediği tespit edilmiş ve elde edilen bulguların literatür çalışmalarına uygunluk gösterdiği saptanmıştır.

Kohli ve Albertini'nin (2009, s. 1171) yapmış oldukları araştırmada çocuksuz yaşlıların çocuk sahibi olan yaşlılara göre vakıflara bağışta bulunmak, etkinliklere katılmak suretiyle kaynaklarını kamuya ayırdıkları ve hayır kuruluşlarına gönüllü yardımların yapılması hususunda, aile dışında yeni bir sosyal ilişkinin vatandaşlık ilişkisinin öncüsü olabildiklerini tespit etmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda çocuk sahibi olmayan yaşlı bireylerin hayır kuruluşları ve gönüllü kuruluşların faaliyetlerine daha fazla katıldıkları belirtilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular Kohli ve Albertini'nin (2009) çalışmasındaki bulgularla örtüşmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda bireylerin yaşı ilerledikçe umutsuzluk düzeyinin arttığı gözlenmiştir. Ayrıca, toplumdaki sosyal statü ve rolleri, ekonomik koşulları, eş, aile ve akraba desteği daha yüksek olan bireylerin daha az umutsuz oldukları gözlenmiştir. Eğitim düzeyi daha yüksek olan bireyler, düşük ya da hiç eğitim alamamış bireylerle karşılaştırıldıklarında, yaşlılık döneminde karşılaştıkları sorunlarla daha iyi mücadele ettikleri ve değişen durumlara daha kolay uyum sağlayabildikleri için daha az umutsuzluk duygusuna kapıldıkları görülmüştür (Aslan ve Hocoğlu, 2017, s. 54). İlerleyen yaşla beraber çocuk sahibi olmamanın getirdiği yalnızlık ve kimsesizlik hissi, görüşülen yaşlıların da geleceğe yönelik umutsuzluk ve kaygı durumlarını arttırdığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, çocuk sahibi olmayan yaşlıların sosyal yaşama uyum sağlayamadıkları, çevresinden yeterli düzeyde sosyal destek alamadıkları bununla birlikte toplum tarafından ayrımcılığa ve dışlanmışlığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Bu süreçlerin atlatılmasında sosyal destek sistemlerinin varlığı büyük önem taşımaktadır. Görüşme yapılan yaşlıların dokuzu akraba, arkadaş ve yakın çevreden sosyal destek alamadıkları için sosyal uyum sürecinde zorlandığını, yedisi ise akraba ve yakınlarından sosyal destek aldığını bildirmiştir. Sosyal destek ağları kuvvetli olan yaşlıların sosyal uyum sürecini daha kolay ve hızlı bir şekilde tamamladığı ve diğer yaşlı bireylere nazaran hayata pozitif bir bakış açısı ile yöneldikleri aktarılmıştır.

Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada gün geçtikçe yaşlanan toplumlar için en önemli sosyal sorunlardan bir diğeri yaşlı bakımı görülmektedir. 65 yaş ve üzerindeki her yaşlının hasta ve bakıma ihtiyacı olmasa da hastalanma riski ve fiziksel

yetersizlikleri nedeniyle yardıma ihtiyaç duyma olasılıkları da artmaktadır. Bu durum karşısında yaşlı bakımları kurumlar ya da aile ve akrabaları tarafından gerçekleştirilmektedir (Bahar vd., 2009, s. 88). Kamu hizmetlerinin yaşlıların sağlık ve sosyal hizmetlere duyulan ihtiyacını karşılaması, görüşme yapılan yaşlılar açısından da kamu hizmetlerinin diğer bir sosyal destek sağlayıcı unsur olarak görülmesini sağladığı bilgisi literatür bulguları ile uyum göstermektedir.

Sonuç olarak araştırmada, yaşlıların çocuksuzluk durumlarından dolayı en çok rastlanan problem çevrelerinden yeterli düzeyde sosyal destek alamama, sosyal yaşama uyum sağlayamama ve kaygı durumu artışı nedeniyle geleceğe umutsuz baktıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte yaşlıların, çocuk sahibi olmak istemelerine karşın evlat edinme ve koruyucu aile hizmetleri konusunda bilgi eksikliklerinin olduğu, toplumsal ve kültürel engellenmeler neticesinde bu hizmetlerden doğru bir şekilde yararlanamadıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca görüşülen yaşlıların Türkiye’de sunulan sağlık ve sosyal hizmetlere ilişkin bilgi eksikliklerinin yanında yarısına yakını bu hizmetlerden memnun olduğunu bildirmiş, diğer yaşlılar ise bu hizmetlerin yetersiz düzeyde olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle çocuk sahibi olmayan/olamayan yaşlıların sağlık ve sosyal hizmetlere ulaşım noktasında yalnız kalmaları, haklarını savunmak için yeterli bilgi, donanım ve farkındalığa sahip olmamaları sonraki yaşam dönemlerine uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Bu araştırmanın önemi çocuksuz yaşlıların sosyal destek ağlarına etki eden faktörleri belirleyerek yaşlıların her anlamda güçlü yönlerinin tespit edilmesi ve sosyal yaşama uyum süreçlerini daha etkin ve verimli şekilde tamamlamalarının sağlanmasıdır.

SONUÇ

İleri yaşlarda toplumsal statü algısı, sosyal riskler, sosyal destek algısı ve yaşam refahının ebeveyn olmayan yaşlı bireyler bağlamında incelendiği bu niteliksel çalışmada çocuksuzluğun yaşlı bireylerin yaşamları üzerine etkisi ve bu süreçte karşılaştıkları problemler ile sosyal yaşama uyum süreçleri incelenmiştir. Araştırmadaki yaşlıların birçoğu çocuksuzluğun yaşamlarına getirmiş olduğu yalnızlık hissi içerisinde kalmış olup bu durumun etkilerini evlilik hayatı boyunca yaşadıklarını, başlangıçta çocuksuzluğun bir sorun olarak algılanmadığı, sosyal çevre tarafından herhangi bir baskı oluşturmadığı fakat ilerleyen yaşla beraber bu durumun sosyal çevre tarafından sık sık dile getirilmeye başlanmasıyla eşler üzerinde baskı oluşturarak aile içerisinde sorunların çıkmasına neden olduğu sıklıkla ifade etmiştir.

Ataerkil toplum yapısının getirmiş olduğu erkek egemenliği ve tahakkümünün bir sonucu olarak çocuksuzluk durumu genellikle kadın eşlere bağlanmış ve kadınlar üzerinde büyük bir baskı oluşturulmuştur. Sosyal çevre ve kendi eşleri tarafından duygusal şiddete maruz kalan kadınlarda sıklıkla depresyon belirtileri görülmüş olup sosyal izolasyona neden olan psikososyal sorunlarla karşılaşmıştır. Ayrıca çiftlerden çocuksuzluğa neden olduğu düşünülen kadınların, eşleriyle boşanmaları ve erkek eşlerin yeniden evlilik yoluyla çocuk sahibi olabilecekleri düşüncesi sosyal çevre tarafından dile getirilerek aile içerisinde huzursuzluğa neden olduğu tespit edilmiştir. Eşler arasında ortaya çıkan problemler; erkeklerin mevcut eşleriyle beraberken yeniden evlenmek istemesi, kadınların çocuksuzluğun nedeni olarak kendilerini görerek eşlerini yeniden evlendirmek istemesi, çiftlerin yakınları tarafından boşanmaya zorlanmaları şeklinde görülmüştür.

Çocuk sahibi olmayan yaşlılar, toplum tarafından yaşamlarına anlam ve değer kattığı düşünülen çocuk olgusundan uzak bir şekilde yaşamlarının son dönemlerini sürerken bu durumun onları toplumdan geri bıraktığı ve sosyolojik bir yalnızlığa ittiğinden şikâyetçidir. Bu nedenle çocuk sahibi olmayan yaşlıların belki de en çok ihtiyaç duyduğu ve bağımlılığın üst düzeyde olduğu yaşlarda çocuk sahibi olmamaları nedeniyle içinde buldukları toplumdan izole bir yaşam sürdürdükleri fikrine kapıldıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda toplumun çocuk sahibi olmayan bireylere karşı; kınama, acıma ve çocuklar hakkında deneyimlerini paylaşmaktan çekinmeleri şeklinde yansımalarının olduğu belirtilmiştir.

Modernleşen dünya etkisinin tüm dünya ülkelerini yerelleştirmesi nedeniyle çocuksuzluk ve etkilerinin farklı coğrafyalarda benzer sonuçlar doğurması kaçınılmaz bir gerçekliktir. Yaşlılık dönemi; fiziksel, sosyal, psikolojik ve ekonomik açıdan bağımlılığı da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle çocuksuzluk hali, belirli ihtiyaçların (fiziksel, sosyal, psikolojik, ve ekonomik) karşılanamamasında büyük sorunlar teşkil etmektedir. Diğer taraftan artan yaşlı nüfusu yaşlıları giderek sosyal izolasyonla yüz yüze kalmaya mecbur bırakmaktadır. Kuşkusuz bu durum çocuk sahibi olmayan yaşlılarda sosyalleşmenin temelini oluşturduğu düşünülen “çocuğun” eksikliği ile daha sık gözlenmektedir.

Yaşlılık döneminde kendi kendine yetemediğini hisseden birey yanında eş, dost, akraba ile birlikte çocuk desteğini de istemektedir. Araştırmaya katılan yaşlılar arasında çocuksuzluk durumunu eksiklik olarak görmeyip bu durumun üstesinden gelebilmek için: statü kazanma, maddi varlığa sahip olma, iyi eğitilmiş görünme gibi konular üzerinde yoğunlaşarak kendini geliştirme yoluna giderek sosyal izolasyona meydan okuyanlar da gözlenmiştir. Ebeveyn olmayan yaşlıların, sosyal yetersizliklerinin olduğunu düşündüğü konularda telafi için aşırı düzeyde çaba gösterdiği ve bu durumun doğal sonucu olarak popülerite sağlama, sosyal beceri ispatlama, doğru sosyal grubun üyesi olma ve kariyer başarısı elde ederek toplumda görünür kılınmaya çalıştığı tespit edilmiştir.

Yaşlıların çoğunun; çocuksuzluk durumu ve beraberinde ortaya çıkan sosyal destek eksikliğini yakın çevresinde bulunan eş, dost, akraba ve komşularıyla gidermeye çalıştığı saptanmıştır. Özellikle eşlerden birinin ölümü evlilikle başlayan süreç gelişimini tamamlayıp sona erince hayatta kalan eşlerden birine destek olma sorumluluğu en yakınındaki akrabaların olmuştur. Fiziksel, zihinsel, duygusal yönden sorunlar yaşayan, toplumsal ilişkileri zayıflayan karı kocaların yaşlılık dönemi riskleri ile baş edebilmeleri, çocuklarının yokluğu sebebiyle yakın akrabaları, huzurevi ve bakım evi vasıtasıyla mümkün olmaktadır. Geleneksel toplum yapısının meydana getirdiği çocuğu sosyal güvence olarak gören bu anlayış yaşlılık dönemini çocuksuz geçiren yaşlı çiftleri sosyal destek yoksunluğu yaşayarak pek çok alanda mağdur görülen taraf konumuna düşürdüğü anlaşılmıştır.

Araştırmada genel bir sonuca varılacak olursa: çocuksuz yaşlı bireylerin yakın çevrelerinden ve akrabalarından aldığı sosyal ve psikolojik desteğin yetersiz olduğu,

yaşlıların kendilerini sosyal çevreleri üzerine bir yük olarak gördükleri ve bu süreçte yaşlıların çok azının yaşama daha sıkı bağlandığı hususu önemli bir noktadır. Bu değerlendirmeler yaşlı bakımı konusunda devlet politikalarına ve kurum politikalarını harekete geçirici etkiye sahip olabilir niteliktedir.

Bu bölüme kadar tespit edilen bulgular ve sonuçlardan hareketle, araştırmacının bu aşamada kazandığı deneyimlerden yola çıkarak ihtiyaç analizleri yapması ve önerilerde bulunması mümkündür:

- Bütün yaş gruplarının toplumsal yaşama ve toplumsallaşmanın sürdürülmesine karşılıklı olarak katkıları vardır ve hiçbiri ihmal edilebilir değildir. Bu nedenle toplumsal değerlerimizi korumak ve sürdürmek için kuşaklar arası ilişkileri güçlendirecek, aktarımları kolaylaştıracak yaşlı ve genci, yaşlı ve çocuğu bir araya getirecek projelerin geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

- Değişen toplum yapısı ile beraber tüm dünyada nüfusun giderek yaşlandığı görülmekte ve ülkemizin de bu durumdan olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle yaşlı bakımı hususunda gerekli önlemler alınmalı ve bu doğrultuda akraba ve sosyal çevre düzlemlerine maddi anlamda destek olunmalı eğer kapsam dâhilinde değilse sosyal güvenceleri devlet tarafından sağlanmalıdır.

- Yaşlılara yönelik hizmet modelleri geliştirilirken tıbbi sorunlar bağlamında yaklaşımların yanında sosyal destek sağlama amaçlı yaklaşımlar benimsenerek hizmet modellerinin temel felsefesi oluşturmalıdır. Çocuk sahibi olmayan yaşlıların yaşamış oldukları problemlerin giderilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması sadece sosyal çevresinden beklenmemelidir. Bu aşamada ilgili kurumların sosyal destek hizmetleri devreye girmelidir.

- Ebeveyn olmayan yaşlı bireyler; yaşadıkları psikolojik, ekonomik, sağlık, hayat şartları vb. risklere karşı savunmasız kimliğini, sosyal çevresi ve devlet tarafından sağlanan sosyal destek sistemleri aracılığıyla ortadan kaldıracabilecektir. Bu nedenle bireylerin sağlıklı ve başarılı bir yaşlılık süreci geçirmeleri için sosyal izolasyonun önlenmesi, yaşlı bireyin güç ve yeterliliğine uygun çeşitli aktivitelerin planlanması, mümkün olduğu kadar aktif bir yaşam biçiminin sağlanması ve sosyal ilişkilerin canlı tutulması gerekmektedir.

▪ Ebeveyn olmayan yaşlılara yönelik sosyal dışlanmanın ortadan kaldırılması, yaşlıların insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürebilmeleri ancak toplum ve devlet işbirliği ile mümkündür. Nitekim bu durumun gerçekleştirilmesi sosyal dışlanmaya zemin hazırlayan çocuksuz yaşlılara yönelik olumsuz algıların yıkılmasında büyük önem taşımaktadır. Böylece toplum nezdinde yaşlılığın bir değer olarak algılanması büyük ölçüde sağlanarak sosyal dışlanmanın önüne geçilecektir.

▪ Toplumsal açıdan aktif olan yaşlıların, yaşlılıkla daha kolay baş ettikleri, yaşam doyumlarının daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Bu nedenle çocuk sahibi olmayan yaşlı bireyler; çocuksuzluk durumunu dezavantaj olarak algılamalarına sebep olan kısıtlamalardan kurtarılmalı, potansiyellerini geliştirme şansına sahip olabilmeli, nerede yaşarsa yaşasın temel özgürlük ve insan haklarına sahip olmalı, hastalıklardan korunmak için sağlık hizmetlerinden rahatlıkla yararlanabilmeli, olabildiğince uzun süre kendi ortamında ve güvenli bir çevrede yaşayabilmeli, yeterli gelire sahip olmalı, kapasite ve ilgi alanına göre hizmet verilebilmeli, iş gücüne katılabilmeli, bilgi ve deneyimlerini genç kuşaklara aktarabilmek için kendi ile ilgili politikaların saptanmasında aktif rol alabilmelidir.

▪ Çocuksuzluk durumlarının getirmiş olduğu sosyal destek yetersizliğinin yaşlılar üzerinde oluşturacağı olumsuzluklar düşünülerek uygulanan sağlık ve sosyal hizmetlerin yaşlılara etkili bir şekilde ulaştırılmasında aile ve sosyal destek hizmetleri kapsamında değerlendirmeler yapılmalı, yaşlılar bilgilendirilmeli ve bu konudaki bilgi eksiklikleri giderilmelidir.

▪ Ebeveyn olmayan yaşlıların yaşamdan beklentilerini üst düzeyde tutabilmek adına yaşlılık dönemine uyum süreçlerinin daha hızlı ilerlemesi amacıyla bir sosyal politika sağlayıcı olarak ilgili kamu, özel ve gönüllü kuruluşlar aracılığıyla çeşitli eğitici ve öğretici geziler düzenlenmeli ve yaşlılara alışkanlık haline getirebileceği hobiler edindirilmelidir.

▪ Türkiye’de çocuksuz yaşlıların birçoğunun yalnız yaşamaya mahkûm oldukları kanısı bilinmekle beraber tek başına hayata tutunmaya çalıştıkları gerçeği unutulmamalıdır. Bu konuda farkındalık oluşturularak yeni sivil toplum kuruluşlarının kurulması teşvik edilmeli, gerekli maddi destekler sağlanmalıdır. Kamu kurum ve kuruluşları sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği ve dayanışma içerisinde olmalıdır.

▪ Türkiye’de yapılan çalışmalar genel olarak yaşlılık ve yaşlılık süreçlerine ilişkin değerlendirmeleri kapsamaktadır. Çocuksuzluk durumunun yaşlı birey üzerine etkileri göz ardı edilmekle beraber bu konuda daha önce yapılmış doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. Yeni nesil yaşlılık dönemi sorunlarıyla yüzleşmeli bu çerçevede sorun tespiti ve ihtiyaç analizleri yapılmalıdır. Bu nedenle örneklem alanı genişletilerek daha kapsamlı çalışmalar yapılmalıdır.

▪ Türkiye genelinde 81 ili kapsayan çok sayıda katılımcı ile çalışılarak, çocuk sahibi olmayan yaşlılara yönelik araştırmalar yapılmalı ve elde edilen sonuçlar uluslararası düzlemde karşılaştırılmalıdır. Elde edilen bulgular arasındaki farklar ve bu farkların olası nedenleri her açıdan incelenmelidir. Araştırmaların sonucuna göre mevcut sorunları ortadan kaldırmaya yönelik projeler oluşturulmalıdır.

▪ Gerontoloji alanında aktif bir şekilde görev alan sosyal hizmet uzmanları; bağlantı kurucu, savunucu, sosyal değişme ajanı ve danışmanlık rolleriyle hizmet alım sürecinde yaşlı bireyi destekleyici olması açısından önemlidir. Özellikle çocuk sahibi olmayan yaşlılar açısından düşünüldüğünde hizmetlere ve sosyal destek sistemlerine erişimlerinin kısıtlı oluşu nedeniyle sosyal hizmet uzmanları aracılığıyla psikososyal destek kaynağı yaratmaya yönelik çalışmalar yürütülür. Sosyal hizmet uzmanları yaşlı bireyin işlevselliğinin artırılması ve mümkün olduğu ölçüde yaşam şartlarını iyileştirmek üzere gerekli müdahaleleri yapılması açısından kilit bir rol oynamaktadır. Bu nedenle özellikle yaşlı hizmetleri kapsamında sosyal hizmet uzmanlarının görevlendirilmesi elzemdir.

KAYNAKÇA

- Abeles, R. P., Gift, H. C., & Ory, M. C. (1994). *Aging and quality of life*. New York: Springer.
- Abma, J. C., & Martinez, G. M. (2006). Childlessness Among Older Women in The United States: Trends and Profiles. *Journal of Marriage and Family*. Vol:68. pp 1045-1056.
- Akgül, H., & Yeşilyaprak, B. (2015). “Yaşlılar İçin Yalnızlık Ölçeği” nin Türk Kültürüne Uyarlaması: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8(1).
- Akın, G. (2006). Her Yönüyle Yaşlılık. *Palme Yayıncılık Ankara*, sayfa: 10-15.
- Aközer, M., Nuhurat, C., & Say, Ş. (2011). Türkiye’de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler Araştırması. *Aile ve Toplum, Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, cilt:7, sayı: 27, sayfa: 107.
- Albertini, M., & Kohli, M. (2017). Childlessness and intergenerational transfers in later life. In *Childlessness in Europe: Contexts, causes, and consequences* (pp. 351-368). Springer, Cham.
- Alexander, B. B., Rubinstein, R. L., Goodman, M., & Luborsky, M. (1992). A path not taken: A cultural analysis of regrets and childlessness in the lives of older women. *The Gerontologist*, 32(5), 618-626.
- Alga, R. (2005). Yaşam Döngüsüne Bağlı Olarak Konut Tasarımını Etkileyen Faktörler. *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, sayfa: 56-64.
- Allen-Kosal, L. M. (2008). *Cooperative learning and cooperativepre-training: An intervention for loneliness in elementary students*. ProQuest.
- Alloway, R. M., & Bebbington, P. (1987). The Buffer Theory of Social Support - A Review of the Literature. *Psychological Medicine*, 91-108
- Alper, Y. (2013). Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sosyal Güvenlik Hukuku, 5. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.
- Altay, B. & Avcı, Aydın İ. (2009). Samsun Alanlı Köyünde Yaşayan Yaşlılarda Aileden Algılanan Sosyal Destek ile Depresif Belirti Yaşama Sıklığı Arasındaki İlişki. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, sayfa: 139-146.

- Altıparmak, S. (2009). Huzurevinde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Yaşam Doyumunu, Sosyal Destek Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler. *Fırat Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, sayfa: 159-164.
- Arabacı, Z. (2013). Yaşlılarda Kazalar. *7. Ulusal Yaşlılık Kongresi*. sayfa: 212-215.
- Arık, F. (1948). Evlat Edinme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ankara, sayfa: 180.
- Arpacı, F., Avda, E., Doğru, Ö. & Sarıdoğan, T. (2011). Yaşlılarda Ölüm Kaygısının İncelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, Ankara, sayfa: 53-66.
- ASHB. (2014). Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler, *Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, Ankara, sayfa: 84-110.
- Aslan, M., & Hocaoglu, Ç. (2017). Yaşlanma ve Yaşlanma Dönemiyle İlişkili Psikiyatrik Sorunlar. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 53-62.
- Aslan, Ö. & Hazer, O. (2009). Yaşlılıkta Sosyal İlişki ve Toplumsal Hayata Katılım, *Akademik Geriatri Dergisi*, 2(3).
- Ataöv, T. (1996). Çatışmaların Kaynağı Olarak Ayrımcılık. *A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları*, No:20, sayfa:1-96.
- Backes, G. M., & Clemens, W. (2002). Welche Zukunft hat die Soziologie des Alter (n) In *Zukunft der Soziologie des Alter (n) s* (pp. 7-32). VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.
- Bahar, G., Bahar, A. & Savaş, H. (2009). *Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetler*. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi sayı: 12, sayfa: 85-98.
- Bajos, N., & Ferrand, M. (2006). L'interruption volontaire de grossesse et la recomposition de la norme procréative. *Sociétés contemporaines*, (1), 91-117.
- Baltes, P. B., & Baltes, M. M. (1990). *Successful aging: Perspectives from the behavioral sciences*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- Baran, G. A. (2008). Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, sayı: 2, sayfa: 86-97.
- Baran, G. A., Kalıncara, V., Aral, N., & Özkan, Y. (2007). Farklı Sosyo Ekonomik Düzeydeki Yaşlıların Gündelik Yaşamdan Tatmin Olma Düzeyleri: Ankara Kentsel Kesim Örneği. *Türk Geriatri Dergisi*, sayı: 10(1), sayfa:10-18.
- Baumeister, R. F. (1991). *Meanings of life*. New York: Guilford Press.

- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529.
- Beard, J.R., Officer, De Carvalho, I.A., Sadana, R., Pot, A.M., Michel, J.P.,...& Chatterji, S. (2016). The World report on ageing and health: a policy framework for healthy ageing. *The lancet*, 387(10033), 2145-2154.
- Beğer, T., & Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi. *Klinik gelişim*, 25(3), 1-3.
- Bernard, H. R. (2017). *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches*. Rowman & Littlefield.
- Blagosklonny, M.V. (2018). Disease or not, aging is easily treatable. *Ageing*, 10, 3067–3078.
- Blake, J. (1979). Is Zero Preferred? American Attitudes Toward Childlessness. *Journal of Marriage and the Family*, 41, 245-257.
- BM. (2017). Population Facts. Population ageing and sustainable development, United Nations Department of Economic and Social Affairs. (s. 1-4).
- Bromley, D. B. (1969). Przejawy biologiczne. Wprowadzenie. *Psychologia starzenia sie*. Bromley DB (ed.). PWN, Warszawa, 36-43.
- Bulduk, E. Ö. (2014). Yaşlılık ve Toplumsal Değişim. TSA / Yıl: 18 sayı: 2, sayfa: 53-60.
- Bulterijs, S., Hull, R.S., Björk, V.C., Roy, A.G.(2015). It is time to classify biological aging as a disease. *Front. Genet.* 6, 205.
- Burt, S., & Perlis, L. (1999). Rehber Anne Babalar. (Çev. Fatma Can Akbaş), (2003). İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Buz, S. (2015). Yaşlılara Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 53, sayfa: 268-278.
- Cacioppo, J. T., Cacioppo, S., Cole, S. W., Capitanio, J. P., Goossens, L., & Boomsma, D. I. (2015). Loneliness across phylogeny and a call for comparative studies and animal models. *Perspectives on Psychological Science*, 10, 202-212.
- Cacioppo, J. T., Hawkley, L. C., Norman, G. J., & Berntson, G. G. (2011). Social isolation. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1231(1), 17-22.

- Cacioppo, J. T., Hughes, M. E., Waite, L. J., Hawkley, L. C., & Thisted, R. A. (2006). Loneliness as a specific risk factor for depressive symptoms: cross-sectional and longitudinal analyses. *Psychology and aging*, 21(1), 140.
- Cacioppo, S., Grippo, A. J., London, S., Goossens, L., & Cacioppo, J. T. (2015). Loneliness: Clinical import and interventions. *Perspectives on Psychological Science*, 10, 238-249.
- Campbell, D. T. (1955). The informant in quantitative research. *American Journal of sociology*, 60(4), 339-342.
- Cangöz, B., Rakıcıoğlu, N., Baydar, T., Hersek, N., Özbek, M., Bilir, N., Babaoğlu, M., Güven, S., Aki, Ş., Testik, M., Erdil, F. (2014). Yeni Başlangıçlara Hazır mıyız? Bir üniversitenin 60 yaş üzeri akaidari personelinin emeklilik ile ilgili algı ve görüşleri Betimsel bir araştırma, *STED/Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*. ss. 39-49.
- Caplan, A.L. (2005). Death as an unnatural process. Why is it wrong to seek a cure for aging? *EMBO Rep*, 6, S72–S75.
- Caplan, G. (1974). *Support systems and community mental health: Lectures on concept development*. behavioral publications.
- Carr, D. (1997). The Fulfillment of Career Dreams at Midlife: Does it Matter for Women's Mental Health? *Journal of Health and Social Behavior*, 38(4), 331-344.
- Carver, L. F., Beamish, R., Phillips, S. P., & Villeneuve, M. (2018). A scoping review: Social participation as a cornerstone of successful aging in place among rural older adults. *Geriatrics*, 3(4), 75.
- Ceylan, H. (2015). Sosyal Değerden Sosyal Soruna Yaşlılık: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Değişen Yaşlılık Algısı Modern Hayat ve Yaşlılık, Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Chipuer, H. M. (2004). Australian children's understanding of loneliness. *Australian Journal of Psychology*, 56 (3), 147-153.
- Cohen, S., Mckay, G. (1984). Social Support, Stress, and the Buffering Hypothesis: A Theoretical Analysis. *Handbook of Psychology And Health*, 4, 253
- Coşkun, Y. & Akkaş, G. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleriyle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, Cilt: 10, Sayı:1, sayfa: 213-227.
- Couton, P. & Gaudet, S. (2008). Rethinking social participation: The case of immigrants in Canada. *J. Int. Migr. Integr.*, 9, 21–44.

- Croog, S. H., Lipson, A., & Levine, S. (1972). Help patterns in severe illness: The roles of kin network, non-family resources, and institutions. *Journal of Marriage and the Family*, 32-41.
- Cropley, A. (2015). Introduction to qualitative research methods. *Hamburg, Germany*.
- Cruz García, G. S. (2006). The mother–child nexus. Knowledge and valuation of wild food plants in Wayanad, Western Ghats, India. *Journal of ethnobiology and ethnomedicine*, 2(1), 1-6.
- Çayır, K. (2012). Yaşçılık/ yaşa dayalı ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi*, 163-174.
- Danış, M. Z. (2009). Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 67-84.
- Debest, C., & Mazuy, M. (2014). Childlessness: A life choice that goes against the norm. *Population Societies*, (2), 1-4.
- Dilman, V.M. (1988). Four models of medicine: Mechanisms of aging and conditions promoting cancer development. *Ann. N. Y. Acad. Sci.*, 521, 226–227
- Dilman, V.M., Revskoy, S.Y., Golubev, A.G. (1986). Neuroendocrine-ontogenetic mechanism of aging: Toward an integrated theory of aging. *Int. Rev. Neurobiol.*, 28, 89–156.
- Di Tommaso, E., Brannen, C., & Best, L. A. (2004). Measurement and validity characteristics of the short version of the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults. *Educational and Psychological Measurement*, 64, 99-119.
- Djernes, J. K. (2006). Prevalence and Predictors of Depression in Populations of Elderly: A review. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 113(5), 372-387.
- Douglas, H.B., Georgiou, A. & Westbrook, J. (2017). Social participation as an indicator of successful aging: An overview of concepts and their associations with health. *Aust. Health Rev*, 41, 455–462.
- Duyar, İ. (2008). Yaşlanma yaşlılık ve antropoloji. *Türk Geriatri Vakfı ve Geriatri Gerontoloji Derneği*, Edts: Mas R, Işık TA, Karan MA, Beğler T, Akman Ş, Ünal T. *Birinci Baskı*, Ankara, TGV, 9-19.
- Dykstra, P. A. (2009). Childless old age. In *International handbook of population aging* (pp. 671-690). Springer, Dordrecht.

- Dykstra, P. A., & Hagestad, G. O. (2007). Childlessness and parenthood in two centuries: Different roads—different maps?. *Journal of Family Issues*, 28(11), 1518-1532.
- Dykstra, P. A., & Hagestad, G. O. (2007). Roads less taken: Developing a nuanced view of older adults without children. *Journal of family issues*, 28(10), 1275-1310.
- Dziegielewska, M. (2006). Człowiek stary a rodzina. In: Szatur-Jaworska B, Bledowski P, Dziegielewska M. *Podstawy Gerontologii Społecznej*. Warszawa: Oficyna wydawnicza ASPRA – JR;.p.87–105.
- Dzlechlaz, M., Filip, R. (2014). Biological Psychological and Social Determinants of Old Age: Bio-psycho-social aspects of human aging. *Annals of agricultural and Environmental Medicine*. Vol 21, no 4, p.835-838
- Eales, J., Keefe, J. & Keating, N. (2008). Age-friendly communities. In *Rural Ageing: A Good Place to Grow Old?* Keating, N., Ed.; Policy Press: Bristol, UK, pp. 109–120
- Eaton, W. W. (1978). Life events, social supports, and psychiatric symptoms: A re-analysis of the New Haven data. *Journal of Health and Social Behavior*, 230-234.
- Eggebeen, D. J., & Knoester, C. (2001). Does fatherhood matter for men? *Journal of marriage and family*, 63(2), 381-393.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2013). Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı. s,1-31, Ankara.
- Ereş, F. (2009). Toplumsal bir sorun: suçlu çocuklar ve ailenin önemi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(17), 88-96.
- Ernst, J. M., & Cacioppo, J. T. (1999). Lonely hearts: Psychological perspectives on loneliness. *Applied and Preventive Psychology*, 8, 1-22.
- Ersoy, S., Okçay, H., & Özkahraman, Ş. (2013). Kentleşmenin yaşlı üzerine etkileri. *Akademik Geriatri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, s. 51-56.
- Faragher, R.G. (2015). Should we treat aging as a disease? The consequences and dangers of miscategorisation. *Front. Genet.* 6, 171.
- Folbre, N. (1994). Children as public goods. *The American Economic Review*, 84(2), 86-90.

- Furstenberg, F. F. (2005). Banking on families: How families generate and distribute social capital. *Journal of Marriage and Family*, 67(4), 809-821.
- Gallagher, S. K., & Gerstel, N. (2001). Connections and constraints: The effects of children on caregiving. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 265-275.
- Garfein, A. J., & Herzog, A. R. (1995). Robust aging among the young-old, old-old, and oldest-old. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 50B, pp. 77-87.
- Goossens, L., Van Roekel, E., Verhagen, M., Cacioppo, J. T., Cacioppo, S., Maes, M., & Boomsma, D.I. (2015). The genetics of loneliness: Linking evolutionary theory to genome-wide genetics, epigenetics, and social science. *Perspectives on Psychological Science*, 10, 213-226.
- Gottlieb, B. H. (1976). Lay influences on the utilization and provision of health services: A review. *Canadian Psychological Review/Psychologie canadienne*, 17(2), 126.
- Gourash, N. (1978). Help-seeking: A review of the literature. *American journal of community psychology*, 6(5), 413.
- Green, B.H., Copeland, J. R. M., Dewey, M. E., Sharma, V., Saunders, P. A., Davidson, I. A., & McWilliam, C. (1992). Risk factors for depression in elderly people: a prospective study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 86(3), 213-217.
- Grewal, I., Lewis, J., Flynn, T., Brown, J., Bond, J & Coast, J. (2006). Developing attributes for a generic quality of life measure for older people: Preferences or capabilities? *Soc. Sci. Med*, 62, 1891–1901
- Gurin, G., Veroff, J., & Feld, S. (1960). Americans view their mental health: A nationwide interview survey.
- Gustad, G., Dhillon, S. S., & Sidibé, D. (2004). Local use and cultural and economic value of products from trees in the parklands of the municipality of Cinzana, Mali. *Economic Botany*, 58(4), 578-587.
- Hansson, R. O., Jones, W. H., Carpenter, B. N., & Remondet, J. H. (1987). Loneliness and adjustment to old age. *The International Journal of Aging and Human Development*, 24(1), 41-53.
- Harman, D. (1981). The Aging Process. University Of Nebraska College of Medicine, Departments of Medicine and Biochemistry, Omaha. Pp.7124-7128.
- Hawkey, L. C., & Capitano, J. P. (2015). Perceived social isolation, evolutionary fitness and health outcomes: A lifespan approach. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 370.

- Hazzard, W. R. (1995). Weight control and exercise: Cardinal features of successful preventive gerontology [Editorial]. *Journal of the American Medical Association*, 274,1964-1965.
- Heaney, C. A., & Israel, B. A. (2008). Social Networks and social support. In K. Glanz, B. K. Rimer, & K. Viswanath (Eds.), *Health behavior and health education: Theory, research, and practice* (pp 189–207).
- Heikkinen, R. L., Berg, S., & Avlund, K. (1995). Depressive symptoms in late life. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 10(4), 315-330.
- Henderson, S. (1977). The Social Network, Support and Neurosis: The Function of Attachment in Adult Life. *The British Journal of Psychiatry*, 131:185-91.
- Herd, P. (2006). Crediting care or marriage? Reforming Social Security family benefits. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 61(1), 24-34.
- Hobfoll, S.E., Stokes, J.P. (1988). The Process and Mechanics of Social Support. In S. W. Duck (Ed.). *Handbook of Personal Relationships* (pp.497-517). New York: John Wiley and Sons Ltd.
- Hoffman, L. W., Manis, J. D. (1979). The Value of Children in the United States: A New Approach to the Study of Fertility. *Journal of Marriage and the Family*, 41(3), pp.583-596.
- Hoffman, L. W., McManus, K. A., Brackbill, Y. (1987). The Value of Children to Young and Elderly Parents. *International Journal of Aging and Human Development*, 25(4), pp.309-322.
- Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., Baker, M., Harris, T., & Stephenson, D. (2015). Loneliness and social isolation as risk factors for mortality: A meta-analytic review. *Perspectives on Psychological Science*, 10, 227-237.
- İçli, G. (2010). Yaşlılar ve Yaşlılığın Değerlendirilmesi: Denizli İli Üzerine Niteliksel Bir Araştırma. Pamukkale Üniversitesi, Denizli, sayfa:1-13.
- İlgar, L. & İlgar, Ş. (2007); Yaşlılık Dönemi ve Yaşlının Gelişim Görevleri, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, İstanbul. sayfa: 147-156.
- Jarvis, M. C., Miller, A. M., Sheahan, J., Ploetz, K., Ploetz, J., Watson, R. R., ... & Orr, B. (2004). Edible wild mushrooms of the Cofre de Perote region, Veracruz, Mexico: An ethnomycological study of common names and uses. *Economic Botany*, 58(1), s. 111-S115.

- Kahraman, L. (2016). Yaşlılara İlişkin Sosyal Dışlanmayı Önleyici Politikaların Geliştirilmesi, Velittin Kalıncara (Ed.), Yaşlılık: Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler-2, s.130-134, Ankara.
- Kalıncara, V., (2014). Türkiye’de siyasi partilerin seçim bildirgelerinde yaşlılara yönelik yaklaşımları ve gerçekleştirilme düzeyleri. IV Ulusal Yaşlılık Kongresi, 22-23 Kasım 2007, Ankara, 270-281.
- Kapıkıran, Ş. (2016). Yaşlılarda Yalnızlık ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki: Sosyal Desteğin Aracılık Rolünün Sınanması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, cilt:9, sayfa: 15.
- Kapıkıran, Ş., & Kapıkıran, A. N. (2016). Yaşlılık ve Yalnızlık, Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler-2. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi PDR Anabilim Dalı*, Denizli, sayfa: 79-104.
- Karadağ, Ö. (2013). Türkiye Türkçesi Atasözlerinde Çocuk ve Çocukluk. *Düzce Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü*, Düzce, sayfa:120.
- Karakaş, S.A., & Durmaz, H. (2017). Yaşlılık Dönemi Psikolojik Özellikleri ve Moral. *Hacettepe Tıp Dergisi*, Cilt: 18, s. 32-36.
- Karakuş, B. (2018). Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Hizmetler Kurumsal Yaşlı Bakımı ve Kurumsal Yaşlı Bakımında İllerin Durumu. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını. Ankara.
- Kaya, B. (1999). Yaşlılık ve Depresyon’ı Tanı ve Değerlendirme, *Geriatry Dergisi*, Ankara, sayfa: 78.
- Kaya, M. & Aslan, D. (2007). Ankara’da Bir Sağlık Ocağı Bölgesinde Yaşayan yaş Ve Üzeri Bireylerin Sosyal Yaşama Katılım İle İlgili Bazı Davranışları Ve Yaşam Kalitesi İle İlişkisi, 11. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Özet Bildiri Kitabı, 290.
- Keefe, S. E., Padilla, A. M., & Carlos, M. L. (1979). The Mexican-American extended family as an emotional support system. *Human Organization*, 144-152.
- Keith, P. (1983). A Comparison of The Resources of parents and childless men and women in very old age. *Fam Relat*, 32, s. 03-409.
- Kerem, M., Meriç, A., Kırdı, N., & Cavlak, U. (2001). Ev ortamında ve huzurevinde yaşayan yaşlıların değişik yönlerden değerlendirilmesi. *Geriatry*, 4(3), 106-112.
- Khorshid, L., & Arslan, G. G. (2006). Hemşirelik ve Sosyal Desteğin Önemi. *DİRİM*, sayfa: 182-188.

- Klonowicz, S. (1986). Starzenie się ludności,[w:] Encyklopedia Seniora. Red. FW Sawicka, B. Maryńska, E. Stańczuk. Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa, 35-56.
- Knoester, C., & Eggebeen, D. J. (2006). The effects of the transition to parenthood and subsequent children on men's well-being and social participation. *Journal of Family Issues*, 27(11), 1532-1560.
- Knoester, C., Petts, R. J., & Eggebeen, D. J. (2007). Commitments to fathering and the well-being and social participation of new, disadvantaged fathers. *Journal of Marriage and Family*, 69(4), 991-1004.
- Kocemba, J. (2007). Starzenie się człowieka. In: Grodzicki T, Kocemba J, Skalska A (eds.). Geriatria z elementami gerontologii ogólne. Gdańsk: Via Medica. p.6–12.
- Kocemba, J. (2000). Biologiczne wyznaczniki starości. In: Panek A, Szarota Z (eds.). Zrozumieć starość. Kraków: Oficyna wydawnicza TEXT. .p.107–110.
- Koçyiğit, T. O. (2012). İnfertilite ve Sosyo-Kültürel Etkileri. *İnsanbilim dergisi*, 1(1), 27-37.
- Kohli, M., & Albertini, M. (2009). Childlessness and intergenerational transfers: what is at stake?. *Ageing & Society*, 29(8), 1171-1183.
- Koşar, N. G. (1996). Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı. Ankara: Şafak Yayınları.
- Köroğlu, C. Z., & Köroğlu, M. A. (2015). Mekânın Dönüşümü ve Yaşlılık Üzerine: Kentleşme Ve Yaşlılık Olgusu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 41 sayfa: 818.
- Kurt, G., Beyaztaş, Y. F., & Erkol, Z. (2010). Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyeti. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı*, sayfa: 36-37.
- Kvale, S. (1983). The qualitative research interview: A phenomenological and a hermeneutical mode of understanding. *Journal of phenomenological psychology*, 14(2), 171.
- Lasgaard, M., Goossens, L., Bramsen, R. H., Trillingsgaard, T., & Elklit, A. (2011). Different sources of loneliness are associated with different forms of psychopathology in adolescence. *Journal of Research in Personality*, 45, 233-237.
- Letherby, G., & Williams, C. (1999). Non-motherhood: Ambivalent autobiographies. *Feminist Studies*, 25(3), 719-728.

- Lewis, J. L., & Sheppard, S. R. (2006). Culture and communication: can landscape visualization improve forest management consultation with indigenous communities?. *Landscape and urban planning*, 77(3), 291-313.
- Lin, N., Ensel, W.M.S., Ronald, S., & Kuo, W. (1979). Social Support, Stressful Life Events, and Illness: A Model and an Empirical Test. *Journal of Health and Social Behavior*, 20:108-19.
- Long, C. R., & Averill, J. R. (2003). Solitude: An exploration of benefits of being alone. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 33, 21-44.
- Lopez, E. J., & Salas, L. (2006). Assessing social support in Mexican American high school students: A validity study. *Journal of Hispanic Higher Education*, 5, 97–106.
- Lyon, L. M., & Hardesty, L. H. (2005). Traditional healing in the contemporary life of the Antanosy people of Madagascar. *Ethnobotany Research and Applications* 3:287-294.
- Mandıracıoğlu, A. (2010). Dünyada ve Türkiye'de yaşlıların demografik özellikleri. *Ege Tıp Dergisi*, 49(3), 39-45.
- Masi, C. M., Chen, Y. H., Hawkey, L. C., & Cacioppo, J.T. (2011). A meta-analysis of interventions to reduce loneliness. *Personality and Social Psychology Review*, 15 (3), 219–66.
- Mason, M. A., Fine, M. A., & Carnochan, S. (2001). Family law in the new millennium: For whose families?. *Journal of Family Issues*, 22(7), p. 859-881.
- Matecka, M. (2009). Dobrostan psychiczny w okresie starości. In: Talarska D, Wieczorowska-Tobis K (eds.). *Człowiek w wieku podeszłym we współczesnym społeczeństwie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Medycznego im Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. .p.21–30
- Millar, J., Warman, A. (1996). *Family obligations in Europe*. Family Policies Centre, London.
- Mullins, L.C., & Mc Nicholas, N. (1986). Loneliness among the elderly: issues and considerations for professionals in aging. *Gerontol Geriatr Educ*; 7: 55-65.
- Nowicka, A. (2006). Starość jako faza życia człowieka. In: Nowicka A (ed.). *Wybrane problemy osób starszych*. Kraków: Oficyna wydawnicza „Impuls”. p.17–25
- Offer, S., & Schneider, B. (2007). Children's role in generating social capital. *Social Forces*, 85(3), 1125-1142.

- Öz, F. (2002). Yaşamın Son Evresi: Yaşlılık Psikososyal Açıdan Gözden Geçirme. *Kriz Dergisi*, 10(2), s. 17-28.
- Özer, S., & Fadiloğlu, Ç. (2006). 65 Yaş ve Üzeri Bir Grup Yaşlının Aile Sağlıklarının Sosyal Ağlarının ve Algıladıkları Aile Destek Sistemlerinin Değerlendirilmesi. *Türk Geriatri Dergisi-Turkish Journal of Geriatrics*, 9(3), 158-164
- Özmete, E. (2019). Yeni Yüzyılda Yaşlanma İçin Gündem: Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar. *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet*, s. 11-29.
- Öztop, H. & Akkurt, Ş. S. (2016). Yaşlılıkta Uyum Sorunları, Yaşlılık: Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar. Çözümler-2, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Ankara, sayfa: 45-61.
- Pangaribowo, E.H., Keban, Y.T., & Darwin, M. (2020). Elderly care: A study on community care services in Sleman, DIY, Indonesia, *Journal of Ageing, Research*, 1-11.
- Patton, M. Q. (2005). Qualitative Research. *Encyclopedia of Statistics in Behavioral Science*.
- Pedich, W. (2007). Gerontologia i geriatria. In: Grodzicki T, Kocemba J, Skalska A (eds.). *Geriatria z elementami gerontologii ogólnej*. Gdańsk: Via Medica. p.2-5 .
- Pekcan, H. (2000). Yaşlılık, Erkan GÖNÜL, Işıksan VEDAT (eds.) *Antropoloji ve Yaşlılık: Prof. Dr. Vedia Emiroğlu'na Armağan İçinde*. Ankara. S.-51-54.
- Polat, Ü., & Kahraman, B. (2013). Yaşlı Bireylerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişki. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü*, Ankara, sayfa: 213.
- Renske, J., Van den Bijgaart, E., Eikelenboom, D. C., Hoogenboom, M., Fütterer, J. J., Den Brok, M. H., & Adema, G. J. (2017). Thermal and mechanical high-intensity focused ultrasound: perspectives on tumor ablation, immune effects and combination strategies. *Cancer Immunology, Immunotherapy*, 66(2), 247.
- Rimmer, J. H. (2006). Use of the ICF in identifying factors that impact participation in physical activity/rehabilitation among people with disabilities. *Disability and rehabilitation*, 28(17), 1087-1095.
- Rowe, J. W., & Kahn, R. L. (1997). Successful aging. *The gerontologist*, 37(4), 433-440.
- Rowles, G. D. (1983). Place and personal identity in old age: Observations from Appalachia. *Journal of environmental psychology*, 3(4), 299-313.

- Rubinstein, R. L. (1987). Childless Elderly Theoretical Perspectives and Practical Concerns. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 2(1), s. 1-14.
- Salar, S., Günal, A., Pekçetin, S., Huri, M., Mehr, K. B., Katırcıbaşı, G., & Uyanık, M. (2016). Yaşlılarda Aktivite, Çevre ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi, *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, sayı:2, sayfa: 89-96.
- Sandler, I. N. (1980). Social support resources, stress, and maladjustment of poor children. *American Journal of Community Psychology*, 8(1), 41.
- Sarkisian, C.A., Lee-Henderson, MH., & Mangione, B.C.M. (2003). Depressed Older Adults Who Attribute Depression To “Old Age” Believe It Is Important To Seek Care? *J Gen Intern Med*; 18: 1001- 1005.
- Schoen, R., Kim, Y. J., Nathanson, C. A., Fields, J., & Astone, N. M. (1997). Why do Americans want children?. *Population and development review*, p. 333-358.
- Séguy, I., Courgeau, D., Caussinus, H., Buchet, L.(2019). Chronological Age, Social Age and Biological Age. *INED*. p-1-7.
- Seidler, J. (1974). On using informants: A technique for collecting quantitative data and controlling measurement error in organization analysis. *American Sociological Review*, 816-831.
- Sherbourne, C. D., & Stewart, A. L. (1991). The MOS social support survey. *Social science & medicine*, 32(6), 705-714.
- Singh, A., & Misra, N. (2009). Loneliness, depression and sociability in old age. *Industrial psychiatry journal*, 18(1), 51.
- Sjerobabski, I., & Situm, M. (2010). Skin Aging. *Acta Clin Croat*.No:4,p.515-518.
- Softa, K. H., Bayraktar, T., & Uğuz C. (2016). Yaşlı Bireylerin Algılanan Sosyal Destek Sistemleri ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarını Etkileyen Faktörler. *Elderly Issues Research Journal*, cilt:9 sayfa: 35-70.
- Solomon, S. M. (2000). Childhood loneliness: Implications and intervention considerations for family therapists. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 8 (2), 161-4.
- Sosyal Sektörler Koordinasyon Genel Müdürlüğü. (2007). Türkiye’de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı. 113.
- Stek, M. L., Vinkers, D. J., Gussekloo, J., Beekman, A. T., Van Der Mast, R. C., & Westendorp, R. G. (2005). Is depression in old age fatal only when people feel lonely?. *American journal of psychiatry*, 162(1), 178-180.

- Steves, C. J., Spector, T. D., & Jackson, S. H. (2012). Ageing, genes, environment and epigenetics: what twin studies tell us now, and in the future. *Age and ageing*, 41(5), 581-586.
- Szarota, Z. (2004). Gerontologia społeczna i oświatowa. Zarys problematyki. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Szukalski, P. (2007). Proces starzenia się ludności – przyczyny, etapy, konsekwencje. In: Grodzicki T, Kocemba J, Skalska A (eds.). Geriatria z elementami gerontologii ogólnej. Gdańsk: Via Medica. p.13–18
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*, Ankara, sayfa: 51-59.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYGHM) Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Yönerge. <https://www.aile.gov.tr/> Erişim Tarihi: 01.01.2022
- Tezcan, S., Seçkiner, P. (2012). Türkiye’de Demografik Değişim; Yaşlılık Perspektifi. Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler. 1.Basım, 1-8, Palme Yayıncılık.
- Thompson, L. H., & Carasso, A. (2002). Social Security and the Treatment of Families: How Does the United States Compare with Other Developed Countries?. *Social Security and the family: Addressing unmet needs in an underfunded system*, 123-176.
- Tomanbay, İ. (2007). Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler. *Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Ankara, Sayfa: 1-5.
- Trafialek, E. (2003). Człowiek stary. In: Pilch T (eds.). Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom I. Warszawa.
- Tremblay, M. A. (1957). The key informant technique: A nonethnographic application. *American Anthropologist*, 59(4), 688-701.
- Tufan, İ. (2016). Antik Çağdan Günümüze Yaşlanma ve Yaşlılık. Nobel Yayıncılık.
- Total, O. (2015). Yaşlılık, yaşam çevresi ve evrensel tasarım. *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri, Afşar Matbaacılık, Ankara*, 213.
- TÜİK. (2016). Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2016. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2016-24641#:~:text=Mutlu%20oldu%C4%9Funu%20beyan%20eden%20bireylerin%20oran%C4%B1%202015%20y%C4%B1nda%20%56%2C6,58%2C1'e%20y%C3%BCkseldi>. Erişim Tarihi: 15.04.2022

- TÜİK. (2021). Aile Yapısı Araştırması. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>. Erişim Tarihi: 15.04.2022
- TÜİK. (2021). İstatistiklerle Yaşlılar Raporu 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636>. Erişim Tarihi: 15.04.2022
- TÜİK. (2021). Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2021-45832>. Erişim Tarihi: 15.04.2022
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, Sayı:24. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ünal, S. (2010). Ailenin Yaşam Döngüsü. T.C. İnönü Üniversitesi, *İNUZEM Uzaktan Eğitim Yayını*, No 2010-001.5, Malatya.
- Valenzuela, D., & Shrivastava, P. (2002). Interview as a method for qualitative research. *Southern Cross University and the Southern Cross Institute of Action Research (SCIAR)*.
- Varişli, B. (2017). Türkiye’de Yaşlanma ve Demografi. Gerontoloji, Kapsam. Disiplinlerarası İş Birliği, Ekonomi ve Politika, 1. Cilt, s.27.35.
- Vasto, S., Scapagnini, G., Bulati, M., Candore, G., Castiglia, L., Colonna-Romano, G., & Caruso, C. (2010). Biomarkes of aging. *Front Biosci (Schol Ed)*, 2(1), 392-402.
- Weiss, R. S. (1974). The provisions of social relationships. In Z. Rubin (Ed.), *Doing unto others* (pp. 17-26). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- WHO. (2015). *World report on ageing and health*. World Health Organization.
- WHO. (2021). Ageing ann Health. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>. Erişim Tarihi: 20.04.2022
- Wondolowski, C., & Davis, D. K. (1988). The lived experience of aging in the oldest old: A phenomenological study. *American Journal of Psychoanalysis*, 48(3), 261-270.
- Yazıcı, E. (2014). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 247-270.

- Yelken, T.Y., Yokuş, G.Y.,Uygur, M. (2020). Bilimsel Araştırmaları İnceleme ve Değerlendirme Ölçütleri ve Tarama Araştırmaları İçin Analitik Puanlama Anahtarı, Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, ed. Behçet ORAL & Ahmet ÇOBAN (Ankara, Pegem Akademi), s.442-460.
- Yertutan, C. (1991). Yaşlılıkta Ortaya Çıkan Fiziksel Değişiklikler. *Aile ve Toplum, Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, sayfa:1.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2013). Yaşlılık ve Yaşlı Bakışı: Ömür Dediğin Programı Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Konya, sayfa: 19-71.
- Yılmaz, A. (2013). Dünya’da ve Türkiye’de yaşlılarda demografik değişiklikler. *Yaşlılarda Güncel Sağlık Sorunları ve Bakımı*, sayfa: 1-17.
- Zakowska-Wachelko, B. (2000). Zarys medycyny geriatrycznej. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
- Zengin, E., Şahin, A., & Özcan, S. (2012). Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF*, Cilt: 19, Sayı:2, sayfa:133-142.
- Zych, A., Kaleta-Witusiak, M. (2006). Geragogika specjalna – moralnym obowiazkiem naszych czasow. In: Nowicka A (eds.). Wybrane problemy osób starszych. Kraków: Oficyna wydawnicza „Impuls”. p.28–41.
- 2022 Sayılı Kanun. (1976). 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun. T.C. Resmi Gazete. cilt:15, s. 3254.
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). T.C.Resmi Gazete, 18059, Cilt:22, s.5799-5818.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler	56

EKLER

EK- 1: Bilgilendirilmiş Onam Formu

T.C. KARABÜK ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

İLERİ YAŞLARDA SOSYAL YAŞAM VE YAŞLI REFAHI: EBEVEYN OLMAYAN YAŞLILARIN DENEYİMİ

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Sizi Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim dalı tarafından yürütülen “İleri Yaşlarda Sosyal Yaşam ve Yaşlı Refahı: Ebeveyn Olmayan Yaşlıların Deneyimi” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı çocuk sahibi olamayan yaşlı bireylerin sosyal destek ağlarının ve süreçlerinin incelenmesidir. Araştırmaya sizden tahminen süre ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminenkişi katılacaktır. Bu araştırmada görüşme tekniği kullanılacak olup görüşmeler ses kaydına alınacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptir. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup görüşme bilgileriniz **gizli tutulacaktır**. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya sorabilir veya numaralı telefondan ulaşabilirsiniz.

Eda Sıdika BULUŞ

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının:

Adı-Soyadı:

Adres:

Telefon:

Katılımcının İmzası:

EK- 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırma Konusu: İleri Yaşlarda Sosyal Yaşam ve Yaşlı Refahı: Ebeveyn Olmayan Yaşlıların Deneyimi

Tarih ve Saat:

Görüşmeci:

Karabük Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim dalı Yüksek Lisans öğrencisi olarak sizinle görüşmekteki amacımız; çocuk sahibi olamayan yaşlı bireylerin sosyal destek ihtiyaçlarının karşılanması için mevcut anlayışı geliştirmeye yönelik uygulamaları keşfetmek ve çocuk sahibi olmayan yaşlı bireylerin sosyal destek sistemlerine entegrasyonu konusunda bilinçli adımlar atılmasına öncülük etmektir. Ayrıca sosyal devlet ilkesinin gereği olarak, her geçen gün toplam nüfus içerisindeki oranı artmakta olan çocuk sahibi olmayan yaşlı bireylere sunulacak sosyal destek sağlayıcı hizmetler ile sağlık ve sosyal hizmetlerin nitelik ve nicelik yönünden daha etkili ve yeterli uygulamalarını etkin kılmayı sağlamaktır.

Görüşme sonuçları toplu olarak analiz edilip raporlanacağı için kişisel bilgileriniz saklı tutulacaktır. Bu çalışmanın başarıya ulaşması öncelikle vereceğiniz bilgilerin doğruluğuna bağlıdır. Bu çalışmaya zaman ayırdığınız ve soruları cevaplandırduğunuz için teşekkür ederiz.

Hazırlayan: Eda Sıdıka BULUŞ

Soruları şuan ki yaşam koşullarınızı göz önüne alarak cevaplayınız.

- 1) Yaşınız:
- 2) Cinsiyetiniz: Bayan () Erkek ()
- 3) Medeni Durumunuz: Evli () Bekar ()
- 4) Evlilik Süresi(yıl):.....
- 5) Eğitim Durumunuz:
- 6) Mesleğiniz:
- 7) Sosyal Güvence Durumu:
- 8) Kiminle birlikte yaşıyorsunuz:
- 9) Ailenizin aylık toplam geliri:.....
- 10) Ailenizdeki birey sayısı:.....(Şuan içinde bulunduğunuz aileyi göz önüne alarak cevaplayınız.)

2.Bölüm Görüşme Soruları

1. Gün içinde neler yapıyorsunuz?
2. Çocukken toplumun yaşlılara bakışı nasıldı, şimdi nasıl sizce? Bu anlamda neler değişti sizce?
3. Gençken neleri hedefliyordunuz, ne tür amaçlarınız vardı? Şimdi bu amaçlara veya hedeflere ulaştığınızı düşünüyor musunuz?
4. Türkiye’de yaşlılara verilen değer hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce yaşlılara değer veren bir toplum muyuz? Bu konudaki düşünceleriniz neler?
5. Kendinizi düşündüğünüzde yaşlılık sürecinde hayatınızda neler değişti? Bu süreç sizin için zorlu muydu yoksa hazırlıklı olduğunuz bir süreç miydi? Bu anlamda değişime ayak uydurduğunuzu düşünüyor musunuz?
6. Elinizde sihirli bir değnek olsa şuan için neleri değiştirmek isterdiniz?
7. Elinizdeki sihirli değnekle şu an için yaşlılık sürecini nerede ve kimlerle geçirmek isterdiniz?
8. Hayata dair pişmanlıklarınız neler? Bu anlamda geçmişe dair değiştirmek istediğiniz keşke dediğiniz anlar neler?
9. Geleceğiniz hakkında neler düşünüyorsunuz ve geleceğe dair kaygılarınız neler?
10. Başınız derde girdiğinde veya rahatsızlandığınızda yanınızda kimin olmasını istersiniz şu an için ilk düşündüğünüz kişi kim, bu anlamda kimden veya kimlerden yardım istiyorsunuz?
11. Çocuğunuz olsaydı her şey daha farklı olur muydu? Bu anlamda neler değiştirdi sizce? Bu durum evliliğinizi nasıl etkilerdi?
12. Bir çocuğa sahip olma konusunda baskı hissettiniz mi? Eşinizin, ailenizin, akrabalarınızın ve diğer insanların bu konudaki düşünceleri nelerdi? Herhangi bir tepki aldınız mı?
13. Sizce çocuğunuzun olmamasının sosyal hayatta ne tür faydaları olmuştur? (Zararları da soru açılarak sorulmalıdır.)
14. Çocuğunuzun olmaması sosyal statünüzü, aile ilişkilerinizi etkiledi mi sizce? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?
15. Özel günlerde neler yapıyorsunuz? (Ne hissettiğini anlamak için soru açılmalıdır.)
16. Aile, akraba ve arkadaşlarınızla görüşebiliyor musunuz, ne sıklıkta görüşüyorsunuz? Bu görüşmeler sizin için nasıl geçiyor, memnun oluyor musunuz bu görüşmelerden?
17. Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı? Bu güvence gerçekten güven veriyor mu size?
18. Bu sosyal güvence yeterli düzeyde sağlık hizmeti almanızı sağlıyor mu?
19. Yaşlılara yönelik hizmetleri (sosyal ve kurumsal anlamda) yeterli buluyor musunuz? Bu anlamda sizce hangi hizmetler verilmelidir? Eksik gördüğünüz noktalar neler?

20. Kendinizi toplumun bir üyesi olarak görüyor musunuz, herhangi bir dışlanmaya maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz? Bu konudaki duygu ve düşünceleriniz neler?
21. Verilen sağlık ve sosyal hizmetler topluma karışmanızı kolaylaştırıyor mu?
22. Toplumdan uzak olduğunuzu veya toplumun, çevrenizin yaşlı olduğunuz için sosyal anlamda sizi desteklediğini düşünüyor musunuz? Bu konudaki düşünceleriniz neler?
23. Genel anlamda hayattan keyif aldığınızı düşünüyor musunuz? Bu konudaki düşünceleriniz neler?
24. Son olarak sizce kurumsal, sosyal ve duygusal olarak daha mutlu, umutlu ve iyi olması için yaşlılara yönelik neler yapılmalıdır?

EK- 3: Etik Kurul İzni

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : 78977401-050.02.04-E.48243
Konu : Etik Kurul Kararı

22/11/2019

Sayın Prof. Dr. Gülay GÜNAY

İlgi : 13/11/2019 tarihli ve E.46748 sayılı yazı.

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nda alınan 21/11/2019 tarih ve 2019/19-3 sayılı karar yazınız ekinde sunulmuştur.

Gereğini rica ederim.

e-İmza
Prof. Dr. Fatih BAYRAM
Kurul Başkanı

Ek: Etik Kurul Kararı (1 sayfa)

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU
KARARLARI

TOPLANTI TARİHİ : 21.11.2019

TOPLANTI NO : 2019/19

Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu toplanmış ve aşağıdaki kararı almıştır.

Karar 3:

13/11/2019 tarihli Prof. Dr. Gülay GÜNAY'ın Etik Kurul form ve ekleri görüşüldü.

Karabük Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Gülay GÜNAY'ın danışmanlığında yürütülen "İleri yaşlarda Toplumsal Statü Algısı, Sosyal Riskler, Sosyal Destek Algısı ve Yaşam Refahı: Çocuklu ve Çocuksuz Yaşlı Yetişkinler" konulu çalışma kapsamında uygulanmak üzere ekte sunulan çalışmasının etik kurallara uygunluğu oy birliği ile kabul edilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Eda Sıdıka BULUŞ, 2018 yılında Karabük Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde lisans eğitimini tamamlamasının ardından Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında yüksek lisans eğitime başlamıştır. “Radikal Sosyal Hizmet Yaklaşımı”; “Gönüllük Faaliyetlerinin Gençlerin Kimlik ve Aidiyet Problemleri Üzerine Bir Değerlendirmesi” isimli akademik bildirilerinin yanı sıra “Tek Ebeveynli Ailelerde Yetiştirilen Çocukların Sosyal Uyum Problemlerinin Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında İncelenmesi”; “Engelli Çocuğu Olan Annelerde Tükenmişlik: Nitel Bir Çalışma” isimli akademik yayınları bulunmaktadır. T.C. Sağlık Bakanlığı bünyesinde 2020 yılından itibaren sosyal hizmet uzmanı (sosyal çalışmacı) olarak görev yapmaktadır.